

**K YÜZ YILDIR
NEDEN BOCALIYORUZ?**

1

Dizgi Baskı Yayımlayan:
Yenigün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A. .
Eylül 1997

K YÜZ YILDIR NEDEN BOCALIYORUZ?

1

NIYAZI BERKES

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMA ANIDIR.

Ç İNDEK İLER

Önsöz	7
I. MESELELERNE ZAMAN BA LADI?	9
Eski Düzene Dönme Çabaları	9
İlk Yenile me Denemeleri	14
Yenile meye Engel Olan Kuvvetler.	20
Gericilik Kuvvetleri.	22
İslahatçılığın Ba arısızlıkları.	26
Yabancı Devletlerin Çıkarlarına Uyma	28
II. TANZ MATIN AÇTI İ Çİ İR VE	
SONUÇLARI	31
Türkiye Batı Ekonomisinin Hükümü	
Altına Giriyor.	32
Batı Diplomasisine Ba lanmanın Zararları	34
Birinci Perde: Paris Antlaşması	37
O zamanın "Dış Yardımı" Ne e Yaradı?	39
III. "ME RUT İSTİBDAT" REJİMİ	
ALTINDA TÜRK İYE	43
Kanuni Esası'nın Vardığı Sonuç.	45
"Me ruti İstibdat" Rejimi Kuruluyor.	47
İkinci Perde: Berlin Antlaşması	48
Dünyayı Umumiye İmparatorlu ğu	50
Aydınlar Ne Âlemde?	54

IV. ME RUT YET: TABA TAN FLAS

EDEN REJ M	59
Gericiler Susmuyor.	59
D1 Yardım ve Borçlanma Politikası Devam Ediyor.	62
Borçlar Rejimi Altında Türkiye'nin Manzarası.	63

V. POL T KA VE F K R ALANINDAK

ANAR	77
"Halka Do ru" Hareketi.	77
Sosyalist Akım.	79
Uluşçuluk Akımları.	81
Türkçülük Nasıl Turancılık Oldu?.	82
Türk Halkı ise Sefalet çinde.	87
Bir Yabancı Sosyalistin Gördükleri ve Söyledikleri.	90

VI. OSMANLI MPARATORLU U

BATIYOR	95
Çıkar Yol Yok.	95
mparatorluk Payla ılıyor.	97
slamcılı ın ve Turancılı ın Rolü.	100
Çılgınlık deoloj isi.....	103
Turancılık Ne e Yaradı?.	105
Üçüncü ve Son Perde: Sevres Antla ması . . .	107

ÖNSÖZ

Türkiye 'nin bugün karılaştığı meseleler, Birinci Cihan Savaşı 'ndan sonra kesin olarak gerçekleşmeyi göze aldığı toplum ve uygarlık devriminin tamamlanmamış olması yüzünden, İkinci Cihan Savaşı 'nda ve ondan sonraki yıllarda ortaya çıkarak, bu devrimin yürütülmesine karşı çevrilmiş bulunan hareketlerin yarattığı sonuçlardır. Bu halde, bugünkü meselelerin doğrudan doğruya bir tepki hisini yapmak, olumlu çareleri bulabilmek için bu devrimin gerçek niteliğini ve onu durdurmuş kuvvetlerin neler olduğunu anlamak gerekir.

Bu devrimin niteliğini anlamak için de onu daha öncelerden hazırlayan tarihi akışı gözden geçirmeyi faydalı buluyoruz. Konuya tarihsel bir açıdan girmekle gidişin ne olduğunu, bu gidişi destekleyen engellerin neler olduğunu, bu engelleri kaldırmak yolunda geçmişte yapılan çabaları, bunların nasıl devir devir az çok farklarla tekrarlanıp durduğunu göreceğiz. Böyle az çok farklarla tekrarlanmalar varsa, demek ki Türk Devrimi 'nin gelişmesini destekleyen ve hatta ga

rip bir çeli me eseri olarak bu geli me u runa yapılan eyleri ulusal varlık için zararlı bir hale sokan bir takım belirli etkenler vardır.

Bunun için bu yazıların amacı, Türk evriminin ve zaman zaman yapılan devrimlerin tarihini yazmak değil, bu gelişimin ana meselesini yakalamak, bunun çözümlenmesi için yapılan teebbüsleri yıpratıcı veya te-sirsiz hatta bazen zararlı bir hale sokan artıları tespit etmektir. Bu yolda verilecek genel hükümler ayrıntılara ait olaylarla desteklenen incelemelerimize dayanmaktadır.

I MESELELER NE ZAMAN BA LADI?

Türkler, Osmanlı mparatorlu u dedi imiz siya-
sal egemenli in kuvvetini on sekizinci yüzyılın ba ı-
na kadar devam ettirmi ler, fakat bu yüzyılm ba ın-
da bu kuvvet ilk önemli dı engellerle kar ıla ma a
ba lamı tı. On sekizinci yüzyılın ba ında imparator-
lu un yalnız eski kudretini kaybetmekle kalmadı ını,
aynı zamanda gerileme e ba ladı ını o zamanın dev .
let adamları bile anlamı lardı.

ESK DÜZENE DÖNME ÇABALARI

On yedinci yüzyılda Osmanlı devlet sisteminin
dünyanın geçirmekte oldu u büyük de i menin tesi-
ri altında bozulmaya, aslımdakinden farklı ekillere
girmeye ba ladı ı görülmü bulunuyordu. En önemli
de i iklik bu sistemin can daman olan topra ın idare
edili usullerinde olmu , bunlarla ilgili mali, idari, sı-
nai ve hatta ilmi örgütler ba ka ba ka ekillere girme-
e ba lamı tı.

Ö zaman bu de i iklikleri kaydeden yazarların hepsi aynı eyler üzerinde duruyorlar: Toprak rejimi ve ona dayanan devlet maliyesi, ordu, hükümet ve idare, bilim müesseseleri. Dikkate de en nokta hiçbirinin bu de i menin veya onların deyimiyle bozulmanın nedenlerini ara tıramamalıdır. Bunları arama yoluna dönmü olsalardı, bunların daha derininde birtakım de i en artlar oldu unu, gördükleri bozulu un bu artların sonucu oldu unu anlayacaklardı.

Onların bu yola girmeyi lerinin nedenini anlamak bizim için, yani toplumsal hayatta de i menin normal bir tarih olayı oldu unu kabul eden kimseler için biraz güçtür. Bunların "aslından ayrılma"mn nedenlerini aramamaları, o zamanki dü ünü ün hayatı duran, de i meyen, de i memesi gereken bir düzen saymalarından ileri geliyordu. Ortaça dü ünü ünün temeli budur. Ona göre, var olan düzen (nizam ı âlem) Tan rı'nı takdir etti i bir düzendir; ideal olan odur. Gene bu dü ünü ün sonucu olarak bu yazarlar Türk slam toplulu unun; devletin yüz yüze geldi i Avrupa dünyasındaki artlarda olagelmekte olan de i ikliklerin etkisi altında oldu unu da göremiyorlardı.

Bu dü ünürlerin gözlemlerine dayanarak o zaman uygulanmak istenen tedbirler yeni bir dünyanın do u- unu zorladı ı fikirlerin eseri olmaktan ziyade geleksel sistemin bozuldu unu görmekten ileri gelen fi

kirlerin eseri oldu u için, bu tedbirler, i leri hep eski ilk ekillerine çevirmek dü üncesi etrafında birle i-yordu. On yedinci yüzyılda bozulu un sebeplerini ve çarelerini ara tıran yazarlar hep bu noktada birle irler.

Bu görü e dayanarak on yedinci yüzyılda yapılan te ebbüslerin hiçbiri ba arılı olamadı. Sistemin temel-leri olan müesseselerin eski haline gelmedi i görüldü. Bu görü e uyan Murat IV'ün, kanlı terör rejimi bile para etmedi. Eski sistemi geri getirmek öyle dursun, ona zıt geli meler durmadan devam etti.

Bunların en önemlileri eski Osmanlı toprak reji-mi yerine derebeyle meye do ru bir akımın ba lama-sı, o zaman reaya denen köylünün feodal bir rejim al-tına girmeye ba laması, tarımsal üretimin dü mesi, e-hirlerde sanayiin daralması yüzünden zanaat erbabı ve köylüden müte ekkil halk ço unlu unun yoksullu a dü mesi, devlet maliyesinin çökmesi, devlet idaresi-nin bozulması, Türk ekonomisinin dı ticaret muvaze-nesizli inden ötürü iddetli bir enflasyona dü mesi, ekonominin hemen her sektöründe sermaye birikimi-nin belirli bir hızla artamaz olması, tersine bu ekono-minin genel dengesinin daima aleyhte, a a ıya do ru kendini tüketme yoluna dönmü olması idi.

Bu genel gidi kendini isyanlarla, ihtilallerle, e -kıyalıklarla, kötü mali tedbirlerle, zararlı ticaret ve pa-ra siyasetleriyle gösteriyor ve bunların hepsi Türki

ye'nin ekonomik anlamda gerileyen bir memleket haline gelmesiyle sonuçlanıyordu.

Bu gidi i hemen durduracak tesirli tedbirlerin alınması bazı iç artlarda reformlar yapmak, Türkiye ile Avrupa arasındaki ticari ve siyasi münasebetlere yeni bir yön vermek, imparatorlu un dayandı ı din ve gaza zihniyeti yerine merkantilist ekonomik zihniyete uymak lazımdı. Burada inceleyemeyece imiz nedenlerle bunların yapılması mümkün olmadı. Biraz önce dedi imiz gibi, reform fikri ancak zorla, geriye döndürmek anlamına geliyordu. Batı ile münasebetler hâlâ fetih ve sava münasebetleri ekinde görülüyordu. Bunların mümkün olmayı ının ba lıca sebebi, hâlâ bugün bile elde edemedi imiz bir özelli in onların zamanında da bulunmaması, yani kafalarımızda ekonomik zihniyetin yoklu udur. Ortaça Hıristiyan Avrupası'nda oldu u gibi slam ve Osmanlı ortaça ında da ekonomik zihniyet "merdut" bir eydi. Kafalara hâkim olan kuvvet din ve gaza dü ünceleri idi. Devlet idaresine hâkim olan kimseler din adamları ile gaza adamları idi; yani ekonomik sınıflar (köylü, i çi, tüccar, esnaf) de ildi.

Ortaça dü ünü ünde devleti idare eden kimselerin toplumsal sınıfları temsil eden kimseler olmaması ideal olan bir eydi. Hem Hıristiyanlık hem slamlık dünyasında devletin ba ında Tann'nm gölgesi veya

vekili bulunur; sınıflarından i di edilmi sivillerle askerler ve din adamları tarafından "esnaf" yani o zamanki anlayı la toplumsal sınıflar (reaya, zanaat ve ticaret erbabı) idare edilirdi. Bu sınıflar birtakım mertebelenmi tabakalardı. Her birinin yeri dünya düzleminde belli ve de i mezdi. De i me daima bozulma alameti idi.

Fakat Batı Avrupa'da meydana gelen devrimlerle toplumsal sınıflar belirlenince, yeni sınıflar do up kuvvetlenince, devleti sınıf yararlarına ve yeni ekonomik yönlere do ru yöneten idareler kurulmaya ba landı. O zaman böyle bir zihniyetle devlet idare etmek, bugünkü komünistlerin usulleri kadar korkunç ve aykırı sayılırdı. Ama bu zihniyet ve onun yaratı ı olan idareler Avrupa'da kısa zamanda birçok yerlerde yerle ti. O kadar çabuk yerle ti ki, Batı'da merkantilist devletlerin devri olan on yedinci yüzyılda Türklerle ilk defa olarak yakından temasa gelen Batı Avrupalılar (bilhassa Fransızlar ve İngilizler) arklı kafasının ba ka türlü i ledi ine hükmederler; bizimkiler de Batılıların ticaret hırsının altında yatan merkantilist ekonomi siyasetini bilmedikleri için onu "kâfir" kafasının i i sınırlardı.

LK YEN LE ME DENEMELER

Eski devre dönmenin artık imkânı olmadığı, aksine memleketin hem ekonomik hem siyaset bakımından çökme veya da lıma haline geçtiği anlaşıldığı sıralarda yani on sekizinci yüzyılın başında zar zor, belli belirsiz yeni bir fikir doğmaya başladı. Avrupa dünyasında yeni bir uygarlığın doğmakta olduğu seziliyor; buna uymak gerektiği, yapılacak ıslahatın, yani reformların buna uyması zorunlu olarak kabul ediliyordu.

Böyle bir fikir belli belirsiz doğmasıyla beraber, kabul edilmesi, hele uygulanması kolay olmadı. O zamanın adamlarının bunu kavramada ve uygulamada gösterdikleri sallanmaları, uygulamaya kalkınca da idedikleri hataları bugün mazur görmemek elden gelmiyor. Aradan iki yüzyıldan fazla zaman geçtiği halde, bugün bile devlet adamları hâlâ bu fikrin yani modern toplum ve ekonomi düzenine geçişin tarihsel bir zorunluluk olduğunu bütün ayrıntıları ve sonuçlarıyla açıkça kavramı de illerdir. Bu fikrin hiç de ilse iç yapıda gerektirdiği bazı reformların yani o zamanki deyimle ıslahatın ne olduğu, bunlara nereden başlanacağı içinde bir karara varmak için tam yüz yıl geçti. Modern uygarlık yönünde de immesi zorunlu olduğu fikri doğduğu halde, on sekizinci yüzyılda da hâlâ eski müesseselere dönme fikri kafalarda ya ıyordu.

Ancak on dokuzuncu yüzyılın ilk çeyre i geçtikten *sonradır ki, devrimsel hareketlerle bazı eski müesseseler bırakılıp yeni müesseseler konması* usulü ba ladı. Yukarıda sözünü etti imiz imparatorluk zihniyetinden dolayı devlet adamları daha ziyade harplerdeki yenilgileri önleme i ine gözlerini çevirmilerdi. Halbuki Türkiye'nin asıl meselesi harplerde yenilmek meselesi de ildi. Askeri veya siyasi yenilgiler nedenler olmaktan çok birtakım nedenlerin sonuçlandır.

Yenilgilerin bütün sebeplerinin gelip dayandı ı asıl dava u idi:

Avrupa'da yeni bir uygarlık do uyordu. Bu uygarlık yeni ekonomik ve teknolojik temellere dayanıyordu. Batı Avrupa ortaça uygarlı ından bir yenisine geçiyordu. Türkiye'de bunun sezilmeye ba landı ı Lâle Devri'nde bu uygarlık Batı Avrupa çevresini a -maya, bir taraftan daha batıya do ru deniza ın bir kıtaya yani Amerika kıtasına, di er taraftan da Avrupa'nın do usuna, Türkiye'nin tepe yanında bulunan Rusya'ya yayılmaya ba lamı tı.

Batı uygaralı mm bir yandan Amerika'ya, öte yandan Do u Avrupa'ya do ru geni lemesi Osmanlı imparatorlu u'nun çökü ünü zaruri bir hale getirecekti, çünkü bu imparatorluk hâlâ ortaça uygarlı ı içinde ve yeni uygarlı ın burnunun dibinde bulunuyordu.

Lâle Devri'nin sulh siyaseti imparatorluk zihniyetinde bir de i me oldu unun belgesi olmakla beraber kısa sürdü. Yeni uygarlı ın baskısına kar ı askeri savunma dü üncesi üstün geldi ve hep askerlik müessesesinde ıslahat yapmak üzerinde duruldu.

Bununla beraber, zaman zaman bazı devlet adamlarının asıl davayı sezmi oldu unu gösteren belgeler var. Bu adamların askeri ıslahat yapmak yanında daha önemli olan ba ka bir i in ele alınması gerekti ini kavradı ını görürüz. Selim III zamanında, hatta ondan daha önce, Türkiye'nin çökü ünün asıl nedeninin ekonomik oldu u anla ılmı tı. Ama buna kar ı tutulacak ekonomik siyasetin yürütülmesini köstekleyen veya yürütüldü ü takdirde onu yanlı ve zararlı yönlere çeviren etkenler vardı. Bunların on yedinci yüzyıla mahsus olanlarını biraz önce zikretmi tik. On sekizinci yüzyılda bunlar hem kuvvetlendi, hem yeni ekiller almaya başladı. Geriye dönme ekonomik dı siyaset yerine harplere giri me, reformları temel müesseselerde uygulama yerine tepeden inme devlet tedbirleri ekinde anlama bu yüzyılda daha da keskinle ti.

De i me, bir toplumun hayatında önemli yeri olan sınıfların ve genel olarak halk yı nlarının de iikli i istemesi, itmesi ve yürütmesi i i haline gelmedikçe o de i me toplumu daha iyiye de il, belki daha kötüye götürür. De i meyi zoraki, israfıl ve sathi bir ekle so

kar. Türk tarihinde modern reform fikrinin do u u zamanından itibaren Türkiye'de durum böyle olmu tur. Bu durum, geli me ve kalkınma meselelerini çok nazik bir i haline sokar. Türkiye'nin kalkınma davasının çözümlenmesinin, geli mesi ba ka tipten olmu olan bugünün ilerlemi Batı memleketlerinin ölçü ve usullerini kopya etmekle mümkün olmayı mının sebebi de budur.

Türkiye'de yeni bir ekonomik güdümün temsilcisi olan yeni bir toplumsal sınıfdo mamı olması, yukarıda sözünü etti imiz davanın temelini ekonomik de i me oldu u fikrini az çok kavramı olanların ba vurdukları tedbirlerde neden yanıldıklarını bize açıklar.

Yeni ekonomik zihniyeti kavramalarına toplumsal men eleri bakımından imkân olmayan Osmanlı devlet adamlarının dü tü ü ba lıca hata, toplumun ekonomik mekanizmalarını yeni yola sokmadan, bazı tedbirlerin hükümet emirleri ile gerçekle ecek eyler oldu unu sanmaları idi. Yeni uygarlı a uyacak ıslahatı, toplum yapısı de i meden güdülebilecek bir idare ve tedbir i i sanıyorlardı.

Ortaça anlayı nda devlet idaresi, toplum sınıflarım oldukları yerde tutacak, toplum yapısının de i mesini önleyecek tedbirler almak demektir. Bu

anlayı ta toplumun de i mesi kötü bir ey sayılır. Eski Osmanlı yazarları buna "ihtilal" derler ve bundan kaçınılması için devlet adamlarına nasihatlar verirlerdi.

Halbuki böyle bir "ihtilal"ın bütün artları şimdi gelmi bulunuyordu. Onyedinci yüzyılda Osmanlı toprak rejimi tamamıyla çökmü , tanmsal üretim dü mü , dı ticaret tamamıyla Batılı deniz ticaret irketlerinin tekeli altına girmi , ticaret muvazenesinin aleyhe dönü ü yüzünden memleket artık kesin olarak hammadde memleketi haline gelmi , bu yüzden zaten on altıncı yüzyıl sonu dünya fiyat devriminden ve yarattı ı mali buhrandan sonra sarsılmı olan Türk maliyesi altın ve gümü varlı nı oluk gibi dı anya akıtmaya ba lamı , bütün bunların tesiri ile devlet, esnaf ve köylü ekonomik anlamda büyük darbeler yemi bir haldedir.

Böyle oldu u halde, topluma yeni bir ekil vermek için, Batı'da yeni ekonomik görüşlerin ve siyasetlerin do du u bu devirde Türkiye'de bu konuda ümüllü hiçbir fikir do mamı tır. Tarih kaynaklarında sadece akla gelen bazı tedbirlerden ba ka bir eye rastlanmaz. Mustafa III zamanında oldu u gibi, bazı sıkı tedbirlerle maliyenin düzeltildi i oluyordu. Ama ekonomik olmayan usullerle ba anlan bu Hazine ahvalini dü

zeltme ba arıları, sık sık giri ilen Rusya sava ları u -
runa yok edilir, memleket ve Hazine eskisinden harap
hale gelirdi. (1)

Selim III zamanında ilk defa olarak güdülen " ah-
si te ebbüs yolu ile ekonomik kalkınma" tedbirleri de
ba ka sebeplerle iflas etti. Mahmut II zamanında ya-
pılan reformlardan sonra ancak 1840 yıllarında devlet
eli ile bir ekonomik kalkınma siyaseti dü ünüldü. Ge-
rek tarım, gerek endüstri alanında devlet eli ile te eb-
büslere geçildi. Fakat, ileride dokunaca ımız neden-
ler yüzünden, her iki alandaki te ebbüsler de Türk top-
lumunda ve ekonomisinde temelli bir de i im yapı-
madan iflas etti. Bu iflas Türk ekonomisine çok paha-
lıya mal oldu. Özel ve kamu te ebbüsleri ile modern
ekonomiye katılma çabalarının birinci "raund"u o za-
man kaybedildi.

(1) *Batılı devletler, özellikle Fransa bu sava ları tahrik ederler, fakat itti-
faka yana mazlardı. Rusya 'ya kar ı bize Batı 'dan teknik yardım ve uzman gel-
mesi on sekizinci yüzyılda ba lar. Batı devletleri teknik subay, harita ve istihkâm
uzmanları gönderirler; fakat bunlar Türkiye 'nin müdafaası i lerinden ziyade
kendi devletlerinin çıkarlarına yarayacak i lerle u ra ırlardı. Mesela, Bo azlar
ve Süvey gibi önemli yerlerin mesahalarını, haritalarını, resimlerini yaparlar,
kendi hükümetlerine sunarlardı. Bunu mazur göstermek için, Türklerin cahil ve
bunlardan anlamaz oldu u fikrini yayarlardı. Bu uzmanların o zaman en me -
huru olan Baron de Tott, Türkler hakkında mübala alı uydurmalarla dolu bir ki-
tap yazdı ; bu kitap birçok Avrupa dillerine çevrilmi ti. Avrupa, yarım yüzyıl
Türkleri bu kitapta edindi i fikirlerle tanıdı tı. Vaktinin birço unu çapkınlıkpe
inde geçiren bu zat, sözde teknik yardım uzmanı, aslında bir Fransız askeri mü-
fetti i idi; asıl ödevi Fransa 'nın Yakın ark 'a ve Mısır 'a hâkim olması artlarını
hazırlamaktı. Mısır beyleri ile yaptı ı gizli müzakereleri hükümet haber almı ,
Cezayirli Gazi Hasan Pa a 'nın pençesinden yakasını zor kurtarmı tı.*

Demek ki eski müesseseleri ıslah etme, Batı'da ba layan yeni ve ekonomik ve teknolojik devrimi benimseme ve taklit etme hareketi imdi sözü getireceğimiz birtakım köstekleyici etkenlerin tesirinden kurulamıyordu. Bu köstekleyici engeller olmasaydı daha ba langıçtan birçok Batı dı ı uluslardan önce bu hareketi ba latmış olan Türkiye'de ba arılı do ru adımlar atılabılırdi. Yani ba arısızlıklar, bunları gören o zamanki Batılıların sandı ı gibi Türk'ün do asal ekonomik kabiliyetsizli inden de ildi. Türkiye'den çok sonra aynı yola dü en mesela Japonya gibi Asyalı bir ulus, modern ekonomiyi benimseyip uygulamanın mümkün oldu unu göstermi tir.

Türkiye'de güdülmek istenen geli meyi çelmeleyen ba lıca üç olay boyuna i in içine karı tı ve yukarıda söyledi imiz ba arısızlıkları sonuçlandırdı. Bu üç olay bugüne kadar pe imizi bırakmamı tır; zamanımızda da gene onlarla kar ıla ıyoruz; ve bizi asıl ilgilendiren de budur. Onun için bunların neler oldu u üzerine biraz e ilmemiz gerekir.

YEN LE MEYE ENGEL OLAN KUVVETLER

Bunların birincisi, memleket içinde de i meye kar ı daima direnen ve sava an gerici kuvvetlerdir. Bu gerici kuvvetler çok kere ilerici kuvvetlerden üstün

. gelmi tir. lerde tartı aca ımız nedenlerle, ilerici kuvvetler köksüz, gerici kuvvetler ise toplumun dibine kadar kök salmı durumdadır. Bu kökler, ileride görece imiz gibi, hâlâ tamamıyla sökülmemi tir; bazıları hâlâ yerinde duruyor.

kincisi, Batı'dan alınan fikirlerle kendini ıslah etme i ine giri ti i zamanlar Türkiye'nin kendini daima Batı dünyasında olup giden çeki melerin içinde bulunması, bunlardan kaçınaca ına onlara bula tı ı için Batı devletlerinin politik ve ekonomik peyki haline gelmesi, hiçbir programı sürekli olarak uygulayamamasıdır.

Üçüncüsü, reform te ebbüslerine hep bu çeki melerin Türkiye'ye yönelmi oldu u zamanlarda hazırlıksız olarak kalkı ılması, bu yüzden, dı baskıların karı ması ile yapılan i lerin halk kütlelerinin durumunu iyile tirece ine kötüle tirmesidir. Bu yüzden halk kütleleri arasında devrim veya reform te ebbüslerine kar ı daima güvensizlik, hatta nefret yaratılmı tır. Bu durum birçok hallerde irtica hareketlerine, hatta geritopici ayaklanmalara yol açmı ; bu da gericilerin köklerini biraz daha derinlere salmalarına yaramı tır. Yani Türk evrimi ku aktan ku a a kangalla an bir "fasit daire" içine girmi tir.

Daha ba ka bir deyimle, (a) Osmanlı mparatorlu u'nun iç yapısından, (b) modernle me hareketine

giri ildi i zamanların dünya politikasındaki artlarından, (c) ıslahat veya reform i ini yürüteceklerin yeterliliklerinden ileri gelen üç olay (yani gericilik, emperyalizm ve ekonomik yoksulla ma) Türk toplumsal de i imini ve evrimini daima baltalamı , onun ileriye do ru geli me olmak yerine bir çökme ve devamlı ge- rileme olmasına sebep olmu tur. leriye do ru de i -meyi engelleyen, bu yolda yapılmı çabaları faydalı olmak yerine tesirsiz, hatta bazan zararlı ekle sokan bu etkenleri, bugünün reform meselelerini daha iyi kavramak için, tarih açısından biraz daha yakından tanı- ma a çalı aca ız. Çünkü bu engellerin üçü de hâlâ ortadan kalkmamı tır.

GER C L K KUVVETLER

Toplumsal de i ime kar ı olan gericilik hareketleri Türkiye'de ta ba tan beri ortaya çıkmı tır. Bu hareketleri güdenler kuvvetlenmenin ancak eski müesseselere dönmekle mümkün olaca ını savunurlar, Batılıla ma gayretleri yükselme yerine çözmeye getirdikçe de bunu iddialarının delili olarak kullanırlar; felaketlerin hep yeni usuller alma yüzünden ileri geldi ini söylerlerdi. Bunların acayip kafaları, ancak rasyonel ekonomi ve devlet usulleri güdülmek suretiyle çözümlenecek bir i i (imdi oldu u gibi) din, iman, gelenek,

mukaddesat, kâfirler vs. gibi bir alay lakırdı içine bo-
arlar; durumu içinden çıkılmaz hale getirirler; halkı
da korku ve temelsiz inançlara sürüklerlerdi.

Gericiler dedi imiz zümreler çe itli sebeplerle
toplumsal de i ime ve geli ime kar ı gelen kimseler-
dir. Her toplumda oldu u gibi bizim toplumumuzda da
de i meye kar ı genel bir direnme vardır. Bunun, mut-
laka insanların eski düzende belirli çıkarları olmasın-
dan ileri gelmesi art de ildir. Alı kanlıklar insanları
her yeni eye kar ı yabanile tirir. Bu, her yerde böy-
ledir. Fakat bir toplum, ki ilerine refah, iyi geçim, ba-
san ve saadet veren bir geli ime kolayca alı abilir ve-
ya toplumu sert darbelerle uyaran, onu kımıldamaya
sürükleyen büyük olaylann veya büyük adamlann te-
siri altında bir toplum canlandırılabilir. Bizim tarihi-
mizde bunun misalleri vardır. Bu pek genel anlamda-
ki gericilik çok defa ne birinci, ne ikinci anlamda ha-
reketlili in yaratılmaması yüzünden bizde, dinamik
toplumlarda oldu undan fazladır. Tarihimizde ancak
zaman zaman büyük felaketler veya büyük önderler
toplumu kımıldatıyor; onlar gelip geçtikten sonra top-
lumun eski durgunlu u tekrar geliyor.

Gericili in ikinci türü eski durumlannı kaybetmi
olan, alı tıklan usul ve görü lerin zamanı geçti i için
bir de eri kalmadı ım görmeyen eski kafalıların tem-
sil etti i gericiliktir. Bizde bunun en zararlı ekli med

resenin temsil etti i yobaz zihniyetidir. Fakat bu çe it gericili in yalnız yobazlara mahsus oldu unu sanırsak kendimizi aldatmı oluruz. Din gelene inden gelmeyen, hatta Avrupa'larda bulunmu nice yobazlar vardır. Türk aydınlan din yobazlı ının gericilik rolünü lüzumundan fazla büyötmü lerdir. Bugün bile karikatürlerde gerici sadece yobaz ekinde gösterilir. Türk aydını (adı üstünde) a ın aydınlıkçı oldu u için gericili i ce haletle, ilericili i okumu lukla bir tutar. Halbuki biraz sonra sözünü edece imiz gerici yanında yobaz gerici ikinci derecede kalır. Tarihimizde ne zaman ba anlı geli meler olmu sa yobaz zihniyeti tesirsiz kalmı tır. Bu gibi zamanlarda yobaz ya susmu ya da görü leri halka i lemez olmu tur. Mahmut II., Atatürk gibi devrimciler, bu yüzden, yobazdan aydmlann korktu u kadar korkmamı lardır. Onlann ba anlı ilericili i kar ısında yobaz sadece gülünç bir tip haline gelmi tir.

Bu devrimcileri asıl yıpratın ve hatta yıkan gerici, aydmlann imdiye kadar tanımadı ı veya yanlı tanıdı ı ba ka tip bir gerici olmu tur. Ba arılı devrimlerden sonra yobaz zihniyeti, devrimleri yürütecek aydın kuvvetlerin ba ansızlı ı veya koflu u meydana çıkınca dirilir. Atatürk devrimlerinden soma yobaz ortamını besleyen araçlar ortadan kaldındı ı halde, bugün yobazlık yeni bir Rönesans devrine ula mı tır. Bugün belki de o zaman oldu undan fazla yobaz vardır.

Bunların aydından fazla tesirli olu u da pek tabiidir. De i me halka iyi bir ey verirse istenecek, seviyecek bir eydir. Bunu veremedi mi veya hatta aksini erdi mi halk kitleleri ilerinin kar ıtı olan gericinin kafasına kendini kolayca kaptırır. Bu tip gericiler halk arasından yeti ti i ölçüde halkın kafasına ve diline daha yatkın, daha çekici olur. Demek ki buraya kadar sözünü etti imiz gericilerin iki çe idinin üstün gelmesinden ancak de i me ve ilerleme temsilcilerinin ba arısızlıkları sorumludur.

Gericilerin asıl tehlikeli olan çe idi belirli çıkarların temsil etti i gericiliktir. Çıkarıcı gericilerin en kuvvetli temsilcisi Türk toplumunun modern bir düzene girmesinden en çok zarar göreceği olan ve çıkarları ellerindeki toprak monopolisinde bulunan toprak alan ve derebeyi artıktandır. Bunların birço u Paris'te veya Berlin'de de tahsil etmiş olsa, çıkar bakımından gene de gericiler olabilirler. Gericilerin, aydınlanmış veya okumu olmanın kar ıtı olmadığını gösteren en iyi misal bunlardır. Tanzimat'a kadar yapılmak istenen bütün reform te ebbüslerini asıl baltalayan kuvvet bu kuvvettir. Tanzimat'ın çe itli reformların gerçeğe tirtmeyen, onları kendi çıkarlarına uyaacak ekle sokma a muvaffak olan dinciler de il, i te bu çe it gericilerdir. Me rutiyet'i bu kuvvet dejenere etmiştir. lerde görece imiz gibi Cumhuriyet'in ba a

nsızlıklarını da bu kuvvet sa lamı tır. Köy Enstitüle ri'ni yıkan kuvvet cahil halk veya yobaz de il, bu kuvvettir. Bugünkü kalkınma için gerekli olan reformların önüne dikilen de gene bu pek az tanıdı ımız gerici kuvvettir. Bu gerici kuvvetin kayna ı olan toprak rejimi devam ettikçe de Türk geli imini bu kuvvetin elinden kurtarmak mümkün olmayacaktır. Ötekiler gibi bu kuvveti de yerinde tutan, kuvvetini besleyen gene reform temsilcilerinin ba arısızlıkları, görü süzlükleri veya görü lerinin yersizli i ve temelsizli i olmu tur.

ISLAHATÇILARIN BA ARISIZLIKLARI

Reform tarihimizin ta ba ından itibaren gericilerin kar ısındaki reformcular ve ilericiler Türkiye'nin kalkınma davasının özünü ve anahtarını bulamamı -lardır. Batı uygarlı mını benimseme i i, mesela zamanımızda, döne dola a anlamı kaçan bir "Batılıla ma" i i ekline girmi tir. Yalnız satıhta görülenin taklitçili i anlamına gelen bu "Batılıla ma"nm temsilcileri olan ilericiler çok defa hep Batı devletlerinin baskısı kapıya dayanınca Batılıla ma yolunda i lere kalkı -mılardır. Reform tarihimizde hemen her zaman böyle olmu tur. Son dakikaya gelmeden önce ilericilerde olumlu ve yapıcı fikir ve plan namına bir ey yoktur. Müphem, karı ık duyularını iir ve edebiyatla ifade

ederler, (sadrızamlara ve maliye nazırlarına kadar tümü air kesilir); askeri misyonları ça ırırılar; yabancı devletlere Batı yardımını alıyoruz diye ekonomik, askeri ve siyasi konsessiyonlar verirler; bir alay ekonomik de eri olmayan lüzumsuz hatta zararlı taahhütlere girişirler.

Lâle Devri'nden itibaren hemen her safhada bu hep böyledir. Dı baskı veya dı tehlike dedikleri ey geçince, zaten büsbütün amacım kaybetmi bir hale gelen bu insanlar gev erler, keyiflerine dalarlar; reformu filan bir kenara iterler, bu yüzden çok geçmeden her ey eski tas eski hamam olur.

Türkiye'nin modernle mesine kendi anlamlarında yardım sa lamı olan Batı devletleri ise Türkiye'ye askeri ve politik anlamda muhtaç olmadıkları devre gelince Türkiye'nin geli mesine kar ı yardım de il, ilgi bile göstermezler. Bu devirlerde ba ka çıkarlar gerek tirmi se hatta Türk aleyhtarlı ı yaptıkları da çok görülen bir eydir.

Gerçekte Türkiye Batılıla ma sava ında hiçbir Batı devletinden bu davaya yarar hiçbir yardım görmemi tir. Yardım görmü se bu, Türkiye'nin Batılıla masını de il, o Batılı devletin ulusal çıkarlarına yaramı - tir. Bunu bize en iyi gösteren ey, Türkiye'nin Batılıla mada en çok basan gösterdi i zamanlann Batı dostu olmadı ı zamanlara rastlamasıdır. Bizde Batıcılık

la anla ılan ey Türk evrimini ça da uygarlı a uygun yönde geli tirmektir. Halbuki Avrupa'da ve Amerika'da Batılıla ma ve Batıcılık, Batı diplomasisine boyun e me anlamına gelir. Bu yüzden onlara göre Kemalist devir Batı aleyhtarlı ı, Menderes devri ise Batıcılık devridir! Batı diplomasisinden ba ımsız olan bir Batıcılık, Batı dilinde, Batı dü manı kötü bir ulusçuluk demektir.

Reformcuların tarihimizde çok kere böyle bir ortam içinde kalkı tıkları Batılıla ma i i, gerçekte halka ve devlete çok pahalıya mal olurdu. Bunlar, birçok misalleriyle gericilere halk nazarında hak verdirecek sonuçlara varırlardı. Gericici tepkiler yüzünden ve ilericilerin onlar kar ısında sa lam görü leri ve davranı ları olmayı ı yüzünden batılan hiçbir reform siyaseti deneyli ve sürekli olarak güdülemedi. Daha önce sözünü etti imiz "fasit daire"nin çıkar ucu bulunamadı, e

YABANCI DEVLETLER N ÇIKARLARINA UYMA

Yukarıda söyledi imiz sebeplerle, devletin ıslah etme i i ile görevli kimseler, Batı devletleri arasında sürüp gelen çeki melerde ya rahat bırakılmıyorlar veya kendileri rahat durmuyorlardı. Hele bu bir Batı devleti ile Rusya arasında ise, Türkiye'nin bu çatı maya

sürüklenmesi mukadderdir. Lâle Devri'nde Mustafa I II. zamanında, Selim zamanında, Mahmut II. devrinde, Tanzimat'ta, Abdülhamit zamamnda, Me ruti yet'te giri ilmek istenen bütün ıslahat te ebbüsleri bu çe it harplerle ve uluslararası çatı malara bula malarla yanda kalmı veya bozulmu tur. Bu sava larda Türkiye yenen tarafta bile olsa, sonunda hep yenik ve zararlı çıkar; üstelik bu sava lann masraftan bir taraftan devlet hazinesini birikim ve yatırım yapamaz hale getirir, bu yüzden de da lar gibi borçlar altına gidilirdi. mparatorluk birli i içinde bunalan, en çok zarar gören, her merhalede biraz daha yoksulla an, dı yardımlardan hiçbir fayda göremeyen, bu yüzden hiçbir kalkınma i ine ilgi gösteremeyen asıl Türk "unsur" olan köylü ve esnaftan mürekkep Türk ulusu idi.

II TANZ MATIN AÇTI I ÇI IR VE SONUÇLARI

Bu durumun bugün için en ibret verici misalini on dokuzuncu yüzyılın ikinci yansından ba layıp Kurtulu Sava ıma kadar gelen tarihimizde görürüz. Bu devir, hâlâ önleyemedi imiz bir akıbetin, adeta silkilip atılamaz iddette yakamıza yapı mı olması ile sonuçlandı ı bir devir oldu undan üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Reform tarihimizin en çok yanlı bildi imiz bu yönünün sonuçlarını iyice bellemeliyiz.

Uzun bir gericilik safhasından sonra ıslahat kapısı 1838'de, bermutat yumurta kapıya gelince açıldı ı zaman Mahmut II Türkiye için büyük sonuçlan olacak önemli bir karar vermek zoru ile de kar ıla mı tı: ngiltere ile yapılması teklifedilen bir ticaret anla masını imzalamak. Aslında Babıâli'nin amacı, nerede ise stanbul'a dayanmak üzere olan Mehmet Ali'ye kar ı ngiltere'den askeri yardım sa lamaktı. Türk ordusunun ngiliz subaylanm emrine verilmesini isteyen

Palmerston'un teklifini Mahmut reddedince İngiltere askeri yardım fikrinden vazgeçti; bunun yerine bir ticaret antlaşması teklif etti.

Bu antlaşma gereğince İngiltere'nin ve onun peşinden başka Avrupa devletlerinin istediği ticaret rejimi uygulanırsa, Batı devletlerinin Türkiye'ye diplomatik destek sağlayacağı umuluyordu. Bundan başka bu antlaşmanın gerektirdiği liberal ekonominin Türkiye'yi Batı uygarlığına sokacağına inanılıyordu.

TÜRK YE BATI EKONOMİSİNİN HÜKMÜ ALTINA GİRİYOR

Bu antlaşma ile İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nu yüz yıldan beri yeni Avrupa ekonomisine karşı çepeçevre koruyan birçok geri usullerin kaldırılmasını istiyordu. Bu, ortaçağdan çıkma yolunda ileri bir adım gibi gözükmekle beraber Batı ekonomisinden geride kalmış bir memleketi daha üstün bir ekonominin rekabeti karşısında çırılçıplak bırakmak tehlikesini taşıyordu. Çünkü bu muahede, Türkiye'nin devletçilik siyaseti ile ekonomik kalkınma programı uygulamak zoruna geldiği bir devirde, tam anlamıyla liberal bir ticari ve ekonomik siyaset gütmesini gerektiriyordu. Bugünkü dış dostlarımızın bize, "Siz de bizim usullerimizi uygularsanız bizim gibi ilerlemiş ulus ola-

çaksmız" deyi leri gibi o zaman da stanbul'da ve Londra'da Türk devlet adamlarının etrafını saran dı yardım ve Türkiye uzmanları "Türkiye bu muahede-yi uygulamakla Batı uygarlı ına girecek" diyorlardı. Bu uzmanların en azılılarından olan David Urquhart, eski Osmanlı rejiminin liberalizm oldu unu, bunun Avrupalılara bile örnek olması gerekti ini yazıyordu. Takvim i Vekayi'in Fransızca nüshasında liberalizm lehine, aslında bu uzmanların kaleminden çıkmı , yazılar yayımlanıyordu. Avrupa'nın merkantilizm ça ında Türkiye'nin dı ve hatta iç ticaretini kapitülasyonlarla yabancı müte ebbislerin eline terketmekten ibaret olan bu eski Osmanlı "liberalizm"inin bu kadar methedilmesinin sebebi, imdiye kadar ngiltere'nin pek dost oldu u Rusya'nın, Avrupa'nın di er modernle en devletleri gibi himayecili i gütmeye, ngiliz ticaretine kar ı gümrük duvarları çekmeye ba laması i di. Urquhart, yayımladı ı istatistiklerle Türk mparatorlu u gibi arzullahi vasia kaynaklan olan bir memleket varken ngiltere'nin hammadde ve mamul madde mübadelesinde Rusya'ya minnet etmeyece ini anlatıyor; yalnız Türkiye'nin o geleneksel "liberal" siyasetine dönmesinin kâfi gelece ini savunuyordu:

O zaman liberalizmin bu muahedenin gerektirdi i kadar katıksız ekli ne Amerika'da, ne Rusya'da, ne de Avrupa'da, hatta ne de ngiltere'de vardı. Mahmut

İl.'nin tereddütleri kar ısında hızla endüstrilemenin zor olmayacağını, açık kapı siyasetinin tehlikelerinin önlenebileceğini Re it Pa a padi aha temin etti. Liberalizm propagandacılarının avucuna girmiş olan devlet adamlarına göre, tavsiye edilen liberal ticaret siyaseti güdülürse neden biz de İngiltere gibi sanayile emeyecektik? Devlet Avrupa'dan makine, uzman, mühendis, teknisyen, hatta gerekirse işçi getirecekti.

1840 yıllarında giri ilen ilk endüstrileme te ebüsü işte böyle dü üncelerle yapılmı tı. Avrupa'dan, hatta Amerika'dan uzman ve mühendisler, teknisyenler getirildi; o zamana göre geni ölçüde "yatırım" a geçildi. O zaman Türkiye'de bulunmuş olan Avrupalı ve Amerikalı yazarlar bu işler kar ısında hayretlerini gizleyemiyorlar, tecrübesizlikleri, hesapsızlıkları, israfları sayıp döküyorlar.

Fakat ilk zamanlarda tabii olan acemilikler belki zamanla düzeltilebilecek; bir taraftan Türk ekonomisini koruyacak tedbirler alınacak; di er taraftan ba latılan işlerin kök salması için asıl önemli iş olan toprak, maliye, eğitim ve hukuk reformlarına gidilebilecekti.

BATI D PLOMAS S NE BA LANMANIN ZARARLARI

Ancak bunun için ba ımsız ulusal siyaset güdül

mesi arttı. Halbuki o zaman Babîâli diplomasisini ve padi ahı, müteassıp bir Hıristiyan ve temelli bir Türk dü manı olan ngiliz sefiri Stratford Canning idare ediyordu. Abdülmecit onu baba dostu sayar, devletin en büyük koruyucusu bilirdi. Hıristiyan tebaayı himaye ampionlu unda kazandı ı prestijden son derece imaran Canning, Re it Pa a'dan biraz çekinir; öteki- lere do rudan do ruya emir verir, hatta hakaret eder di. (2)

Canning, Rusya'yı kendi vatanı için büyük bir tehlike saydı ı için hiç sevmedi i Türkleri kendi deyimiyle medenile tirmek ve onları Rusya'ya kar ı kullanmak siyasetini güdüyordu. Eninde sonunda buna muvaffak oldu.

Gerçekte sözünü etti imiz liberalizm propaganda- sının asıl amacı Türkiye'yi Rusya'ya kar ı harbe sokmaktı. On sekizinci yüzyılda Rus tehlikesine kar ı Fransa sava ır ve bu i te Fransız sefirleri durmadan çalı ırdı. Rusya'da büyük ticari çıkarları oldu u için ngiltere bunlara ya seyirci kalır veya Rusya'nın tarafını tutardı. Ruslar Çe me zaferini ngilizlerin fiili yardımını ile kazanmı lardı. On dokuzuncu yüzyılda ise Rusya artık kuvvetlenmi , ngiltere'ye dirsek çevir

(2) O zaman onun maiyetinde bulunan ve sonraları Türkiye 'ye sefir olan a ırba lı ve bilgin Sir Henry Layard, Canning'in bu hakaret sahnelerini hatıra nda üzümlere anlatır ve onun Tanzimat 'a en büyük fenalı ı dokunan adam oldu unu söyler.

misti. Uyguladı ı himaye ve endüstrile me siyaseti n-
giltere'ye büyük bir dabe olmu tu. Bu tedbirlerle Rus-
ya da yakında kudretli bir devlet olarak Yakın ark ti-
careti ve Hindistan için bir tehlike te kil edecekti. Bu-
nu dü ünerek, ngiltere ve Fransa ilk defa olarak ele
le vererek bü Rus tehlikesine bir son vermeye karar
verdiler. Kendi eliyle Akdeniz'e indirdi i Rusları te-
pelemek için imdi ngilizler, vaktiyle donanmasını
Ruslara yaktırdıkları Türklere de ba vuruyorlardı.

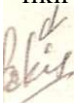
Bu diplomasinin ba lattı ı Kırım harbi, Türkiye
ile Rusya arasında bir sava imi gibi gözüktü ü hal-
de ne ba latılmasında, ne yönetilmesinde, ne sonuç-
landırılmasında Türkiye'nin bir emir kulu olmaktan
öteye bir rolü olmadı. Bu harbin tarihini yazan Batılı
yazarlar onu bir yanlı lıklar komedisi olarak anlatır-
lar. Her eyi ngiliz ve Fransız sefirleri, diplomatları
hazırlamı ; harbi sava görmemi tecrübesiz ngiliz ve
Fransız generalleri idare etmi ler; onlar kadar cahil ve
ehliyetsiz olan Rus generallerinin sayesinde muhare-
beler bir vodvile çevrilmi ; sonra da galip geldik di-
yerek çekilip gitmi ler vs.

Hikâyenin bizi ilgilendiren tarafı bundan sonra
ba lar. Kırım muharebesi alelade bir harp gibi gözük-
tü ü halde öyle bir hal aldı ki sonucu Batı uygarlı ı-
nın Osmanlı mparatorlu u'nun boynuna ilk siyasi ve
ekonomik kemendi geçirmesi oldu.

B R N C P E R D E : P A R S A N T L A M A S I

Paris Sulh Konferansı'nda yenilen Rusya de ilmi de Türkiye imi gibi bir durum hasıl oldu. Ali Pa a, Batı siyaseti gütmenin mükâfatı olarak kapitülâsyonların la vını kabul ettirece ini umarken, konferans, Rusya'nın isteklerini yatı tırmak için Türkiye'nin içerde reformlar yapmayı taahhüt etmesine karar veriyordu. Türkiye böylece iç rejimini büyük devletlerin garantisi altına sokacaktı. Bu yüzden, ıslahat denen i ler, Türkiye'nin gerçek ihtiyaçlarına göre de il, Batı devletlerinin isteklerine uyacak ekilde yapılmaya ba ladı.

Bunun sonuçlarından biri, imparatorlu un birçok uluslara bölünü ünün temellerinin hazırlanması oldu. Ortaça nizamından modern uygarlık düzenine geçi te bu er geç olacaktı; ama Türkiye'nin Paris muahedesıyla siyasetini büyük devletlerin emrine vermesi yüzünden bu çözülmeye inde bir ulus olarak ortaya ye gâne çıkamayan unsur Türklerin kendileri oldu. Paris muahedesinin zorladı ı reformlar Türkten gayrı halkların birer ulus haline gelmesine yaradı ı halde, Türklerin adsız, örgütsüz, iradesiz, temsilcisiz bir kalabalık olarak geride kalmasından ba ka bir i e yaramadı. Yegâne yaptı ı ey, o zaman Türk terimi ile anla ılan fikir halk kütlelerinden uzak, kendine Osmanlı diyen

ve varlı ını Batı devletlerinin bir peyki haline gelmek-
ten edinen Batılıla mı bir zümre yaratması oldu.

Kırım Harbi ile ba layan Avrupa devletler ailesi-
ne katılı ın ikinci önemli hediyesi de u oldu: Zengin
müttefiklerimize usul usul ve güzelce borçlandık.

u borç ve o zamanki deyimle "istikraz", bugün-
kü deyimle "d1 yardım" i inin üzerinde biraz dura-
lım. Bugün oldu u gibi, o zamanın devlet adanılan da
bunu Avrupa'nın büyük bir lütüfkârlı ı sayarlardı.
Fransa ve ngiltere'nin kasaları emre amade idi. Alı-
nan borçlar, bugünkü deyimle "yatınmlar" için veya
reformlan finanse etmek içindi. Fakat devletçilik ve
endüstrile me hareketi Kırım Harbi 'nden sonra fiyas-
ko vermi ti. Endüstri yatınmlan, devlet endüstri te eb-
büslerinin ba ına konan Ermeni direktörlerin birer ser-
mayedar haline gelmelerine, Avrupa'da bol bol dola
malanna, yabancı kapitalistlerle tanı malanna yaradı.
D1 yardıma dayanan Tanzimat devletçili i Ermeni ve
Rum vatandaş lar arasında ilk kapitalist sermaye biri-
kiminin bollu u hizmetini gördü. Bu sermayedarlık
me hur Galata bankalan halinde mali müesseseler ha-
line geldi; bunlar da önce kendi ba lanna, soma Av-
rupa sermayedarlan ile birle erek devlete borç para ve-
riyorlardı. Bu borçlan ve faizlerini ödemek de Türke
dü üyordu.

O ZAMANIN "DI YARDIM"NE E YARADI?

Hiçbir kalkınma programı ve planı olmadığı için yatırımlar için alman istikrazlardan ele geçen paralar padi ahımız, pa alarımız ve komisyoncular sayesinde çarçur edildi. Toprak reformu meselesi uluslararası diplomatik bir mesele haline geldi; bunu kestirip atmak için yapılan 1858 Arazi Kanunumu uygulamak için ilk gerekli kadastro i lerine olsun para yatırmak yerine istikrazlarla saraylar yapıldı. Her istikrazın faizini ödemek için (çünkü yatırımlar hep ekonomik gelir arttırıcı olmayan i lere gidiyordu) bir borç daha alınıyor; üstüne bir daha, bir daha almıyordu. O zaman Paris ve Londra'da bütün dünyanın yatırım ihtiyaçlarına yetecek kadar birikmiş sermaye vardı. Bankerler ve komisyoncular Türkiye'nin kârlı bir yatırım alanı olduğunu gördüler. Devlet adamlarımız da bundan çok hoşlanmaya başladılar; hatta bir tanesi "Bu devlet istikrazsız yaşayamaz" diye bir devlet prensibi koydu. İstikraz devrinin dilimize bile hizmeti oldu; mesela sık sık kullandığımız ve galiba hâlâ başlıca bir karlılığı bulamadığımız "buhran" kelimesi o zaman icad edildi ve dilimizin zenginleşmesine hizmet etti. (3)

(3) *Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım'ın, babası ve zamanına ait kitabında yazdığına göre hükümetçe Fransızca "crise" kelimesinin karlılığını bulmak icap etmiş; Cevdet Paşa ise "buhran" kelimesini bularak bu "dil buhranı"na halletmiş.*

Tanzimatvari Batılıla manın üçüncü sonucu u oldu: Osmanlı devleti bir ulus temeli olmayan, hatta bir sınıf temeli olmayan, hâlâ Ortaça teknolojisinde ve toplum düzeninde olmakla beraber politik ve mali sebeplerle varlı ı Batı devletlerinin desteklenmesine ba lı olan yapma bir devlet haline geldi. O, ne bir s-lam devleti, ne bir Türk devleti, ne de modernle mi laik bir devletti. Dı arıdaki kuvvetler gibi içindeki bütün kavimler, dinler ve sınıflar hep onun zararına çalışıyordu. Batı deste i bir kalksa tuzla buz olacaktı; onun için de gene dı yardıma yapı mak zorunda idi.

Devletin bu temelsizli inin, Tanzimat'ın güttü ü peyk olma siyasetinden geldi ini ilk anlayan Yeni Osmanlılar oldu ve ona halkçı bir temel sa lamak ama-cı ile Kanunu Esasi, yani Anayasa Hareketi ba latıldı. İlk defa olarak Namık Kemal devletin halkı ve memleketi Batı sermayesine sattı nı anlatmaya çalıştı; ege-menli in halk iradesine ait oldu u fikrini savundu. Bu iki fikrinden dolayı ba na büyük i ler açtı. Bu fikirlerden bir demokrasi hareketi do aca ı ümitleri to-murcuklanırken bermutat yumurta kapıya geldi; 1872-1876 yılları arasında meydana gelen mali ve ister istemez siyasi ve askeri gaileler geldi, çattı. Biraz sonra görece imiz hengâme içinde bu halk egemenli i fikri dönüp dola ıp padi ahın hükümlerine haklan meselesi ekinde yani tam tersine döndü. Anayasa hare

ketinden do an demokrasi yerine Abdülhamit istibdadı do du.

Bu olaylar, yabancı devletlere kar ı mali ba ım-sızlı a dü en, yapısında modern uygarlı a uyacak toprak, endüstri, vergi, e itim reformları yapmamı veya yaptı ı kadarını uygulamamı olan bir memlekette demokrasinin gerçekte meyece ini, bilakis ondan gericilik ve istibdat do aca ını ilk defa olarak mükemmel bir ekilde gösterdi.

in
"ME RUT ST BDAT" REJ M ALTINDA
TÜRK YE

Türk reform çabalarının her adımda içine dü tü ü gericilik, emperyalizm ve yoksulla ama çukurlarında debelenmenin hikâyesi Tanzimat'ın istikrazlı ve bol enflasyonlu refah devri ile kapanmaz; bundan sonrakilerin yanında Tanzimat devri adeta mis gibi kalır.

Tanzimat'm bütün endüstri, maden ve tarım te ebüsleri 1860'da iflas ettikten veya yüz üstü bırakıldıktan soma ve pa alar 1875'e kadar yalılarında iir ve sohbet toplantıları ile e lendikten soma ilk çatırdayı bu tarihte kotu. Borçlar yı ıla yı ıla o hale gelmi ti ki istikrazlarda milli gelirini arttıramayan devletin bunların faizlerini bile zamanında ödeyemeyece i görü lüyordu.

O zamana kadar Türkiye'de bulunmayan, yeni bir aydın tipi yeti mi ti. Bunlardan biri olan Namık Kemal, Tanzimat'ın Batılılık namı altında içine dü tü ü tuza ı apaçık görüyordu. Be altı yıldan beri durma

dan bunu anlatma a çalı ıyor, bu hale bir son vermek için gereken reformların nelerden ibaret oldu unu savunuyordu. Onun, köylünün durumu, devletin idaresi, mali artlar, dı siyaset hakkındaki gözlemleri bugün için bile de eri olan fikirlerle doludur. Onun bu çok önemli fikirlerini ciddiyetle ele almak, hatta yapılması gereken reformlar üzerinde daha temelli ara - tırmalara onu sevk etmek yerine devlet adamlarının yaptığı ı ey, yurdunu sevdi i ve doruyu söyledi i için onu hapse atmak oldu. Onlar yabancı diplomatlara kulaklarını çevirmeyi tercih ediyorlardı.

O zaman Rusların en kurnaz diplomatlarından biri olan gnatiyef, stanbul'da sefirdi. Babîâli'yi imdi küstah Canning de il hilekâr gnatiyef idare ediyordu. Devletlerin Rusya ile de eski derdi kalmamı tı. Rusya imdi Uzakdo u'da me guldü; ngilizler de artık Hindistan için endi eleniyorlardı. Büyük devletler girecekleri yerlere girmi ler, oturacakları yerlere oturmu lar; dünya kaynaklarını güzel güzel idareye ba lamı lardı. Yalnız Türk pa aları dertli idiler. gnatiyef kendi adamı olan sadrazamın kula ına yeni bir fikir fısıldadı: "Ne duruyorsunuz, borçlarınızı inkâr edin." Bizimkiler o kadar ileri gidemiyorlar ama çaresizlik kar ısında faizlerin ödenmesini tatil ettiklerini devletlere bildiriyorlar.

Avrupa'da gnatiyef'in tahmin etti i fırtına kopu

yor. İngiltere'de, Fransa'da, hatta Almanya'da müthi bir Türk aleyhtarlı ı ba lıyor. u imdiye kadarki sadık, kahraman Türk birdenbire barbar, müteassıp oluyor. Türk meselesi İngiltere iç politikasında liberaller elinde muhafazakârlara çatmak için bir oyuncak oluyor. Rus diplomasisi memnun; çünkü bu feryatlar, en çok Rusya'nın Balkan siyasetine yarayacak. İmdi artık Batı devletleri de hakikatleri anlıyordu. İngiltere'de liberallerin saldırısına u rayan muhafazakâr kabinesi yumu ayacak; Türk meselesinin çözümlenmesi için Rusya ile i birli ine yana acaktı.

Öyle oldu. çeride Rus taraflısı pa alarla İngiliz taraflısı pa alar arasındaki mücadele, Abdülaziz'i devirme, Anayasa yapma i ine vardı. İgnatifey'ten emir alan Mahmut Nedimi, İngiliz sefiri Elliot'tan ilham alan Mithat Pa a altetti.

KANUN ESAS 'N N VARDI I SONUÇ

Mithat Pa a'nın amacı İngiliz Fransız Rus elbirli i ile istenece i muhakkak olan ıslâhat isteklerini (İmdi artık ıslâhat reform anlamına de il, imparatorlu un tasfiyesi anlamına geliyordu) önlemek için onlardan önce davranmak, Türk olmayan unsurlara veya bölgelere mahalli muhtariyetler vererek bir nevi imparatorluk milletler camiası yaratmaktı. Sefir Elli

ot da bü fikirde Mithat Pa a'yı destekliyor, kendi hükümetinin de buna dayanarak Rus baskısını giderece ini, bu meselelerin tartı ı laca ı stanbul konferansını akamete u rataca ını vaat ediyordu.

te anayasa reformunu bu stanbul konferansı toplanmadan önce çarçabuk bitirmek için devlet adamları kaç yıldır "Batının mali eseratine girdik; idareyi halka vermeli; anayasa yapmalı" diye çırpınan Namık Kemal'lere ba vurmaya temezzül buyurdular.

Tıpkı zamanımızda oldu u gibi ekonomik, mali meseleler, e itim ve köy reformları davaları bir tarafa itilip bir particilik ve anayasa kavgası, ordunun durumu meselesi münaka aları ba ladı. Belki birço umuz bu çe it meselelerin bugüne mahsus demokrasi alametleri oldu unu sanırız. O zamana ait gazeteleri, bro ürleri okursanız görürsünüz: Parti ve anayasa tartı maları, saraya gitmeler, gelmeler; Namık Kemal ve Süleyman Pa a'mn bir çe it "zinde kuvvetler" kurma gayretlerine ait dedikodular., âdeta stanbul gazetelelerinin Ankara muhabirlerinin son Anayasa günlerindeki o muammalı sütunlarını okuyorsunuz sanırsınız.

Bu curcuna içinde bütün bu dertlerin asıl sebepleri unutulmaya ba landı; her zaman oldu u gibi o zaman da memleketin çe itli reformları hakkında hazırlıklı ne bilgi, ne de proje vardı. Sadece "Kanuni Esasi yapılsın, her ey düzelecek" fikrinden geçilmiyordu.

"ME RUT SD BDAT" REJ M KURULUYOR

Anayasa yapmak fikri iyi; ancak ortaya beklenmedik bir alay mesele çıktı: Devlet slam devleti mi, de il midir? Hükümdar kanun dı nda mı, de il mi? Halk iradesini temsil edece i farzedilen Meclis'in hükümdarların kabinesini denetleme, dü ürme hakkı var mı, yok mu? Hatta Meclis'in te riif selahiyeti olacak mı, yoksa Meclis'in sadece bir isti are ve bütçeyi denetleme veya onaylama rolü mü olacak? Müslüman olmayanlar, Meclis'e girecek mi, girmeyecek mi? Girecek se bunlar eriata aykırı kanunlar yaparlarsa ne olacak?

Gene tam bir devrimsel i yapılacı sanıldı ı bir zamanda Türk devrimlerinin ezeli engellerinden olan gericilik bu meseleler üzerinde ortalı a duman attırmaya ba ladı. in içine eyhüliisamlar, fetva eminleri, dersiamlar karı tı. Fetva emini "Anadolu'nun ve Rumeli'nin cahil Türklerinin eline devlet nasıl teslim edilir? Bir mü külünüz varsa bize sorun, biz fetva verir, size yol gösteririz" diyordu. Ceza olarak bu zavallıyı oturtup bir kalkınma projesi yaptırtmalıydılar. Ama zaman akaya müsait de il. Anayasacılar bir taraftan ayet ve hadislerle, bir taraftan her biri bir telden çalan Avrupa anayasaları ile bir taraftan da sarayın, "Aman padi ahın hükümdarlık haklarına dokunulmasın" baskılan ile u ra mak zorundaydılar. Sarayın da yardımını ile

gericiler fikirleri öyle karı tırdılar ki çıldırılmak i ten deildi. Abdülaziz'i tevkif eden ve silahlı kuvvetleri temsil eden Süleyman Pa a, Abdülhamid'e çıkıp gerekirse ona da aynı eyi yapaca ım söylemeseydi, Namık Kemal ve arkadaş ları komisyon odalarında geceli gündüzlü çalı masalardı belki hiçbir ey çıkmayacaktı.

Ama sonuçta politikacılarla gericiler gene duruma hâkim oldular. Esas projeyi de i tire de i tire çıkardıkları me hur Kanuni Esasi'de halkın ve devletin ekonomik ve mali durumunu halle yarayacak hiçbir reform prensibi yoktu; bu anayasanın en önemli derdi padi ahın ve halifenin hükümranlılık haklarının halka, Meclis'e ve orduya kar ı korunmasını sa lamaktı.

Bu anayasanın, uygulandı ı zaman ortaya çıkarıldı ı rejim, bu i lerin tarihini yazan Celaleddin Pa a'nın yerinde bir deyimiyile "Me ruti istibdat" idaresi oldu. Devlet de ilk defa olarak hukuk bakımından bir slami devlet oluyordu.

K NC PERDE: BERL N ANTLA MASI

Kanuni Esasi stanbul konferansını durduramadı. Aksine ngiliz murahhası Lord Salisbury'yi çok kızdırdı ve gnatiyef'e daha çok sokulmasına yaradı. Lord, Rus isteklerine Türklerin hatırı için kar ı gelip mensup oldu u kabineyi liberallerin eline geçirtmek

istemiyordu. Bunu kendi sefiri Elliot'a da anlattı. Mithat Pa a'nın ahababı olan Elliot'un anayasacıların iyi niyetlerini anlatma teebbüsüne karşı Lord öyle bardı: "Bu adamların hepsi yalancı. Senin Mithat Pa an da bunlardan biridir. Bunlar asla adam olamazlar." Türkiye'de anayasa veya istibdat olması Lord'u hiç ilgilendirmezdi. Türkiye, Paris konferansı ile içi leri hakkında yabancı devletlere karar verme hakkını tanımıtı; daha do rusu Batılılar onu böyle anlıyorlardı. Kanuni Esasi yapmakla bundan kaçmalmazdı.

stanbul konferansının verdi i kararları Türkiye reddedince Rusya harp ilan etti; ötekiler de sözle ildi i gibi seyirci kaldılar. Bunlar evvelce iddia ettikleri gibi, gerçekten Türkiye'yi Rus tehlikesine karşı koruma davasına inanmı olsalardı bu harbe engel olabilişlerdi. Rusya ilk defa olarak tek yardımcısı kalmamı olan Türkiye üzerine saldırıyordu. Öyle oldu u halde Avrupa'ya borcunu ödeyemeyen Türkiye'yi, destekleyecek tek idealist çıkmadı; bilakis ciddi ngiliz, Fransız ve Alman tarihçileri Türklerin Avrupa'dan çıkarılması gere ini medeniyet tarihinden deliller göstererek ispat ediyorlardı. Çıplak hakikat ise Türklerin borçlu olmasından ba ka bir ey de ildi. (4)

(4) Ünlü ngiliz tarihçisi Freeman, ondan daha ünlü Alman tarihçisi Treitschke, Türklerin Avrupa dan kovulmasının bir uygarlık ödevi oldu unu yazıyorlardı.

Ruslar nihayet Ye ilköy'e geldikleri zaman durduruldular. Arkasından Berlin Konferansı geldi. İlk defa olarak bu konferansta Türkiye'yi uluslararası bir mali komisyonun kontrolü altına koyma fikri doğdu.

Bu bir alay harp sulh müzakereleri ve meseleleri halkı ve devleti on yıl iğal etmekle kalmıyor, memleket ekonomisini korkunç bir uçuruma sürüklüyordu. Ekonomik ve mali durumun vahimli ini bize en iyi gösteren alamet odur ki Berlin Konferansı⁵ ndan ancak dört yıl geçtikten sonra 1882'de Abdülhamit artık devletin bütün bütüne mali iflasını ilan etti ve bunu devletlere tebli etti. Gelin, alacaklarınızın bir çaresine bakın, dedi.

DÜYUN U UMUMİYE İMPARATORLU U

Türkiye imdiye kadar devletlerin orduları ve donanmaları tarafından iğal edilmemi ti. İmdi bunu yapmaya kalksalar birbirlerine gireceklerdi. Bunun yerine daha akıllıca ve daha kârlı bir yol buldular. Bir mali korporasyon kurarak ve bütün Türk borçlarını birle tirerek bu korporasyonun sermayesi haline getirdiler. Bu idare, Fransızca adının tercümesi olarak bizde Düyun u Umumiye diye bilinir. Biz çok kere manasını ve niteli ini anlamadığımız i lere Frenkçe veya Arapça bir isim taktık mı tatmin olunur, fazlasını

ara tırmayız. Bugün mesala "konsorsiyom" sözcü ünü duyuyoruz, fakat bunun ne demek oldu unu acaba içimizde kaç babayi it bilir? O zamanki Düyun u Umumiye de (ki Türkçesi devlet borçlan demektir) bu çe it rengi, kokusu bilinmeyen bir nesne idi. Bu ödenemeyen Türk borçlarına' kar ılık memleketin tabii kaynaklarının gelirlerine konmu bir haciz olduktan ba ka bu kaynaklan i letecek uluslararası "mü terekül menfaa" bir kumpanya idi. Bu borçlar ödeninceye kadar Türk tabii kaynaklanm bu kampanya idare edecekti; Türk maliye nazırlan vakitlerini istedikleri kadar divan ve kaside yazmaya harcayabilirlerdi artık.

Gereken toprak, vergi ve e itim reformlarının yapılmaması yüzünden pa alann elinde iflas eden Türkiye, Düyun u Umumiye idaresi altında öyle bir i letmeye tabii tutuldu ki her yıl münasip miktarda faiz ve borç ödendikten maada bu korporasyon yabancı devletlere borç verecek kadar kâr ediyordu. Yalnız gelir ve kârlar tabii Türkiye'ye de il, sermaye sahiplerine ait olacaktı. Mesela talya Düyun u Umumiye'den aldı ı istikrazla Trablus harbini finanse etmi ti. Yani Türk kaynaklarından ve halkının eme inden edinilen

yatırım yapıyor veya yabancı sermayeye yatırımlar yapmak için aracılık ediyordu. Düyun u Umumiye'nin yatırımları, i letmeleri, muhasebesi tıkr tıkr i liyordu: Gayet muntazamdı ve hiç akası yoktu; bir köylü bu idarenin tekeli altında olan kendi yeti tirdi i tütünden yarım okka bir yana saklayayım dese reji kolcusu tarafından küt diye alınından vurulurdu. Düyum u Umumiye dare Meclisi Reisi Sir Adam Block, Hindistan'daki ngiliz kıral vekilleri gibi bir eydi; Türk maliye ve ekonomisine ait hiçbir i onun malumatı olmaksızın yapılamazdı.

Türkiye'de demiryolu, liman, maden, telefon, bankacılık gibi i ler, birçok ticaret ve hatta bazı tarım ve toprak kayna ı i letmeleri hep yabancı sermaye ile finanse ediliyordu; tabii bunlar da Düyun u Umumiye'nin himaye ve te viki altında geli iyordu. Türk gelirlerine ait her ey bu borçlar idaresini ilgilendirirdi. Artık Türk borçlan kalubelaya kadar ödenmese de olurdu.

Borçlar idaresi Türk geleneklerine do rusu hiç karı madı. Padi ahı, kılıç alayları, cülus enlikleri havaya ayrıca bir letafet veren, çok enteresan eylerdi. Türkler tezekten yapılma köylerinde oturabilirler; isteyenler kasaba ve ehirlerde kahvecilik, hamallık, suçuluk gibi i lerde çalı abilirlerdi. Özel te ebbüs hürriyeti tamdı. Devlet eline geçen parayla istedi i gibi

yatırım yapabiliirdi. Bu yatırıranların ço u camilere, zi yaretgâhlara, türbelere, tekkelere, slam alemindeki kutsal ve önemli yerler için hediyelere, Arap ve Tica ni eyhlerine, eniklere, pa aların sırmalarına, kordon ve madalyalarına, polis mekezlerine, vilayet konaklarına, hafiyelere ve zararlı eyler yayımlamamaları için gazetecilere gidiyordu. Bunlardan kalan para ile de bir iki rü tiye, bir iki sanat okulu, idadiye ve bir miktar da sübyan mektebi açılmı tı. Bunların fazlası Maarif Nazın Ha im Pa a'nım mübarek ba ını a rıttı ından ço altılmasına da pek lüzum yoktu. Tanzimat'ın ekonomi, endüstri, devletçilik gibi ihtirasları unutulmu tu; bunlar gâvurlara mahsus eylerdi. Borçlar idaresinin yatınmları sayesinde memleket yalancı bir refaha da kavu mu tu. Vatanın refahına hizmet yolunda devletin ba lıca ciddi me guliyetlerinden biri yabancı sermaye gruplarına boyuna i letme imtiyazları da ıtmaktı. Bu sayede 1908'de Abdülhamit idaresi dü tü ü zaman Türk halkı adamakıllı soyulup so ana çevrilm i. Hiçbir ulus Batılıla mayı bu kadar pahalıya satın almamı tır.

Abdülhamid'in dü mesi ile Borçlar dairesi tabii : oa ermedi. Onu Me rutiyet, hatta Birinci Cihan Sa a ı bile yerinden sökemedi. Bu harp esnasında ngiliz ve Fransız üyeler gitmi , fakat onlann yerine eski :_ :ada lan olan Almanlar orayı yine tıklar tıklar idare

ediyorlardı. İngiliz ve Fransız sermaye sahiplerinin hisseleri büyük bir dürüstlük içinde bu muvakkat dümanlar tarafından harp sonunda sahiplerine teslim edilmek üzere Deutsche Bank'a emanet olarak yatınlıyordu. Belki birçok okuyucu bilmez: Düyun u Umu miye denen borçların son ve kesin tasfiyesi 25 Mayıs 1954'te tamamlanmı tır. İlk borç anlaşması, 4 A ustos 1854 tarihinde yapılmı tı. Demek ki tam yüz yıl borç içinde yatmı ız. Borçlar idaresi 1882'de kuruldu - una göre de 72 yıl borç ödemi iz.

AYDINLAR NE ÂLEMDE?

Abdülhamit zamanında Osmanlı aydınlan Türki - ye'yi, daha do rusu imdiki Türkiye'nin büyük kısmı olan Anadolu'yu tanımazlardı. Orayı daha ziyade n - giliz, Fransız, Alman ve Rus askeri co rafyacılın ile arkeologlan tanırdı. Anadolu'ya giden idareciler, müs - temlekelere giden Avrupalı idareciler gibi tebaayı ma kamlannda idare ederlerdi. Okumu lann en ço u s - tanbul'da toplanmı tı. Ço u Abdülhamid'in kapısın - da bir yer bulmaya çalı ır, en cesurlan Babıali'de ge - li meye ba layan gazetelere yazı yazarlardı. Bazılan da kendilerini emniyet altına almak için ba kalan aley - hine uydurma jurnaller yazarlardı. Fikir i leri ile u - ra nılar reform i lerinden ziyade edebiyatta sembo

lizm veya natüralizm davaları ile u ralarıydı. Fransız ediplerini süt karde leri kadar yakından tanırlardı.

Okumu ların Avrupa'ya gitmesinden hükümet son derece de ku kulanır, onlara pasaport vermezdi. Bu na ra men u veya bu yollardan birçok aydın memleket dı ına çıkabilmi ti.

Çe itli yayın organlarında ve toplantılarda yava yava üç grup belirmeye ba ladı. Bunların birinin ba nda bulunan Ahmet Rıza, Fransa'da ziraat tahsil etmi , dönü ünde Tarım Bakanlı ı'nda görev alarak bu bakanlı ın hiçbir i yapmadı ını görmü köylünün bilgisizlik yüzünden verimsiz oldu una hükmederek ve köylünün ancak okulla kalkınaca ına inandı ından E itim Bakanlı ı'na geçmi , orada da bir i olmadı ını görüncü, Avrupa'ya gitmi ti. Önce Abdülhamid'i devirmek, anayasayı yürürlü e koymak, sonra da köylüyü okutmak lazımdı.

Onun rakibi, saf bir zat oldu u anla ılan tarih profesörü Murat Bey'e göre, anayasa yetmezdi. Ona göre asıl dava Rus tehlikesi idi; buna kar ı çare bulmakta onun muhayyalesi daha parlaktı. ngiltere ve Fransa gibi büyük devletler slam memleketlerine hâkim olduklarından onlarla anla arak bütün slam âlemlerinden getirilecekulamadan mürekkep, halifenin etrafında ve eyhülislamın reisli i altında bir isti are meclisi kurulmalıydı. Bu meclisin Türkiye'yi nasıl kal

kındıraca ı hakkında profesörün belki parlak fikirleri vardı, ama rakibi ile u ra maktan bu parlak projesini do ru dürüst anlatmaya imkân bulamadı. Avrupa devlet adamları da fikirlerine ilgi göstermemi lerdı. ngiltere Dı i leri Bakam olan, evvelce gördü ümüz gibi, Türklerin adam olamayaca ına inanmı olan ve fakat Murat Bey'in "Esasen bize hayırhah" dedi i Lord Salisbury ile görü üp fikirlerini izah etmi ; ancak Lord cenapları hafifbir tebessümle, "Fakat Sayın Sir, siz kendi hayalinizi hakikat zannetmek hatasından kurtulamıyorsunuz" demekle iktifa etmi ti.

Devrimcilerin en genci olan ve galiba Avrupalılık taslamak için hep prens diye anılan Sabahattin Bey de kerameti, ahsi te ebbüs ile Anglo Sakson e itiminde buluyordu. Dü un u Umumiye ile medrese kafasının hükmetti i bir memlekette ahsi te ebbüs ve ngiliz e itimi nasıl kurulacaktı? Bunu, imparatorlu u ayrı milletlere bölerek her birini bir Fransız veya ngiliz sömürge idarecisinin yönetimine vermekle yapmak mümkün olabilirdi. Prensın Arap taraftarları arasında bu fikir çok revaçta idi.

Fakat Avrupa'da o zaman öyle iddetli bir Türk dü manlı ı vardı ki, bu zatlar vatanseverliliklerinden dolayı bir de çıkan yazılara cevap yeti tirmekle u rıyorlardı, fakat istibdat kalkarsa her eyin düzeleceğine kimseyi inandıramıyorlardı. Memleket dı ında

Türkten gayri hakların milliyetçilik davaları ile karıla tıklarından mparatorluk birli ini tutacak Osmanlıcılık ideolojisine sımsıkı yapı mı lardı. Abdülhamit kaldırılıp hürriyet ve anayasa gelse bu milletlerin birlik içinde seve seve kalacaklarına inanırlardı. Avrupa'da Abdülhamit aleyhine açılan kampanyanın altında hürriyet a kından ba ka bir eyler oldu unu sezinenler ise bula bula bunun Hıristiyan Avrupalıların Müslümanlık dü manlı ı oldu unu sanırlar, bu yüzden Osmanlıcılık yerine slamcılık fikrini güderlerdi. Batılılara slamlı ın terakkiye mani olmadığını anlatmaya çalı ırlardı.

te o devir aydınlarının yazılarından bize kalanların mülasası bunlardı. Ne Türk köylüsünün, esnafının, i çisinin durumlarına dair temelli bilgiler, ne memleketin ekonomik ve mali artlan hakkında tahliller, ne anahatlan ile bile olsa reform teklif veya projeleri. Bu konularda Namık Kemal'den çok daha geride idiler.

IV
ME RUT YET: TABA TAN
FLAS EDEN REJ M

sabdat idaresi aleyhine yıllarca u ra an aydınların, gereken reformlar hakkındaki hazırsızlıkların, o idare dü ünce daha çok meydana çıktı. Tıpkı 27 Mayıs devriminden soma oldu u gibi, diller çözümlüp herkes istedi ini söylemeye ba layınca karma bir fikir deryası akma a ba ladı.

GER C LER SUSMUYOR!

Hayret! 27 Mayıs'tan soma oldu u gibi gericiler biraz sıkılıp susacaklarına imdi daha yüksek perdeden konu uyorlardı. Yalnız rol sahipleri ve makyajları de i mi ti. Memlekette eski gericilerin yerini alma hevesli me er ne kadar dublörleri varmı . Devrim anki onlar için yapılmı tı. imdi hepsi me rutiyetçi, mayasacı kesilmi ti. Hepsi bir a ızdan bütün kabaha : Abdülhamid'e yüklüyordu. Müslümanlıkta zaten

Me rutiyet rejiminden ba ka rejim olamazdı. Me ru tiyet'in, slamlı ın tam uygulanması demek oldu unu ayet ve hadislerle ispat ediyorlardı. Me rutiyet anaya- sa gere ince devletin resmi dinini polis kuvvetiyle uy- gulama rejimi demektir.

Gerçekte bunların Me rutiyet'ten anladıkları ey eskilerin "me veret usulü" dedikleri eydi; yani hü- kümdarın ulemaya danı ması, özellikle hükümdar ka- nunlarının eriata uygunlu unun sa lanması usulü i di. Kanuni Esasi'den soma bu usul maziye karı mı tı; fakat bunun kabahati Abdülhamit'te de ildi. Kendisi- ne hem anayasanın, hem eriatın uygulanması yüklen- mi ti. kisinin bir arada gidemeyece ini kuvvetli zekâ- sı ile bildi inden ulemayı da, Meclis'i de bir tarafa i tip her eyi kendi idare etme e ba lamı tı. Sanki mem- leket idare etmesini ulema ondan daha iyi mi bilecek- ti? Zaten Kanuni Esasi dikkatle incelenirse görülür ki ona bu imkânı sa layan da gene bu anayasa idi. te, modern gericiler padi ahı Rus harbini saraydan idare etme e kalkarak her eyi çorbaya çevirmesinden, im- tiyazlarla memleketi yabancı sermaye nüfuz bölgele- rine ayırtmasından, gelirleri ekonomik kalkınmaya ya- ramayan i lere yatırmıştı ve il de ulema ile, "me - veret" etmemesinden suçlandırıyorlardı (sorumlu dev- let adamlarını asıl suçlu oldukları i lemlerden de il de su götürür yanı olan noktalardan suçlamak bizim si

yasi hayatımızın özelliklerinden olsa gerek). Bunların imdi yeni rejimden istedikleri "me veret usulü"nın uygulanması idi. Millet Meclisimin te ri (yasama) yetkisi olamazdı: "Te ri" demek "er'i" koymak demektir; bu ise Allaha ve peygambere mahsustur; insanların te ri etmesi, hâ â, ırk demektir. Me rutiyet'in yapacağı ancak ulemanın eriyata uygunluğunu onaylayacağı hükümleri uygulamaktı.

Yapılacak en önemli, en acele reform i te buydu. Bunun dışında daha pek çok reformlara ihtiyaç vardı, ama bunlar hep bu ana reforma göre yapılacaktı. Mesela, kadın taifesi me ihatin uygulayacağı bir kiske ile sokağa çıkacak, böylece Me rutiyet'te farz olan "hürriyet" uygulanması olacaktı. Birçok hidatler devlet tarafından yasak edilecekti; devletin resmi dini icabı bu, devletin bir ödevi idi.

Abdülhamit zamanında sıradan bir cami ders i âmmı iken Me rutiyet'te parlayan ve kuvvetli bir dergi yayımlayacak kadar para bulan, Mütareke'de daha da yükselip eyhülislam olan Mustafa Sabri (ki gericiликte kimse onun kâbına eri ememi tir), "Avrupa'dan bir iki faydalı ey almak pahasına" ortalığı sayısız bid'at kapladı m seri halinde makalelerle anlatıyordu. Bunların birinde insan sureti (yani foto rafı) çekmenin haram olduğunu yazdığı sırada, Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrencilerin canlı çıplak kadın mode

le bakarak resim ve heykel yapmalarına ilk defa olarak müsaade edildi ini ö rendi i zaman hocanın dergisindeki feryadı bir uluma haline gelmi ti.

*DI YARDIM VE BORÇLANMA POL T KASI
DEVAMED YOR*

O zaman da devrimi yapanlar subaylardı. Fakat, onların dı ndaki aydınlar ve politikacılar çok geçmeden onların akıl hocaları durumuna geçtiler ve daha soma da büsbütün üste çıktılar. Devletin önemli yerlerinde gene Abdülhamit devrinden kalma adamlar bulunuyordu.

Bunlara göre ancak Avrupa'dan medet umulabilir di. Devrim yüzünden salon Avrupalıları ku kulanır mamalı idi. Batı'nın dü man oldu u ey istibdattı. İmdi hürriyet gelince Batı elini uzatacağı (o zamanın "demokrasi" yerine, sihirli kelimesi "hürriyef'ti.) Avrupa'nın istedi i liberal "açık" rejimin geldi ini onlara ispat ederek dı yardıma ba vurmamak lazımdı. Yeni borçlanmalarla maliyeyi ayakta tutmalı, geriye kalanla da özel te ebbüsü (o zamanki "te ebbüs ü ah sî"yi) yaratmalı idi. Zamanın genç politikacısı ve iktisatçısı Cavit Bey, " üphesizbizim de özel te ebbüs- lere girmemiz art; ancak hiçbir geri kalmı memleket dı yardım almadan kalkınamaz, büyük yatırımlar

için dı yardıma ve yabancı sermayeye muhtacız; tarih bunu ispat etmi tir" diyordu.

Demek ki, daha sonraları Maliye Bakanı olan bu iktisatçı Tanzimat ve Abdülhamit devirlerinin yarattığı, u runa bir devrim yapılan durumu tabii buluyor, hatta onu geri kalmı bir memleket halinden çıkarmanın zaruri bir yolu olarak görüyordu.

BORÇLAR REJİM ALTINDA TÜRK YE 'N N MANZARASI

Kalkınmanın ancak dı yardımla mümkün olacağı kanaati Me rutiyet'te de çok yaygın ve kökle mi bir fikir oldu u için ve bunun zamanımızın meseleleri ile de yakından ilgisi oldu u için gene bu bakımdan Tanzimat devri için yaptığımız gibi, bu devrin artları üzerinde de biraz durmamız gerekecek.

Geri kalmı bir memleketin kalkınıp gelişmesini dı yardım ve yabancı sermaye sa lar mı; sa larsa ne ekilde ve ne anlamda sa lar? Bugün geri kalmı memleketlerin kalkınma yolları üzerinde fikir yürüten bir kısım Amerikalı ve Avrupalı iktisatçıların kalkınma ve gelişme teorileri bu suale önceden müsbet cevap vermemelerine dayandı ı için bunun zamanımız için de önemi vardır.

Geri kalmı bir memleketin Batı'dan borç ve ser

maye yatırımını ekinde yardım sa lamasmdan maksat, ulusal ekonominin verim ve gelir seviyesini yükseltmek için tarım, endüstri, ticaret alanlarında birikmi , hazır sermaye yatırımları yaparak bu ekonomiyi canlandırmak, harekete getirmektir. Fakat böyle bir memleketin toplumsal yapısında bu ameliyeye engel olan artların reformlarla ıslah edilmesi yapılacak ilk i tir. Tanzimat devrinin Batı yardımına dönü ünün tarihi bunu ispat etti. Tanzimat'ta borçlanma siyaseti aslında ekonomik kalkınmayı finanse etme dü üncesiyle ba ladı ı halde devletin ve hükümdarın masraflarına, silahlara ve donanmaya, birtakım karı ık i lerle (padi ah Abdülaziz de dahil olmak üzere) birtakım ahısların me ru olmayan servetler edinmelerine gitti. kinci safhada, ulusal üretim ve gelirin artmaması yüzünden önceki borçların faiz tediyesine ve sermaye itfasına harcanmaya ba ladı. Ekonomik kalkınmaya yollan açacak reformlar yapılmamakla bundan kaçıldı ı sanılırken, alcaklı Avrupa'nın baskısıyla birtakım ıslahat yapmaktan kaçınılamadı. Fakat bunlar ulusal ekonominin kalkınmasını gerçekte tirecek reformlar ekinde olmadı.

Ekonomik kalkınma bakımından hiç de i memi olan toplumsal artlar içinde, Türkiye ekonomisinin ödeyemeyece i miktarlarda borç birikti. Yukanda anlattı ımız ilk buhranın patlak verdi i 1875 yılına ge

lindi i zaman 200 milyon altm siterlin, yani bugünkü para ile 880 milyon dolar veya 8 milyar lira borç hasıl olmu tu. Bu noktayı inceleyen bir Amerikalı yazar, "20 yıl gibi bir süre içinde Türkiye'nin 200 milyon altm siterline varan bir dı borç altına girmesi ve bunu eldeki önemli kaynaklarda borçla mütenasip bir geli - tirme yapmadan bu kadara çıkarması akim alaca ı bir ey de ildir" diyor ve daha soma da, Türkiye'nin, o zamandan beri u kadar devrim, u kadar kıtlık, u kadar harp geçirdi i halde bu borcu ödemi olmasına büsbütün a ıyor.

1875'te ilk tehlike çanı çaldı ı zaman, zar zor bir reform yapma yoluna gidilir gibi oldu; fakat yukarıda kısaca anlattı ımız curcuna içinde bu, bir anayasa yapmaktan ve milletin mukadderatını padi ahın lehine daha temelli bir ekilde teslim etmekten ibaret kaldı. Biraz sonra, bildi imiz gibi ngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, talya ve Hollanda'dan mürekkep bir konsorsiyum, Türk kaynaklarının idaresini Düyun u Umu miye denen Borçlar Rejimi'ne tevdi etti. Aslında, daha Berlin Konferansı'nda Batı devletleri uluslararası bir mali komisyon kurup Türkiye'nin mali artlarının kontrolünün bu komisyona verilmesini tekilfetmi ler; fakat Türkiye bunu reddetmi ti. Bunun üzerine Batı devletleri Türkiye'ye herhangi borç ve kredi verilmesini durdurarak Abdülhamit'i dört yıl kıvrandırdıktan

sonra, 1882'de teslim olma a mecbur ettiler. Haysiyet kurtarıcı bir çözüm yolu olarak uluslararası mali komisyon yerine devletle özel sermaye temsilcilerinin mü terek bir idaresi ekinde Düyun u Umumiye daresi kuruldu. Sevres muahedesinde bu uluslararası mali komisyonun tekrar diriltildi ini ileride görece iz.

Borçlar daresi'nin kurulması, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını üstün bilgili Batı uzmanlarının eline teslim ederek sa lamak sanısı ile kuruldu u halde, Türkiye'nin gerek ekonomik anlamda kalkmamama sı ve gerek kalkınma imkânının artlarını sa layacak toplumsal reformların yapılamaması asıl bundan sonra kesin bir hale geldi. Batı diplomasisinin Kırım Harbi'nden Berlin Konferansı'na kadar dilinden dü ürmedi i ıslahat isteklerinin bundan soma a ıza alınmaması, anayasayı çiviye asan Abdülhamit rejimine ses çıkarmaması bundandır. (Bizim halk bunu "yedi düvele kar ı koyma" sanırdı.) Batı sermaye çıkarları için durum artık emniyet altına alımı tı. Abdülhamit'in uluslararası mali komisyon kontrolüne direndi i yıllarda Mithat Pa a'yı omuzlarında ta ıyan Paris ve Londra liberalizmi, Abdülhamid'in boyun e mesi üzerine Borçlar daresi'nin kuruldu u yılda cereyan eden pa anın muhakemesi rezaletine aldırmanın , üç yıl sonra da bir Hicaz Kalesi'nde bo duruldu undan haberi bile olmamı tı.

Düyun u Umumiye'nin kurulu u ile ulusal gelir kaynaklarının birço u rehine verilmi , çok geçmeden de bir yabancı sermaye akım ve bir imtiyaz da ıtımı furyası ba lamı tı. Asıl bu idarenin kurulu undan sonradır ki, yabancı sermayenin Türk ekonomisini kendi kan un i yeti erine göre itip sürüklemesi devri ba ladı.

te, Me rutiyet iktisatçısının kalkınma için art saydı ı durum, Abdülhamit devrinin özelli ini te kil eden bu durumdur.

Bu duruma biraz daha yakından bakalım: Borçlar Rejimi sadece borçların itfasımın garanti altına alınması için kaynaklar üzerine haciz konarak i letilmesi ve gelirlerinin sa lam ı üzerine kontrol konması i i de ildi. Borç halinden i letme sermayesi haline çevrilen büyük bir yabancı sermaye korporasyonuna bu kaynakların i letilmesi inhisarının verilmesi demektir. Devlet veya özel te ebbüs artık bunları i letme ve geli tirme inden tabiatıyla kendili inden uzakla acaktı. Mevcut artlarda reform yapmak gerekecekse bu ancak kaynaklara hâkim olan sermayenin kendi hesaplarının mü sadesi ve lüzumu ölçüsünde yapılabilecekti.

Düyun u Umumiye'nin devletle el ele vererek yaptığı ı önemli bir ey daha vardı: Borçlarla ilgili alacaklılardan maadaki yabancı sermayenin gelmesini, birçok alanlara, imtiyazlarla yerle mesini, en elverili artlarla kazanç sa lamasını temin eden bir acente

kurmu oluyordu. Nazariyede devletin bir bran ı olarak kurulan Borçlan îdaresi'nin aracılı ı ile yapılmı sermaye yatırımı alanlarını burada birer birer saymaya imkân yoktur. Yalnız u kadarım söyleyeyim: "Merutiyet devrine gelindi i zaman bütün endüstri, nafia (demiryolları, limanlar, sulama i leri), âmme menafii i letmelerinin ço u, bütün madenler, ticaretin ço u, bankacılı ın tümü, sigortacılık, deniz, göl, nehir nakliyat i letmeleri, bir kısım tarım yatırımları yabancı sermayenin elinde bulunuyordu. (Haksızlık etmemek için ekleyeyim: Halktan toplanan para ile yapılan Hicaz demiryolu devletindi. Bunun Türk ekonomisinin kalkınmasına hizmeti ne oldu bilmiyorum; fakat o da sonunda bir kısım Türk servetinin yabancı topraklarda kalması ile neticelendi.

Dı borçlarda ve yabancı sermaye yatırımında en ba ta Fransa geliyordu. Türkiye'de üç milyar frank Fransız sermayesi yatıyordu. kinci derecede Alman, üçüncü derecede ngiliz alacak ve yatırımları geliyordu. Petrol kaynakları imdiden da ıtılmı tı. Turkish Petroleum Company adında bir te ekkül, adından ba ka hiçbir eyi milli olmayan Turkish National Bank (Türkiye Milli Bankası; kurucusu Sir Ernest Cassel, direktörü Gülbenkyan) vasıtası ile ngiliz, Fransız ve Alman petrol hisselerini düzenleme i i ile u ra ıyordu; yalnız Amerikan petrol sermayesi bu i te açıkta kalmı tı. Bu yüzden Amerikalıların ileri sürdü ü Ches ter projesi te ebbüsünden ileride bahsedece im.

Yava yava , a ır a ır giden bu i lerin ayrıntılarını, Türkiye durumunda olan bir memleketin ekonomisi için ne anlam ta ıdı ını bugün oldu u gibi o zaman da halkın tümü, okumu ların ço u bilmezdi. Görünü e bakarak bunların Batılıla ma alâmetleri oldu unu sanan aydınlar çoktu. Yabancı sermayenin bir memleketi bu anlmada kalkındırmak için sömürge yapması art de ildir; hatta bazen böylesi daha elveri lidir. Zaten bugün eski sömürgeci memleketler sömürgelerini birer birer ba larından atıp kurtulma a bakıyorlar. Yabancı sermaye, sömürge eklinde olsun olmasın, kal kmdınlmı olan memleketlerde görülen büyük ehirlerin, muazzam binaların, parkların gerçekten bu memleketlerin toplumunun kalkınması demek olup olmadı ını anlamak için Hindistan'la Japonya'yı görüp mukayese etmek yeter.

Dı Borçlar îdaresi'nin kurulu u ile artan gelir ulusal ekonominin kendi basma ayakta durabilir hale gelmesine ve Türk toplumunun ça da bir toplum haline gelmesine yaramadı ı gibi, borçların tasfiyesine de yaramamı tır. Bu gelir, yabancı sermayenin hakkı olan kazanç ve kâr olarak dı arıya çıkıp gitmi tir. Yani gerek dı borç ve gerek dı sermaye yatırımı ulusal ekonominin kurulmasına ve kalkınmasına de il, sermaye sahiplerininin tabii olan kazanç gayelerine göre i lemeye ba lamı tır. te ulusal bir ekonomik kalkınma ile yabancı sermaye vasıtasıyla kalkınma arasındaki fark buradadır. Mesela demiryolları Türkiye'nin hammadde

çıkarma, yapılmı madde alma ekonomisine göre ayarlanmı ve ancak bu ölçüde topluma etkisi olmu tur. Türkiye'de Alman ekonomik geli mesinin ileri gelen sözcülerinden ve o zaman Türkiye'de büyük bir Türk dostu geçinen Dr. Jaeck'in Me rutiyet'te Türkçeye çevrilen bir eserindeki u sözleri bunu açık açık bildiriyor:

"Ba dat hattının ikmalinden sonra Türkiye'nin mazhar ı inki afat ve terakkiyat olması üzerine umum Alman ticareti için cesim bir saha i faaliyet açılaca ı nazar ı itibara alınmı tır. Bu ticaret ise, evvelce beyan eyledi imiz veçhile, Türkiye'nin mebzuliyetle hasıl etti i mevad ı iptidaiyenin Almanya'da imâl olunan masnuat ile mübadelesinden ibaret olacaktır."

Yabancı sermaye yatırımları bir ulusal ekonomi planına göre de il, kârını almak için yatırım yapan sermayenin kanuniyetlerine göre yapılıncı sa layacakları tarım ve endüstri geli meleri de modern ulusal ekonominin kurulmasına ve modern toplum kalkınmasına yaramaz. Türklerin ça da modern bir ulus olma zorunlu u dı sermayeyi hiç ilgilendirmez.

İlgilendirdi i zaman da bu, ancak siyasi ve askeri müttefik sa lamak içindir. Onu daha ucuza maledilmi bir sava aracı haline getirmek için gerekirse bedavadan malzeme vermekten bile çekinmez (bu, çok defa para ile ifade edilen bir yardım oldu u için o yardımı alan memleketlerin halkı gerçekten para aldıklarını sanırlar. Bu malzemeyi yapan, zaten yardımı yapan tarafın kendisi oldu u için, gerçekte yapılan ey, parayı bir ce

binden alıp öteki cebine koymaktan, arada kendi endüstrisine hizmet etmekten başka bir şey de ildir. Arada bir masraf yapılyorsa bu, bedava yardım veren memleketin harp masrafları hesaplarına dahildir).

Demek ki, Abdülhamit devrinde balyan dı yardım ve dı sermaye yatırımlı Türk toplumunun bedene batırılmı gıda verici ırngalara de il, serveti dı arıya çekmek için sokulmu kan alma ırngalarına benzetelebilir. Ulusal üretimin artmayı ve daha rasyonel i letilmeye balyan tabii kaynaklardan sаланan fazla gelirin yeniden ulusal yatırıma konmaması yüzünden devletin bütçe açınının, aleyhte ticaret muvazenesinin kronik bir hale gelmesi de yabancı sermayeyi hiç ilgilendirmez. Bunu çözümlmek onun i i de ildir. Halbuki, mesela, gümrük gelirleri yetersiz olan devlet, bir gümrük reformuna muhtaçtı. Bütün dünyada gümrükçülük alanında muazzam terakkiler olmu - tu. En kuvvetlileri de dahil, bütün Batı devletleri kendilerini zırlı gümrük istihkâmları ile çevrelemi lerd i. Halbuki, Türkiye Batı devletlerinin muvaffakati olmadan gümrük tarifelerini, yerli endüstriyi ve tarımı, Hazine'yi koruyacak ekilde de i tiremezdi. Mevcut sistem, Türkiye'nin bir hammadde memleketi ve Batı endüstrisi pazan olmasını salayacak ekilde idi.

Yabancı sermaye, ulusal ekonomisini himaye imkânları olan devletlerin topraklarına kolay kolay yana - maz; kendine ulusal ve hatta mümkünü uluslararası himaye ve garantiler salayaca ı yerlere ra bet eder.

Dı borçlar ve yabancı sermaye idareleri, yatınmlannm ferih fahur çalı abilmesi için, devletin ekonomik ve mali hükümlerini kayıtlar altına aldıktan ba ka, o devletin Hazinesi'ni de borçtan kurtulmaz hale getirmekle daima kendine muhtaç duruma sokmak ister.

Me rutiyete gelindi i zaman Türkiye faiz ve borç amortismanı tediyeleri olarak yılda ortalama 7.5 milyon altın lira ödemeye mecburdu. Her yıl bu kadar servetin dı arıya ödenmesi geri kalmı bir memleketin devlet maliyesini yamyassı etmeye, o devletin belini kırmaya kâfidir. Devletin açıklarının istikrazlarla ve ya avanslarla kapatılmasından ba ka yol kalmaz. Düyun u Umumiye dairesi'nin kurulu undan somasalan gelirlerle borçların önemli bir miktarı Abdülhamit zamanında ödendi i halde devlet hâlâ istikraz yapmaktan kurtulamamı , ayrıca sık sık alman avansları karılı nda tümü 23 milyon altın liraya yakın borç birikmişti. Bunlar Deutsche Bank, Turkish National Bank, Impérial Ottoman Bank, Banque Française, Banque de Salonique, Düyun u Umumiye, Tütün Rejisi, Fenerler dairesi gibi hepsi yabancı sermayeye ait müesseseler tarafından verilirdi. Borç ve avanslar teminatı olarak gösterilen gelir yekûnu olan 16.5 milyon altın lira bütün devlet gelirinin yansı idi. Borç ve avanslarını hiçbir ekonomik yatınm için de ildi. dare, jandarma, bütçe, askeri masraflar gibi kendini içerde ve dı anda ayakta tutacak araçları salamak için

di. Dernek ki devlet varlığını ancak yabancı sermayenin yardımını ile sağlayabiliyordu. Mevzuat'ı müteakip, hükümet nazariyede kendi dairesi olan Düyun u Umumiye'ye yazdığı bir tezkerede yeni rejimin liberal bir rejim olduğunu "Avrupa'ya duyurulmasını" rica ediyordu.

Halk ve devlet boyuna fakirlikle i halde, ne hikmetse, Düyun u Umumiye'nin geliri artardı. 1882-83 gelirine kıyasla, 1911-12'de yani 28 yıl içinde, bu gelir yüzde 288 oranında artmıştı. 1911-12'de devletin gelir kaynaklarının üçte biri, 1910'da gümrük geliri'nin yüzde 95.4'ü ve temettü vergisi denen kazanç vergisinin önemli bir kısmı Borçlar dairesi'ne gidiyordu. Böylece devlet bir kalkınma aracı değil, yabancı devletlerin kârlarını sağlamak için acentesi oluyordu.

Büyük bir mali korporasyon haline gelen Düyun u Umumiye dairesi Japon, Rus, İsviçre ve Macar esham ve Hazine tahvilleri olarak başka memleketlerin kalkınma istikrazlarını finanse eden i lemlere katılıyordu. 1910 yılında yüzde 5.58 gibi yüksek bir faizle 550.000 altın lira değerinde İtalyan devlet eshamı almıştı. Bu eshamı satın almakla ve Trablus Harbi gence bu eshamı elinde tutmakla Türkiye'ye harp açan bir devletin harp finansmanına katılmış oluyordu. Dahası var: Bu harp sonunda İtalya Türkiye'ye 50 milyon frank harp tazminatı ödeyecekti. Fakat bu para Düyun u Umumiye'nin talebi üzerine Hazine'ye değil, idarenin kendisine ödenecekti. Sebep? Trablus Os

manii topra ı idi: bu topra ı kaybetmekle devlet kendine bir gelir sa lıyordu, halbuki D.U. bir kaynak kaybediyordu; u rayaca ı gelir ziyanının kar ılı ı olarak toprak kaybetmekten hâsıl olan bu kazancın da ona ait olması gerekiyordu. Zamanın hükümet ba kanının aklı bu mantı a yatmı tı.

Böyle artlar altında bulunan bir devletin kendisi daha birçok yollarla felce u ratılabilir. Devletin gümrük sistemini de i tiremeyece ini söylemi tik. Düyun u Umumiye'ye tahsis edilen Bulgaristan, Rumeli, Kıbrıs vergileri gibi dı gelirler; çe itli tabii kaynaklar üzerine konan inhisarlardan gelen iç gelirler ve devletin müstakbel fazla gelirlerinden mürekkep olan üç kategori gelir kayna ından üçüncü kategoriye giden kazanç ve gümrük gelirlerinin artması takdirinde sa lanacak fazlalar D.U.'ye gidece inden herhangi bir vergi reformu yapmak devletin i ine gelmiyordu. Devlet a ar ve kazanç vergilerinde de reform yapamazdı; teebbüs etti i halde müsaade edilmedi. Devletin para çıkarma hakkı da yok. Bu hak Fransız İngiliz sermayesine ait olan Bank ı Osman i ahane'ye mahsustu. Bu banka, Tanzimat devlet adamlarının "kayme" denen adi kâ it paralar çıkararak Türk parasının de erisini mahvetmelerinin üzerine bu imtiyazı elde etmi ti; bu imtiyaz sayesinde devleti güç duruma dü ürecek para darlı ı yaratarak Hazine'yi sık sık kısa vadeli avanslara ba vurmaya zorluyordu.

Zaten devletin yalnız ekonomisi ve mali yönetimi

de il, hemen hemen bütün idaresi yabancı uzmanlar eliyle anlattı ımız yönlere do ru ayarlanıyordu. Bu Batı devletlerinin o zaman, Amerika'da^Jâ dahil, elçilik ve konsolosluklarının kaza haklan, mahkemeleri, hapishaneleri, okullan ve postahaneleri vardı. Tebaalan Türk kanunlarına tabi de ildi. Maliyede, orduda, jandarmada, donanmada, adliyede, bayındırlıkta, gümrüklerde kullanılan uzmanlar ya do rudan do ruya Batı sermaye gruplarıyla ilgili veya onların tavsiye ettiği i zatlardı.

Bunlar pek haklı olarak Türk ulusunun ve devletin ekonomik kalkınması ile ilgilenemezlerdi. Hatta bu yönde bir kalkınma iste im sezdiklerinde "hüniyet" namına endi elenirlerdi. Me rutiyet rejimini, daha liberal bir rejim getirece i vaadiyle iyi kar ılamı lardı. Fakat ta rada buna aykırı e ilimler oldu u duyulunca tavırları de i mi ti. Düyun u Umumiye Ba kanı Sir Adam Block bir raporunda " ilk zamanlarda Türk köylüsünün hürriyetin anlamını yanlış yorumlaması yüzünden müessir haller" olması tehlikesi çıktığını, ancak yeni rejimin devrim olmadığı temin olunduktan sonra Borçlar daresi fazla bir zarar görmeden tehlikenin atlatıldığını bildirmektedir.

Hülâsa, Türkiye'nin Batı'ya dönüşünde gerekli reformlar adım adım yapılmadı ı, toplumsal yapı bozulmuş bir ortaça yapısında kaldı ı için borç ve yabancı sermaye ekindeki dı yardım Türk halkının ekonomik kalkınması yerine ekonomik çökmesini sa

ladı; geli melerden ancak yabancı sermaye faydalandı; ve Türkiye'de yegâne reform aracı olan devlet artık böyle bir araç olmaktan çıktı. Devlet artık hiçbir reform yapamazdı.

Bundan dolayıdır ki, Me rutiyet'in daha ba ında bütün reform imkânları ortadan kalktı ve çarçabuk devletin devamı için dı yardımın art oldu u kanısı daha uurlu olarak yerle ti. Askeri bir hükümet darbesiyle yapılan bir devrim, devirdi i rejimin ulusun bilgisi ve rızası olmadan giri ti i bütün mükellefiyetlerini üstüne aldı ı andan itibaren reform yapma, gerçek bir toplumsal devrim yolu açma anslarını kaybeder. te Me rutiyet'te de böyle olmu tur. Toplumsal reform ansını kaybeden bir hareket ise eninde sonunda bir milli kurtulu sava ma sürüklenmeye mahkûmdur.

V

POL T K A V E F K R ALANINDAK ANAR

Tanzimat, stibdat ve Me rutiyet devirlerinin olayları üzerindeki bu gözlemlerimiz toplumsal reformlar yapılmayınca dı borçlanma ve yabancı sermaye yatırımları ile kalkınma politikasının fayda yerine zarar, kalkınma yerine çökme getirdi ini gösteriyor. Ne zaman olursa olsun, böyle bir gidi in verece i sonuçları unlardır: (1) Halkın yoksulla ması, (2) Ulusal servetin dı arı akması, (3) Yatırımları ulusal kalkınma hedeflerine göre de il, yabancı sermayenin azami kâr sa laması amacına göre ekillendirmesi, (4) Yabancı sermayenin kendine azami hukuki ve siyasal korunma yolları bulması ve bunlarla ulusal egemenli in sınırlarını zorlaması, (5) Toplumsal reformları engellemesi, özel ve kamu te ebbüslerini daraltması, (6) Memlekette demokrasiyi imkânsızla tırması.

"HALKA DO RU" HAREKET

imdi bunlara kar ı güdülecek çabalann bu artlar altında nasıl zorla tı ım, nasıl kısır yollara do ru

çevrildi ini, sonunda demokrasi davasından uzakla -
tırıldı inı görece iz. Bunu, bize Me rutiyet devrinde
ba layan "halka do ru" hareketinin tarihi gösterir.

Bugün oldu u gibi o zaman da demokrasi akımı
parti kavgaları içinde bo ulmu tu. Zamanmde tek par-
ti bile bulunmayan Abdülhamit dü ünçe, ortaya bir alay
parti ve hizip çıkmı tı. imdi oldu u gibi, o zaman da
birçok aydınlar "te ebbüsü ahsi", din, Turan gibi kav-
ramlarla u ra ırken politikacılar da (adlarındaki bir
alay harflerle in am kekemeye çeviren bugünkü parti-
ler misali) ttihat, tilaf, Ahrar gibi çe itli adlar ta ıyan
partilerle, (bugünkü Anayasa, Meclis, Senato misali)
Kanuni Esasi, Ayan, Mebusan gibi bir alay lakırdı için-
de kendilerinden geçmi lerdı. Plan, program yapacak
ne vakitleri, ne istekleri, ne de gördü ümüz gibi yet-
kileri ve bilgileri vardı. Çok defa oldu u gibi halk da
gene devrime arkasını çevirmi ti. Durumu kötüle tik
çe, imdi Menderes devrinin amlması gibi, halk Abdül-
hamit devrini hasretle arar; yedi düvele kar ı koymu
bir padi ahın nasıl yerinden atıldı ina a ar ve dünya-
nın sonu geldi ine hükmederdi. Bundan da en çok ge-
riciler, yobazlar ve çıkarıcılar faydalanırdı.

Politikacıların particilik kavgalarına gömülmesi
Osmanlıcılık siyasetinin çıkmazlarından ileri geliyor-
du. Ba lıca iki kamp arasındaki çeki me imparatorlu-
a dahil milliyetlerin kayna ması, uzla ması veya ay-
rılması meseleleri etrafında dönüyordu. ki esas parti
arasındaki "ittihat" (birle me) ve "itilaf" (uzla ma)

kavgası, aslında bir "ihtilaf" kavgası yani Osmanlı camicasındaki Türkten gayri milliyetlerin ayrı bir ulus olarak kopması kavgası idi.

SOSYAL ST AKIM

Me rutiyet devrinin halkçılık hareketi, asılsız Osmanlı milliyetçili inden kurtulma çabası olarak do - du. Hürriyet rejimim bir demokrasi anlayı ı olarak görme e ilimi, Me rutiyet'in ilk yıllarında devrimci görü lerin merkezi olan Selanik'te ba lamı tı. Burada küçük bir grup gencin kurdu u fikir çevresi "Yeni Felsefe Mecmuası" ve "Genç Kalemler" adlı iki dergide bu yeni fikirleri yaymaya ba lamı lardı. Bunlar, aralarında toplantılar yapıyorlar, her defasında belirli bir reform konusunu ele alıyorlardı. Tartı malarını ve onlarda beliren fikirleri yayınlıyorlardı. Bu tartı malar da bir grup sosyalizmi benimsiyordu. Batı'mn sosyalist dü ünürleri hakkında okuyuculara bilgi verme i inden ba ka, Batı'yı sosyalist bir görü açısından ele - tiriyorlar; Türkiye için yeni bir toplumsal görü ge - reklili i üzerinde duruyorlardı. Hepsi aynı görü te olmamakla beraber, ayrı fikirleri dürüstlikle yayınlıyorlardı. Bunların tartı malarından yava yava "Yeni Hayat" adını taktıkları bir akım belirleme ba ladı.

Buna paralel olarak, "Genç Kalemler"deki yazarlar da halkçılık fikrini savunuyorlardı. Bunlar devletle halk veya aydınla kütleler arasındaki uçurumu gö

rüyolar, bunun sadece bir dil meselesi oldu unu sanarak aydınların halk diline dönmesi gerekti ini savunuyorlardı. Meseleyi sadece bir dil meselesi imi gibi koymakla i in ta ba ında yanılmı olmalarına ra men, bunların çabalarından yava yava bir "halka do ru" hareketi geli iyordu. Bu dergi bugün Türkçülük fikrinin öncüsü olarak gösterilir. Bu ancak kısmen do rudur; çünkü onun asıl temsil etti i fikir halkçılıktır. Bu yüzden stanbul'un Osmanlıcı aydınlan (ki içlerinde somadan Türkçülü ün ba ına geçenler vardı) bunları fazla devrimci bularak hücumla geçmi lerdi.

Yeni Hayat grubunda ba layan sosyalist akımın arkası gelmedi, yava yava kuruyup gitti. Bunun bir sebebi halkçılı ın bile Osmanlılık birli ine aykırı sayıldı ı bir devirde sosyalistli in Makedonya ve Ermeni devrimcilik hareketlerinin benimsedi i bir görü olmasının yarattı ı güç durumdu. (Meclisli i Mebusan'da bile bir hayli Makedonya, Ermeni ve Rum sosyalist mebusan vardı). Di er sebebi, bu görü ün Türk kütelleri ile yani köylü ve i çi ve fakir halk zümreleri ile bir ili i i olmayan akademik bir ilgi olarak kalması idi. O zaman gerek köylüyü, gerek i çi yi ve gerek kasaba ve ehir fakir halkını tehdit eden tehlike bir sınıf dengesizli i meselesi olmaktan ziyade, Türk ve Müslüman olmayan milliyetlerin üstünlü ü tehlikesi olarak görülüyordu. Türk halkının kar ıla aca ı sava bir sınıf sava ı de il, milliyetler sava ı olarak beliriyordu.

Türklerden başka milliyetler arasındaki milliyetçilik akımının başlaması da Batı nüfuzunun bir eseri idi. İmdi Batı diplomasisinde de milliyetlerin baımsızlık kazanması fikri, Osmanlı İmparatorluğuna karşı kullanılmaya başlandı. Vaktiyle Balkan milliyetlerinin uyanığında Rusya'nın kullandığı bu diplomatik tezi İmdi Türkler arasında karşı karşıya olan ve baımsız bir devlet olabilmek için gerekli toprak temelinde malik olmayan milliyetler lehine, Batı Avrupa diplomasisi de benimsemişti. Batı'da hem liberal hem sosyalist çevreler bu milliyetlerin baımsızlığı tarafını tutuyordu. Halbuki Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bütün milliyetler ayaklanacak olsa, bu İmparatorluk batan başa kundaklanmı olacaktı. Bu yüzden Türk aydınları gerçek anlamıyla ne liberal ne de sosyalist olabiliyorlardı; ya Osmanlıcı, ya İslamcı, ya da Türkçü olabiliyorlardı.

te bu durum karşısında Türk aydınları arasında başlayan "halk do ru" hareketi sosyal reform ve kalkınma, Türk halkına ulaşma ve onu aydınlatma amaçlarının kaybederek Türkçülük ekline girme e başladı. Yeni Hayat çevresindeki sosyalist akım içinde yavaş yavaş Ziya Gökalp'in temsil ettiği "mefkûreci" (idealist) akım üstün gelmeye başladı.

Çevrenin uzun tartışmalarından sonra vardı sonuç bildiren şu cümle Yeni Hayat akımının sonunu gös

terir: "Biz sosyalistler gibi tebeddüller istemiyoruz. Çünkü bunların bir hayal oldu una kaniiz. Biz içtimai bir vicdanı rehber ittihaz ediyoruz. Yolumuzu oradan alaca ımız hakikatlere göre tayin edece iz."

Sosyalizmi hayal sayan bu aydınların "içtimai vicdan" dedi i ey de hayal de il miydi, denecek. Bu hayalin arkasındaki gerçe in ne oldu unu, o sırada Cenevre Türk Yurdu'ndan dergiye gelen bir mektuptaki u cümleler bize açıklar:

"Biz mefkure olarak Türklü ün yükselmesini istiyoruz. Bir Rum gibi bankacı, bir Ermeni gibi tacir, bir Avrupalı gibi her ey olmalıyız. Bunlar esas olarak alınınca seçilecek yolların ne istikamette olaca ını dü ününüz. Bu dü ünce bizi her eyden önce Türk gençli inde bir milli uur tevlit etmeye sevk ediyor."

TÜRKÇÜLÜK NASIL TURANCILIK OLDU?

O zamanlar aydınlar arasında, Prens Sabahattin'in moda etti i bir "nokta i istinat" yani dayanak arama merakı vardı. Dü ünürler, Ar imet gibi ellerinde bir manivela, imparatorlu u kalkındıracak bir dayanak noktası aramakla me guldüler. Bir kısmı bunu eriat te, bir kısmı Batı yardımında veya Anglosakson e itiminde buluyordu. Fakat, fikirden destek arama yerine toplumu, Türk toplumunu destek olarak görmeyi kimse dü ünüyordu; çünkü Türk toplumu onlarca fikir olarak bile mevcut de ildi. Kimse Türk halk küt

Merinde dayanacak bir nokta göremiyordu. Makedonya ve Ermeni sosyalistleri kendi halklarında desteklerini buldukları halde, Türk aydınları Türk halkını ancak bir "mefkure" olarak tasavvur ediyorlardı. Türk ten gayrı Müslüman kavimler olsun, Avrupalılar olsun, bütün tarihleri boyunca Türke "Türk" dedikleri halde Türkiye'de Türk yok, yalnız Müslüman ve Osmanlı vardı. O zamana kadar "millet" denildi inde akla Müslümanlıktan gayrı dinden olan halklar gelirdi. Kelimenin asıl Arapça anlamı da buydu, yani "dini bir toplum" demektir.

Onun için bir kısım aydınların Türk milletinden bahsetmelerini Osmanlı aydınları çok garip ve yanlış bulmuşlar, alay etmek için onlara "Türkçü" adını takmışlardı. (O zamanlar bugün "ulus" sözcüğü ile söylediğimiz şeyi söylemek için yalnız "millet" sözcüğü vardı). Bunlara karşı yöneltilen en kuvvetli itiraz, Türkçülüğü gütmeyle Osmanlı Devleti'nin dağınıklığına hizmet ettikleri iddiası idi. Bu bakımdan, Türkçüler de sosyalist fikirleri benimseyenler kadar tehlikeli görünürlerdi.

Fakat Türkçülerin eline halkçıların ve sosyalistlerin bulamadığı dayanak geçmişti. Bu fikir Rusya'dan gelmişti. Osmanlı imparatorluğunda Rumların, Balkanlıların, Ermenilerin, Arapların, Arnavutların ayrılmak istemeleri gibi, Çarlık imparatorluğunda 1905 devriminden sonra Rus olmayan kavimlerin milliyet hareketleri kuvvetlenmişti. O zaman bu

hareketle ilgili bulunanlardan Müslüman olanlar Osmanlı devletine dayanmak ihtiyacını duyarlar, fakat bunda fazla ümitli gözükmezlerdi. Bir defa, Abdülhamit kendini Çar'm durumunda gördü ünden bunlara yüz vermez; hatta Rusya ile iyi geçinmeye bakardı. Zaten bunlarda da ulus uurundan çok din uuru hâkimdi. Kendilerini "Türk" de il. "Müslüman" sayarlar; "Tatar", "Azeri" vs. gibi isimlerle birbirlerinden ayrılırlardı. Osmanlı aydınları arasında, özellikle slamcılar arasında Tatarlara kar ı derin bir antipati vardı. Rusya Müslümanları da Abdülhamit Türkiyesi'ni Çar'm Rusyası'ndan daha geri görürler; Türkiye Türklerine tepeden bakarlar; Osmanlı aydınlarına da güvenmezlerdi. Açıkça, "bu imparatorluktan size fayda yok; Rumlar, Ermeniler, Araplar haklı; onların davası da bizim davamız gibi" diyemiyorlardı.

Türkçe veya Türkçe Mo olca kar ı ı diller konuşan halkların bir ulus te kil etti i fikri ne Osmanlılar arasında, ne de Rusya Müslümanları arasında vardı. Osmanlılar "Osmanlılıkları" ile, Tatarlar "Tatarlıkları" ile övünürler; aralarında ancak Müslüman olmaksızın gelen bir birlik görürlerdi. Temeli Türkçe olan dil konu anların bir dil ulusu te kil ettikleri fikri Avrupalılardan gelme bir fikirdir ve bu fikir ta Tanzimat devrinde do du u halde ne Osmanlılar, ne de Rus Müslümanları arasında bir hareket yaratm ı tı.

Dil birli ini siyasi bir birlik temeli olarak görme

fikri ilk defa olarak Jön Türklerin Avrupa'da Ermeni, Rum, Arap vs. milliyetçileri ile olan "Osmanlılık tabiriyle me" çabalarının başarısızlığı karşısında doğdu; bununla beraber bu fikri, aslen Rusyalı olan Yusuf Akçura'dan başka hiçbir Jön Türk lideri benimsemedi.

Me rutiyet devriminin gelişi Rusya Müslüman milliyetçilerine ümit verdi ve Türkiye'de bulunan aydınların Türkiye'de uyanan halkçılık hareketine yandı. Osmanlı aydınlarının halkçılık hareketinin temsizliği ve Osmanlıcılarının "Devleti yıkıyorsunuz" itirazı karşısında bunların elinde cazip bir dayanak vardı: Onlara koca bir Türk âlemi sunuyorlardı. Bu fikir, halkçılık hareketinealeyhtar olan aydınları bile yola getirdi; hatta bazıları Türkçülük hareketinin başına geçtiler.

Çünkü Türk aydını böylece halka gitmek derdinden kurtulmuş bulunuyordu. İstanbul konaklarında oturmuş muhayyele yardımı ile Türkçülük yapmak mümkündü. Hatta zamanla Türkçülük sırf bu demek olmaya başladı. Bazı İstanbul Türkçüleri, Türk'ü, Avrupalıların ve Amerikalıların muhayyelesinde yayan ark halıları ve ibriklerle bezenmiş arabesk sedirlerde oturan Suriye hacı aları gibi tasarlardı. Ahmet Hikmet gibi ilk salon Türkçüleri biraz daha demokratikti. Büyükkada'daki köklerinin kaim perdelelerinin aralarından Ada yokularında gür sesi ile üzüm satan, arttıracağı beş on kuru la tefeciye borcunu ödeyeceğini üman Anadolu uşağının kuvvetle vücudunu

zevk ve gıpta ile seyrederek Türkçülük yaparlardı. Zamanla Türkçülük, Türk oca ında toplamp Türkçülük konu mak demek olmaya ba ladı.

Me rutiyet devriminin temelsizli i meydana çıkıtıça bir kısım Türkçülerin muhayyelesinde Türk, yava yava arabesk sedirlerden, Ada yoku larından daha uzaklara gitmeye ba ladı. Zamanla halk, halk dili, halka do ru gibi deyimlerin yerini O uz Han, Kara kurum, Mo olistan gibi kelimeler almaya ba ladı. Gö kalp'ın romantik halkçılı ı, Ömer Seyfettin halk dili kampanyası silinmeye ba ladı. Daha önce "Genç Kalemler" saldıran pa a çocuklarma bu yeni kelimeler daha e lenceli, daha ekzotik geliyordu. Asıl Türkçüler bu iki dü ünürle tam anlamıyla kayna amadılar, çünkü zaman zaman ikisinin de halkçılı ı teperti. Biri ta radan geldi i için Anadolu'nun halini bilir; öteki askerli inde tanıdı ı Balkan uluslarının uyanı ını örnek alırdı. Biri Türkçülü ün "törecilik" olmadı ını anlatmaya, asıl Türkçülü ün yarının modern ça da , demokratik Türk ulusunun yaratılması u runa çalı mak demek oldu unu göstermeye çalı ırdı. Öteki halk masallarından bir edebiyat yaratma a çalı tı; nihayet bir süre soma bıkip yazılarında Türkçüleri tenzil etmeye bile ba ladı.

Böylece Osmanlılık, slamcılık, Batıcılık gibi realitelerle ilgisi olmayan hayali ideolojilere bir yenisi daha katılmı oldu.

Aydınlar bu hayalet âleminde yüzerken asıl Türk, Anadolu'da paçavralar içinde borca bo ulmu , bu Türkçülükten hiç habersiz ya ıyordu. Abdülhamit zamanında bütün te ebbüsler yabancı sermayeye bırakıldı ndan tabiatıyla hiçbir reform te ebbüsüne, hattâ Tanzimat'ta oldu u kadar bile giri ilmedi i için halk kütlelerinin durumu daha da kötüye gitmi ti.

Me rutiyet'in ilk yıllarında Anadolu ve köylü ile ilgilenme ba ladı ı zaman (mesela Tanin yazan Ahmet eril'in röportajlarında oldu u gibi) görülen manzara u idi: Halk devrimi duymu , ümitlenmi ti. Fakat henüz devrimin ikinci yılında bulunuldu u halde imdididen hayal kınklı ma u ramı tı. Çünkü hiçbir ey de i memi ti. Köylüye hâlâ mütegalibe, toprak a alan hâkimdi. Hükümet idaresi de bunlann hükmü altında idi. Yer yer isyanlar, e kıyalıklar devam ediyordu. Bozukluk ve ahlaksızlık her tarafı sarmı tı. Toprak reformu yapılmamı , kadastro ve ipotek tasarrufları ancak zengin a alara yaradı tı^9'58 Arazi Kanunu'nun uygulanması için gerekli i ler yapılmadı ndan miri topraklann ya ması devam etmekte idi. Batılı yazarlara göre, zirai nüfusun yüzde be ini te kil eden çiftlik sahibi ve a alar ekilir topraklann üçte ikisini ellerinde tutuyorlardı. Zirai nüfusun yüzde 87'sini te kil eden köylünün önemli kısmı arazinin ancak yüzde 35'ine malikti. Köylünün yüzde sekizi toprak

sızdı (iyimser bir tahmin). 15 20 bin hektarlık toprakları olanlara kar ılıklı ortalama köylü mülkü adam başına yarım hektardı. Mahsulün yansına kadan marabacı ortakçı köylü tarafından tanm yatınmma katılmayan a aya toprak rantı olarak gidiyordu. Resmen yüzde 12.5 olan a ar, mültezimler sayesinde hasadın yüzde 30 40'mı alıp götürüyordu. Anadolu tefecilerin cenneti olmu tu.

Böyle bir toprak rejimi, vergi ve borç artları altına çiftçinin ço unlu unun kalkınma imkânları yok edilmişti. Orta toprak sahibi köylünün ne borçtan kurtulma, ne de kredi ve teknik yardım alma imkânları vardı. Bu artlar altında modern tanm usullerinin uygulanması diye bir ey de olamazdı.

Türk hububat tarımı Abdülhamit zamanında yeni bir darbe daha yemi ti. 1860 1896 yılları arasında, Amerika'da yapılan büyük tanm teknolojisi ilerlemeleri yüzünden bütün dünya piyasalarında zahire fiyatları ortalama yüzde 50 dü mü tü. Rusya gibi büyük tanm memleketleri buna a ır gümrüklerle mukabele ederek paçalarını kurtarmaya çalı tıklanını halde Türkiye kendi gümrüklerine hâkim olamadı ndan bu teknolojik terakkilerin tepkileri köylüyü canevinden vurmu tu. Tâ Amerika'dan, Kanada'dan kalkıp Türkiye'ye gelen bu dav, Türkiye'ye kendi köylüsünün bu - dayından daha ucuza maloluyor, Türkçü beylerin soforalarına billur gibi ekmekler halinde çıkıyordu. Sahil ve demiryolu bölgeleri dı ndaki Anadolu bu devirde

"Kendi için üretim" ekli dedi imiz ekonomik kös tebekle menin içine artık iyice gömülmü tü. Modern ça da uygarlık ancak kasabaların kenar mahallelerine gaz tenekesi halinde varmı tı, köy hâlâ çıra devrinde idi.

Böyle oldu u halde bütün ehir ve kasaba nüfusunun vergi tutarına kıyasla köylünün yıllık ödedi i vergi tutarı altı misli fazla idi. Ama bu, ehir ve kasabalarda oturan milyonlarca Türk'ün az vergi verdi ini göstermez. ehir ve kasaba halkının ödedi i vergi tutarının büyük kısmını da esnaf, küçük ticaret erbabı ve i çi ödüyordu. Türkiye'de büyük kazanç yapan büyük sermaye yatırımları gittikçe arttı ı halde, vergi gelirlerinin dü üklü ünün sebebi asıl kazanç sahibi olan büyük ticaret ve endüstri i letmelerinin vergiden muaf olması idi. Çünkü bunlar Türk kanunlarının mükellefiyetlerine tâbi de illerdi. Asıl vergi yükü, köylü, esnaf ve i çinin sırtında idi.

te Türk halkının gerçek durumu buydu. "Halka Do ru" hareketinin sonuçlandı ı Türkçülük ise Türküba ka hayal planlarında görüyordu. Realiteler muhayyeleri tarihin anlı sayfalarına, Bozkurt ve Ergenekon gibi kulaklara erkekçe ses veren kelimelerin efsanele - tirdi i Turan yaylalarına kaçırtaçak kadar itici idi.

*BİR YABANCI SOSYALİSTİN
GÖRÜMLERİ VE SÖZLEMLERİ*

Bu kadar perian bir halk ve ekonomi temeli ile Batı uygarlığını benimseme ve uygulama balının kavayışması kadar imkânsız bir şeydi. O zamanlar köylünün yoksulluğu ile Batılıca kalkınmanın iflası arasındaki nedensel bağıntıyı bilen yoktu. Hepsinin ve edebiyat meraklısı olan Türkçülere bunu iktisatçıların göstermesi lazımdı. Fakat Fransızca *economie politique* el kitaplarından edinilmeyen bilgilerle yeten bu iktisatçılar, örendikleri ekonomi biliminin yukarıda anlattığımız Anadolu'ya uygulanacak tarafını bir türlü bulamıyorlardı. Batı endüstri uygarlığının kanunlarını inceleyen ve ona uygun doktrinler sağlayan bu eserlerle bu iptidai toplum manzarası arasında o kadar çok fark vardı ki iktisatçılar bu işte kendilerini bugünkü astronomların fezası gibi bir boşlukta buluyorlardı. Türkçülerin içinde ekonomik konulara kafası yatkın biricik adam olan Yusuf Akçura, Türk iktisatçıların halk ve köylünün meseleleri hakkında Türk Yurdu'na yazı yazmaya davet ettiği zaman hiçbirinden cevap alamamıştı.

te o zaman Türkiye'de bulunan bir yabancı sosyalistin yazılarını dergisine koymaya mecbur oldu. Yazılarında Parvus adını kullanan ve asıl adı Alexander Helphand olan bu zat, zamanında tanınmış bir Marksist sosyalistti. Rusya'da 1905 devriminde rolü olan

lardan oldu u için Sibirya'ya sürülmü , oradan kurtularak Türkiye'ye sı nı nmı tı. Türkiye'ye geldi i zaman Türk aydınlarının dünyanın ve kendi memleketlerinin ekonomik durumundan ne kadar habersiz olduklarını, sürgünlü ünde gördü ü Orta Asya hakkında ne hayaller beslediklerini ö rendi i zaman az daha küçük dilini yutacaktı.

Parvus, kapitalizm ve emperyalizm arasındaki ba lantı hakkında zamanına göre yeni olan fikirlere dayanarak Türkiye'deki durumun bir izahını yaptı ve onlara Namık Kemal'den beri bilinmesi gerekti i halde unutulmu olan u haberi verdi: Türkiye, Avrupa emperyalizminin avucuna girmi tir. Türk aydınlarına sosyalizmden söz etmeye lüzum bile görmeksizin onlara sadece memleketlerinin bir ekonomik ve istatistik tablosunu çizdi. Yaptı ı hesaplarla gösterdi ki borçlar hikâyesi ve yabancı yatırımları i i tarihte e i görülmedik bir mali dolandırıcılık ve ekonomik soygunculuktu ve Türk halkı bunu bilmiyordu. Türk köylüsünün ve esnafının neden sefalette oldu unu ve neden hep böyle kalca ını, Düyun u Umumiye rejimi durdukça, kalkınma için dı yardıma ba vurma siyasetine devam edildikçe, yabancı sermayesine yarayan liberalizm yolunda gidildikçe Türkiye'nin kalkınmasına riyazi imkân olmadı ını anlattı.

Nihayet, Türk aydınlarına birkaç tavsiyede bulundu: Türkiye siyasi esaretten kurtulmak için her eyden önce ekonomik esaretten kurtulmalıdır. Türkler ba

ımsız ya amak istiyorlarsa iktisaden kendi i lerini kendileri görecek hale gelmek zorundadırlar. Aydın-lara seslenen bir yazısında öyle diyor: "Ça ımızın istedi i bir iktisadi kuvvet vücuda getiremeyecek olursanız helak olmanız muhakkaktır. Balkan muharebesinden soma da Türkiye mali ve sınai bakımdan eskisinden fazla soyulmaya devam edecektir. Zira bu memlekette asıl hükmedenler ne hükümet, ne Türk halkı, ne Müslümanlar, ne Hıristiyanlardır; burada gerçekte hükmeden Avrupa malıyesidir. Siz alacaklılarınızın hizmetçileri durumuna dü tü ünüz gibi, devletin de onların çıkarlarına hizmet etmektedir. En önemli mesele, bütün hezimetlerinizin Avrupa diplomasisi ve yüksek mali çevreleri tarafından hazırlandı ım artık anlamanızdır. Türkiye için kurtulu yolu demokrasi-dir, fakat bu demokrasi sizin tanıdı ınız diplomatlar ve bankerler Avrupası'nın demokrasisi de il, kendi müstebitleri ve soyguncuları ile sava an Avrupa'nın demokrasisidir. Siz aydınlar halktan uzakla mı sınız; kendi milletinizi tanı mıyorsunuz. Siz milletinizi, ya kendi hayalinizde kahramanlık heyulası ekline sokarak göklere çıkarıyorsunuz, ya da cehalet ve muhafazacılı mdan ötürü onu yerlere çalıyorsunuz. Fakat siz milletinizin kanının artık son damlasını akıtmakta oldu unu hâlâ görmüyorsunuz, ba kentinizin kapıları önünde gürlemekte olan top' sesleri (Balkan Harbini kastediyor) kalplerinizi sarsmıyorsa, siz avcılar tarafından ku atılmı bir av hayvanı gibi bir kö eye sıkı

tmldı mızı hâlâ anlamıyorsanız size daha ne söyleyebilirim."

Bu acı sözlerin yazıldığı ı zamanlarda Türkçülük dergilerinin sayfaları ise Türk tarihi kahramanlıklar, efsaneleri ve masalları ile Kazan fabrikatörleri ve Bakü milyonerlerinin basan destanları ile tütüyordu. Adları çok kere "Hacı" ile başlayıp "iyef" veya "iyof" eki ile biten bu milyonerlerin Rusya'daki ekonomik ilerlemelerinde de, Türkçülüğün eseri olduğu sanılıyordu. Hacı Zeynel Abidin Takiyef, Aka Murtaza Muhtarof, Mahmut Bay Hüseyinoflar'ın hayatları Rockefeller'lerin baş döndürücü başarılarını hatırlatıyordu. Bu parlak tablolar karşısında aynı sayfalarda çıkan Parvus'un acı sözlerini kim okurdu? Cenevreliler Türk Yurtçuların "Bir Rum gibi banker, bir Ermeni gibi tacir, bir Avrupalı gibi her şey olmak" mefkuresini anlattığımız yıllarda Türkiye'de gerçekleştirilecek mümkün olsaydı bundan Rusya'da olduğu gibi bir Türk burjuva hareketi doğabilirdi. Oradaki burjuva hareketi müzikte, kadınlıkta, edebiyatta, dini fikirlerde, eğitimde Türkiye'deki mukabillerinden çok daha ileride idi; Prens Sabahattin'in Türkiye'de bir yenilik sanılan "tebbüs ü ahsi ve adem-i merkeziyet" fikri Rusya'da çoktan bilinen bir şeydi.

Fakat Türkiye'deki hareketler içinde Türkçülük hayali bir planda kalmaya mahkûmdu. Türkçülük hareketinin olumlu hizmeti, Osmanlı aydınlanma kafasında

ki dincilik, Batıcılık ve özellikle Osmanlıcılık hayallerini darbelemesi ve hatta yıkması; bunun dil, tarih, kültür ve ça da lama ile ilgili taraflarında Türk dü ünü ünde önemli de i iklikler meydana getirmesi oldu. Tarih açısından Türkçülü ün ilerici yanı budur.

Ama Türk toplumunu, geçmi inin geri artları içinden çekip gelece in ileri demokratik toplumuna çıkarmanın gerektirdi i planlı ve rasyonel yolu bulmak i inde, Türkçülü ün ba arısızlı m felaketli sonuçlara götüren ve slamcılık, Osmanlıcılık kadar, Türk realitelerinden uzak olan yanları vardı.

VI OSMANLI İMPARATORLUĞU BATIYOR

Meclisrutiyet aydınlarının ve politikalarının arasında beliren gerçeklere uymaz hayali ideolojilerin hiçbirisi ana meseleyi çözümleyemezdi; çünkü bu ana mesele artık çözümlenir bir şey olmaktan çıkmıştı.

ÇIKAR YOL YOK

Batılılaşma ve kalkınma çabasının birinci "runda"nın Tanzimat'ta kaybedilişinden sonraki devrimlerde ilerler gördü ümüz gibi, öyle yönde gitmişti ki, artık Osmanlı İmparatorluğu'nun ıslah edilebilir hali, Türk halkının bunun içinde kalkınma imkânı ortadan kalkmıştı. Türk halkı açısından bu imparatorluk kaldıkça o halk kalkınamaz, hiçbir reform da yapılamazdı. Ya birisi gidecekti, ya öteki.

Kanuni Esasi, yani halk egemenliği davasının gerek birinci, gerek ikinci denemelerinin başarılı olamayışının sebebi bu dilemmadır. İkinci deneme başarılı olsaydı, Osmanlı İmparatorluğu'nun da ılsması gerekecekti. Zamanımızda, yüklendiği yüklerin kendine a

ve faydasız hale geldi ini gören imparatorlukların bu i in içinden nasıl sıyrılmaya baktıklarını görüyoruz. Birinci Me rutiyet'te Mithat Pa a'nın böyle bir zorun lu u sezdi ini gösteren izler vardır. Aynı eyi, ters açıdan Abdülhamit de görmü tü. Fakat ço unluk onun tarafını tutmu ; bu sayede o, otuz yıl reform akımının kökünü kurutmakla da ılmanın önüne geçmi ti. Ama bu imparatorlu u daha da ıslah edilemez, halkını da ha da kalkınamaz bir hale getirmek pahasına!

Fakat kinci Me rutiyet'in ikinci yarısında Türk halkını kurtulu a götürecekt iki yoldan birine gidilmek zamanı adım adım yakla ıyordu; yani gericilerin tasarladı ı me veret usulü eriatçılıkla i daha fazla uzatı lamayacaktı. ki yoldan biri olmazsa öteki olacaktı. Ya demokrasi, yani halk egemenli i rejimi kurulacak, ya da bu olmazsa bir milli kurtulu sava ı mukadder olacaktı. imdi Türkiye'de ıslahat meselesi, toplumsal yapıda reformlar yaparak Batı örne ine göre bir kalkınma ve ilerleme yoluna girilmesi meselesinden çok daha kompleks bir mesele haline gelmi ti. Sınıflar arası münasebetlerden ba ka imparatorlu a dahil milliyetler arası çatı malar, yabancı sermaye çıkarlarının arkasındaki devletlerle olan gerginlikler, bu devletlerin Türkiye hakkında kendi aralarındaki rekabetleri hiçbir imparatorlu un çözümleyemeyece i bir meseleler karmı nın çormanı yaratmı tı. Osmanlı mparatorlu u'nun alın yazısını tayin etmek artık Türk halkının ve onu idare edenlerin elinden çıkmı tı. Balkan sava larından

sonra Osmanlıcılık, slamcılık ve Türkçülük fikirlerinin hayal kanatlarının daha hızla çarpmaya başladığı yıllarda Türkten gayri milliyetlerin ve Batı devletlerinin baskılan alabildiğine hissedilmeye başlandı.

Çerçde ve dış arda bu imparatorluğun kalmasını sağlayan kuvvetler durdukça, yani içerde gericiilik kuvvetleri, dış arda memleket kaynaklanmı elbirliğiyle işleten yabancı sermaye devletleri onutattukça, ikisinin arasında gelişen milliyetlerin gelişimi tamamlanamadı ve müddetçe durum devam edecekti. Fakat bunlar arasındaki çıkar birliği ve denge daha uzun sürmeyecekti. İmparatorluk içindeki milliyetler kaynaıyor, Batı politikasının tevikleri ile yerinde duramaz hale geliyordu. İmdi Balkan savaşlarında görüldüğü gibi Türkiye'nin önünde bulunan Hıristiyan milliyetleri arasında deşil, arkasında kalan Müslüman milliyetleri arasında da kıyımdamalar başlanıyordu. "Basra Körfezi'nde İngiliz Çıkarları" başlıklı bir yazı yazan İngiliz yazar, "Arabistan artık Türklere kaybolmuştur. 1905'te başımsız bir Arap krallığı kurulması cereyanı başlanıyordu. Bunun hükümdan aynı zamanda slam halifesi olacaktır" diyor. Bu yazının yazıldığı tarih 1907'dir! (Aslında bu fikir daha gerilere, 1883 tarihine kadar gider).

MPARATORLUK PAYLA ILIYOR

Batı devletleri arasındaki gerginlikler de her gün bi

raz daha artıyordu. 1914'te müttefikler arasındaki, hatta harpten önce Almanya ile İngiltere arasındaki müzakerelerin hedefi, Küçük Asya denilen bugün Anadolu Türkiye'sini nüfuz sınırlarına bölmektir. Türkiye üzerinde bir süredir uluslararası banka, demiryolu, petrol sermayelerinin fırtınaları esiyor; Türk imparatorluğunun dünyanın en zengin petrol kaynakları üstünde baskın baskın oturduğunu bilen Batı dünyası yerinde durmuyordu. Mevlüt devrinde de Türkiye kendini nihayet, uluslararası ilişkilerin ve ister istemez emperyalist devletlerin tepesi üzerinde buldu.

1914'e yaklaşıldıkça zaman artık durumun bu olduğunu Türkiye'de de anlamayan akıllı başında adam kalmamıştı. Mevlütçiler gerçekten talihsiz kişilerdi. Kendilerinden önceki idarecilerin girişimleri bütün pislikleri, bütün azametleriyle onların karısına dikilmişti. Mevlüt hükümetlerinin eline, Parvus'un hesap ettiği gibi, bir milyar frank, yani bugünkü para ile 2.5 milyar lira geçse, bunu akıllıca kullanmakla birlikte, devlet belki belini doğrultabilirdi. Fakat bu imkânı ya Batılı devletlerin kendi aralarında uzlaşmalarıyla, bunu karşılayacak yardım istemeleriyle karşılanamayacağıyla da kendi aralarında boşa gitmeleri tayin edecekti. Batı'nın maliye ve siyaset adamlarıyla böyle karşı karşıya oturup bu baskının hesaplarını tasfiyeye, içinde Türk ulusunun siyasi ve mali bağımsızlığını alın akıyla sıyırmaya büyük bir büyük cesaret, büyük marifet ve büyük adam isterdi.

Halbuki ortalı ı "hakanımız", "hilafet", " slam âlemi", "Turan", "Avrupa medeniyeti", "hürriyet" gibi ü fakir, u sessiz, u mütevazı halkın anlamadı ı birbirine zıt hayal sloganların düdükleri tutmu tu.

Avrupa diplomasisinin ve sermayesinin artık bu imparatorlu u daha fazla tutmaya lüzum görmedi ini, Me rutiyet'in Avrupa'ya kapı kapı dola maya gönderdi i adamların aldı ı cevaplar gösteriyordu. Devlete biraz nefes aldirmek için baskıları hafifletmek, ona yeniden dı yardım sa layarak kalkınmasına son bir fırsat vermek yolundaki teklifler ya ilgisizlikle ya düpedüz daha a ır tavizler istemekle kar ılanıyordu. Bu i e en sert davranan, Türkiye'de en büyük yatırımları olan Fransızlardı: Yardım istemeye gelen Cemal Pa a'nın gö süne bir Legion d'Honneur ni anı takıp selamtele mi lerdı. Ötekilerin de Türkiye kalkınsın diye yardım etmeye ihtiyaçları yoktu. Onların açısından Türkiye'nin kalkınması de il, ortadan kalkması gerekiyordu.

Devrin sonlarına do ru maliye grupları arasında imtiyaz mukaveleleri ile, nüfuz sahası pazarlıkları ile petrol ve demiryolu anla maları ile payla ma i leri bütün hararetiyle devam etti. Bu nihayet Türk konsorsiyumu üyelerinin her birinin kendi tebaalarının ve sermaye gruplarının di erleri aleyhine en çok çıkar elde etme yansına vardı.

Memleketi artık siyaseten payla ma i ine çok kalmamı tı. ngiliz sermayedarlar Türk petrol kaynakla n ve hatta Beriin Ba dat yolu üzerinde Almanlarla

anla maya hazır oldukları halde, Almanların tutumunu, Hindistan'da büyük çıkarları yatan daha kuvvetli İngiliz emperyalistlerinin gözü tatmuyordu. Abdülhamit'in imtiyaz da itma siyaseti sayesinde, Almanlar Berlin'den Basra'ya kadar uzanan sahaya yalnız kendileri hâkim olmak istiyorlardı. Fakat bununla kalmayıp Türk imparatorluğunun "imantahtasını", İngiliz imparatorluğunun üstüne çullanmak için bir atlama tahtası yapmak istedikleri seziliyordu. Alman askeri hazırlıklarından cesaretlendikçe çok gevezele en Alman iktisatçıları, müstefrikleri, yazarları ve gazetecileri bunu artık açık açık yazıyorlar; hatta in ayırntılarına kadar gidip Türk topraklarına yerle tirilecek Alman ev kadınına mutfa na gelecek lezzetli meyvelerden, bol yumurtalardan bile bahsediyorlardı. Alman emelleri, Almanya'ya Asya yolunu kapamak için nihayet İngiltere'yi Rusya ve Fransa ile üçlü paktı kurmaya evketti.

SLAMCILININ VE TURANCILIN ROLÜ

Türkiye ya yakla an sava tan kaçınmaya çalı acak ya da ona sırf askeri hizmeti kar ılı nda ba ka Batılı devletlerin esirgedi i yardımı vaat eden tarafın u runa, varını yo unu kumara yatıracaktı. slamcılı ın ve Turancılı ın rolü, bu i te Türkiye'yi ikinci yolameyil leme ödevini üstüne almak oldu. Alman genelkurmanın üç büyük rakibe kar ı hazırladı ı iki büyük pro

jesi vardı; biri, Türk ve Arap âlemi içinden ilerleyip İngilizlerin Hindistan hâkimiyetine, Fransız ve İngilizlerin Yakın ve Uzakdo u ticaret üstünlü üne son vermek; di eri Berlin Ba dat yoluna e olacak Berlin Buhara mihverî üzerinden hem Rusya, hem Hindistan'daki ngiltere'ye kesin darbe indirmekti. slamcılık bu birinci projenin, Turancılık da ikinci projenin propaganda aracı oldu.

Bu iki yöndeki propagandanın en mühim hedefi tabii Türkiye olacaktı. Almanlar için o zaman Türkiye'de slamcı ve Turancı akımların bulunması ideal bir durumdu. Zaten çoktan beri Alman gözlemcileri Türklerin Avrupa'da ne i leri oldu una bir türlü akıl erdiremiyorlar; Türklerin neden eski yurtları olan Asya'ya dönmediklerine a ıyorlardı. Bu fikirleri von Moltke ve von der Goltz'tan Dr. Jaeck gibi kimselere kadar birçok Alman subayı, iktisatçı ve yazar açık açık yazmı lardı. Bunlara göre Türkiye Rumeli'den yakasını kurtarmalı, buradan çekilmeli idi. Balkanlar'daki milletlerin hepsi ona dü man oldu undan, Türklere buradan hayır gelmezdi. Bunlar Avrupalı oldu undan Almanlar bunlan daha yetkili idare edebilirlerdi. Buralan Almanya'ya bırakmalıydı. Türkler için en iyisi slam nüfusun bulundu u taraflara çekilmektir. Bir Alman yazar, "Türkiye'nin istikbalinin, tabii hudutlanna (?) çekilerek orada kuvvetlenmeye çalı mak" oldu unu söylüyordu. Hatta devlet merkezinin Konya'ya veya Kaysar'm ziyaretinden beri kıymetlenen am'a ta ınmasını tavsiye edenler vardı.

Bu fikirler, kalkınma manivelasını dinde bulanlara çok cazip geliyordu. Büyük Do u ne güzel hayal-di! u Batılıla ma derdini de halledecekti. Hayalpe-restlikte ve muhterislikte Hitler'den a a ı kalmaya Kayser Wilhelm, bu Türk slamcılarının nazarında Müslümanlı ın kurtarıcısı olacaktı. slam âlemi kur-tulunca, Almanlar bu âlemin ruhani egemenli ini bi-ze bırakacaklardı. Proje gerçekte seydi hakikaten Türklere dü ecek pay ancak bu ruhani pay olacaktı; maddi payı varsın maddeye tapan gâvurlara kalsmdı.

İkinci Alman projesi (Çarlı ın çökü ünden son-raki durumu incelemek için 1918'de London Times ga-zetesine yazdı ı bir yazı dizisinde tarihçi Arnold Toyn-bee'nin anlattı ına göre) Hindistan'ı Yakın Do u'dan de il, Orta Asya'dan vurma projesi idi. Bunun için Rusya'nın kuzeyi alınacak, oradan Rostof Baku Ta kent ve Kazan Ta kent demiryollarına hâkim olu-nacaktı; böylece Orta Asya, Orta Avrupa'ya ba lana-caktı. Burası Alman endüstri ve sermayesinin ikinci önemli havzası olacaktı. ngiliz ve Fransız emperya-lizminden illallah diyen Almanya'nın geni leme hır-sını ancak bu tatmin edebilirdi. te Turancılık dedi i-miz ey de bu ikinci projenin "Made in Germany" markalı mahsulüdür. (Harpte Türklerin Mısır'a do ru ilerlemelerini isteyen Alman Genelkurmayı, Türklerin Orta Asya'ya do ru ilerlemelerinden endi elenmi . Dungalaklı ı ile me hur Ludenhorf, " u çapulcu Türk-lerin ihtirasları da artık fazla oluyor" diye kızıyor mu .

Buralar Türklerle meskûn oldu undan Türkiye'nin payına sadece ruhani olan bir paydan fazla bir şey kalması tehlikesi vardı.)

ÇILGINLIK DEOLOJİSİ

Gerçekten, Türkiye'deki Turancılık Almanları bile endi elendirecek kadar kızdı mı tı. Türkiye'de aslında halkçılık hareketinden doğan Türkçülük, dünya siyasetindeki gelişmelere paralel olarak, halkçılık karakterini büsbütün kaybederek Turancılık ekline girmişti. Bu değişim Türkiye'yi o zaman büyük bir maceranın içine sokmakta önemli bir rol oynadıktan başka, bugünkü Türkiye'nin hayatında da zaman zaman aynı yıkıcı rolü oynamaya kalkışan birtakım kuvvetlerin eseri olduğu için burada üzerinde biraz durmak yerinde olacak.

Daha önceki sayfaların birinde, on sekizinci yüzyıldan önceki toplumsal nizamdan ve onun zihniyetinden bize bugüne kadar miras olarak "ekonomik zihniyet yokluğu" kaldığını söylemiştim. Türkçülük devrinden de Türk düşüncesine bir miras daha kaldı: Eski ekonomik zihniyet yokluğunun üstüne şimdi hiçbir realite sınırlanmayan bir muhayyele âleminde yaşamak, ulusal meseleleri düşünme ve tartışma rasyonel ve objektif davranış yerine heyecan ve atasyon usulüyle yerle tirmek. Bunun, hitabet adı altında aktörlük bile yetisi ve Türk siyasi hatipliğine kadar ge-

ni ledi. Arapça ve Yunaneadan farklı olarak aırba lılık ve lakoniklik dili olan Türkçe, böyle bir hayalat ve mantıksızlık hitabetine adapte edilince ortaya komik bir demagoji türü çıktı. Realizm ve mantık, burada sadece vatan hainli i oldu!

Türkçülü ün halkçılık yerine Turancılık ekinde anla ıldı ı sıralarda iktidara tamamıyla hâkim bir duruma gelen ttihat ve Terakki önderlerinin bu çılgınlık mantı nını benimsemeleri, gerçek Türkçülü ün tam zıddı olan iki noktanın gözden kaybedilmesine sebep oldu: (1) Hâlâterkedilmeyen Osmanlı siyaseti Yusuf Akçura'nın Mütareke devrinde (yani kendisinin de aklı başına geldikten soma) "emperyalist Türkçülük" diye itham etti i ekle girdi ve kutsal mefkure perdesi, arkasında içyüzü bilinmeyen yabancı amaçlara kullanıldı; (2) Türkçülük namına Me rutiyet devrinin son yıllarında alınan ekonomik tedbirler, fırsatlardan faydalanarak halk ve devlet aleyhine zenginle en vurgunculuk kapitalizmini ba lattı. Mefkûrecilik dumam arkasına gizlenen harp vurguncusu tipi, ulus ve halk haklarını savunan her aydının amansız dü mam haline geldi.

Aslında halka do ru gitme yolunda ba layan Türkçülük o gün bugündür kendini bir daha bu iki özelliikten kurtaramamı tır. Bu iki eyi reddeden her Türk vatansveri, Türk dü mam sayıldı. Bu yüzden ne zaman bir demokrasi hareketi olsa Turancılık daima gericilikle bir saftadır. imdiye kadar Türk'ü, Türkten gayrisinin sömürü ünün, Türk'ün Türk tarafından sömü

rülmesi ekinde devamını peçeîemek i ini bu Turancılık ideolojisi üstüne almı tır. Memleket ne zaman uluslararası mücadeleler ortasında kalsa, kendini da-ima bu mücadeleler u runa Türk ulusunu yakacak yolun hizmetine vermi tir.

Atatürk'ün "Nutuk"ta neden Turancılık hakkında o kadar acı, o kadar sert sözler söyledi ini imdi daha iyi anlıyoruz. Türkçülü ün istihale ettirildi i Turancılık, Türk ulusunun mukadderatının Türk kalkınmasının ezeli engeli dı çıkarlar kangalına takılmasını sa layarak, emperyalist emelleri u runa Türk ulusunun az daha yok edilmesine yol açan maceralara sürüklendikten sonra kendine gelen bazı a ırba lı Türkçüler Ulusal Kurtulu Sava ı'na katıldılar. Mustafa Kemal'in tarafını tuttular; ona ve Türk ba ımsızlı ına sadık kaldılür. Atatürk yalnız Turancılı ın de il, Türk ba ımsızlı ına kavu an Türkiye'de Türkçülü ün bile lüzumsuzlu u neticesine vardı; onun yerine demokratik ve halkçı milliyetçili i getirdi. O zamandan beri geriye Turancılık adını benimseyen sadece eski Türkçülük paryaları kaldı.

TURANCILIK NE E YARADI?

Turancılık, içeride ve dı arıda Türk ulusunun zararına çok eyler yaptı ı halde gerek Birinci Cihan Harbi'nden önceki ve gerek ondan somaki Rusya'ya, oradaki Türklerin i ine yarayacak mahiyette bir fiske

vuracak kadar bile bir ba arısı olmadı. Rus egemenli i altındaki Türkler ne ba ımsızlık elde ettiler, ne aralarında birle tiler, ne de Turancılı ın bunları birle tirme ve kalkındırma yolunda en ufak hizmeti oldu. Turancıların bu kadar gürültüsüne bakarak bunların bütün çabalarını Turan diyarına çevirmelerini beklemek icap etmez mi? Halbuki bunların mesela Turan diyarına gizlice sokuldu unu, sabotajlar yaptı ını, kahramanca i ler u runa canlarını feda ettiklerini duyan oldu mu? Hiç de ilse dı arıda, Turan halkım uyandıncak üstün de erde ciddi bilimsel ve edebi eserler yarattıklarım, bunları Turanlılara her çe it fedakârlıkları göze alarak ula tırdıklarım, Rusya'nın dü manı devletlere Rusya dı ında ün ve saygı kazanmı büyük devlet adamları ve ahsiyetleri oldu una inandırdı ını duyan, gören olmu mudur? Turancılı ın biricik ba arısı, sadece Türkiye sahnesinde gizli hareketlere girmek, Atatürk'e varıncaya kadar herkese saldırmak olmu tur; bunlardan Turanlıya ne bir fayda gelmi tir, ne de onun bunlardan haberi olmu tur. Bu gülünç durumun sebebi gayet basittir: Çünkü Turancılı ın, Turanla hiçbir alakası yoktur. O sadece Türkiye'deki gerici li in, Türk'ü Türk'ün sömürmesinin, Türkiye'de sınıf dü manlı ının bir aracıdır. Zaten Turan diye bir yer de yoktur; o, Gökalp'in dedi i gibi sadece bir hayaldir!

ÜÇÜNCÜ VE SON PERDE: SEVRES ANTLA MASI

Tanzimat'ın açtığı borçlanma siyasetinin, toplum sal yapıda reformlar yapmadan sürüp gitmesi bizi bu manasızlıkların son perdesine kadar sürükledi. İmparatorluğun bir çorap gibi sökülü ünün, artık son safhası bir trajedi ile kapanacaktır. Memleketin eninde sonunda dı dalaverelere, hem de bu son defasında bütün derinli ine bulanması mukadderdi. Birinci Cihan Sava rı'nı hazırlayan artları ve o zamanki Batı diplomasisini inceleyen, 1957'de İngiltere'de çıkmı bir kitabın u cümlesi, sonucu iyi hulasa eder: "Me rutiyet devrimi ne demokrasiyi, ne de yabancı emperyalizmine tabi olmaktan kurtulu u gerçekle tirebildi. Harp gelince, Türk halkı dı siyaset pazarında ark köleleri gibi satıldı."

Dramın epilogu malum: Turan İslam imparatorlu u kuralım derken asıl Türk'ün ya adı ı diyar bile elden gidiyordu. Sevres muahedesi ile Orta Anadolu'da bir iki vilayet geni li inde bir Türkiye kalıyordu. Öteki taraflar, önceki pazarlıklar ve anlaşmalara göre bölü ülmü tü. Geriye kalan İstanbul'a hepsi talip çıkacac ından en iyisi orayı bir hilafet merkezi yapmaktı. Büyük Avrupa devletlerinin bütün Müslüman Türklere fazla Müslüman tebaası oldu undan onların ruhani reisli i meselesi bu devletleri ilgilendirirdi. İstanbul böyle bir ruhani reisin oturdu u yer olacaktı. Hatta Atatürk'ün "Nutuk"ta bize bildirdi ine göre,

evvelce sözünü etti imiz Mizancı Murat Bey'in dü ün-
dü ü bir fikir bile canlanmı tı: Müslüman memleket-
lerinden gelecek ruhani mümessillerle halife etrafın-
da bir isti are meclisi, bir nevi papa etrafında kardi-
naller ûrası tasavvurları bile vardı. Ba yobaz Musta-
fa Sabri, o kadar nefret etti i Avrupalılardan biri, hem
de bir Hıristiyan din adamı olan bir ngilizle el ele ve-
rerek bu amaçla bir de dostluk cemiyeti kurmu tu.
Müslüman memleketlerin önderleri zaden kaç yıldır
slam birli ini ve hilafeti istiyorlardı; i te bu istekleri
imdi kendilerine verilecekti. A a Han, Emir Ali gibi
önderler de fikri çok cazip buluyorlardı. Allah'a ü-
kür, nihayet dünyada büyük bir hilafet imparatorlu u
kuruluyordu. Vaktiyle Almanların icat etti i proje im-
di onların dü manlarının eline geçmi ti.

Sevres muahedesinin politik taraflarım az çok bi-
liyoruz; fakat bu muahedenin asıl önemli olan yanı,
Türkiye için koydu u mali maddelerdir. Biz bu muahe-
deyi hiç sevmedi imiz için, Türk aydınlarının ço u o
nun bu yanını bilmezler. Halbuki bunu bilmek çok fay-
dalıdır. Çünkü bu, dı borçlanma, yabancı sermaye,
imtiyaz, bütçe açığı, aleyhte ticaret muvazenesi, üre-
tim kaynaklarını geli tirmeme, vergi, toprak, tarım tek-
nolojisi ve e itim reformları yapmama yolunda giden
her geri kalmı memleketin, kendi akıbetini içinde sey-
redece i çok iyi bir endam aynasıdır. Türk ulusu da da-
hil, her geri kalmı ulus bu aynanın kar ısına zaman za-
man geçip endamlarını gözden geçirmelidirler.

Sevres muahedesinin mali maddeleri, o tarihten 40 yıl önceki Berlin Konferansı'nda da an bir fikrin, Türkiye üzerine mali kontrol koyma fikrinin zeylidir. Bu maddelere göre uluslararası bir komisyon kurulacaktı. Bu komisyonun tayin edeceği artlara göre Borçlar dairesi hükümete tavsiye ve yardımda bulunacaktı. Uluslararası komisyonun iç ekonomideki yetkileri unlar olacaktı: Yıllık bütçe ilk önce bu mali komisyona verilecek, komisyonun verdiği ekli ile ondan sonra Meclis'e gidecekti. Meclis'in yapacağı herhangi bir tadilat, mali komisyonun tasdiki olmadan uygulanamayacaktı. Ne Meclis'in, ne de maliye bakanlığının bütçe ve maliye kanunları ve nizamları üstünde söz hakkı olmayacaktı; bunlar ancak mali komisyonun yetkisi altında uygulanabilecekti. Ç borçlar üzerinde mali komisyonun kesin veto hakkı olacaktı. Türk parasının idaresi ve ıslahı bu komisyona ait olacaktı. Borçlara ayrılanlar müstesna bütün Türk kaynakları bu komisyonun enirinde olacaktı. Türk mali idaresinin yabancılarla münasebetlerinde de söz komisyona ait olacak, dış borç anlaşmalarında vetosu olacaktı. Komisyonun muvafakati olmaksızın hükümet ne içeride, ne dışı anda kimseye imtiyaz veremeyecekti. Gümrük tarifelerini tayin de bu komisyona aitti. Gümrükler, komisyonun tayin edeceği ve ona karşı sorumlu olan bir genel direktör tarafından idare edilecekti. İleride Borçlar dairesi de bu komisyonla birleştirilecekti. Alacaklılar tahvil hamili özel kı iler veya onları temsil

cisi olan banka grupları de il, uluslararası bir muahe-
de ile tahnımı devletler olacaktı. Para, ekonomik kal-
kınma, vergi reformu, iç ve dı devlet finansmanı,
gümrük siyaseti, imtiyazlar bütün tabii kaynaklar bu
devletlerin organı olan bu mali komisyonun yetki
alanına giriyordu. Bunun manası, Türkiye'nin ne
siyasi, ne ekonomik, ne mali, ne adli hiçbir ba ımsız-
lı ı olmayaca ıdır. te Kırım harbinin ba latt ı borç-
lanma siyasetinin verdi i sonuç!

Türkiye'nin modern uygarlı a geçi i için gerekli
toplumsal de i meleri ve reformları gerilik kuvvet-
lerinin direnmesi kar ısında yapmamak yüzünden
memleketin ekonomik kuvvetlerini planlayıp seferber
etme yerine yabancı kaynaklardan dı yardım sa lama
yoluna saparak devlet idare etmekle, üstelik ulus-
lararası çatı malara bula makla ne sonuçlara varıl-
dı ını anlatmak için ba ladı ımız bu tarihi kesim bu-
rada bitiyor.

Genç okuyucu! Türk reform tarihinin akıbetini
anlatan bu hikâyeyi senin için yazdım. Bugününü da-
ha iyi anlamak için sen onu yeniden ö ren; daha derin-
lere git ve yazdıklarımın do ru olup olmadı ını ken-
din ara tır. Bugünkü Türkiye'nin hangni artlar için-
de kuruldu unu o zaman daha iyi anlayacaksın ve o
nun da, gene dönüp dola ıp bu hikâyede anlattı ım ay-
nı bozucu kuvvetler tarafından aynı akıbete u ratıl-
masına razı olmayacaksın. Sana bahsetti im endam
tam "kurtulduk" dedi imiz anlarda, gene fakir, gene

borçlu, gene dilenci durumunda, ço unlu unu gene paçavralar içinde görürsen elbette buna razı olmayacaksın. Karamsar olmana, yabancı milletlere ve devletlere dü man olmana, kin beslemeye ne lüzum, ne fayda, ne de hakkın vardır. Sorumluluk sana aittir. Dünyanın hayalet dünyası olmadı ını, hesap kitap dünyası oldu unu idrak etmen yeter. Kalkınmanın yolu heyecan ve kin de il, bilgi ve medeni cesarettedir.

Bu hikâye hepimize u üç basit gerçe i ö retmiyor mu?

1) Türk ulusunun yirminci yüzyılda ya ayabilmesi için geçirmek zorunda oldu u de i iklimlerin içerideki gerici engellerini tasfiye etmek,

2) çerdeki engellerden kurtularak yürütülecek olan bu de i menin mümkün oldu u kadar hızla yürüyebilmesi için memleketi dünya politika kavgalarının dı nda bırakmak, onu hiçbir yabancı çıkara alet etmemek,

3) Türk halkının büyük ço unlu unun içine dü tü ü yoksulluktan kurtarılması için alınacak teknik tedbirlerin müessirli ini sa layacak olan toplumsal reformları yapacak ve bunları yabancı çıkarlarına göre de il, ancak Türk halkının durumunun iyile mesi açısından yapmak.

te Kemalizm devriminin kar ıla tı ı ödevler bunlardı. Bunun böyle oldu unu, imdi bu eserin ikinci kesiminde inceleyece iz.

**K YÜZ Y LD R
NEDEN BOCALIYORUZ?**

2

**Dizgi Baskı Yayımlayan:
Yenigün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A. .
Eylül 1997**

K YUZ YILDIR NEDEN BOCALIYORUZ?

2

NIYAZI BERKES

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMA ANIDIR.

Ç İNDEK İLER

Vii.	ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI VE KEMALİZM DEVRİMİ	9
	Geriye Dönmek Yok	10
	Devrim İlkeleri Doğru	13
	Kemalizmin Üç Yanı	17
	Kemalizmin Ekonomik Kalkınma Tezi	20
Viii.	DEVLETÇİLİĞİN DENEYLERİ VE FIKIRLERİ	29
	Ulusal Kalkınma Davasının Meseleleri	29
	Yabancı Yardımdan Ümit Yok	33
	Kemalizme Karşı Karabekirizm: Devletçilik Yerine Özel Teebbüsçülük Tezi	36
	Devletçilikten Başka Çıkar Yol Yok	39
ix.	DEVLETÇİLİĞİN BAŞARILARI	41
	Ulusal Devletin Ekonomik Temelleri Atılıyor	43
X.	DEVLETÇİLİĞİN BAŞARISIZLIKLARI	47
	Teknik Kusurlarda mı?	50
	Toplum Dokusuna Ne Dereceye Kadar Tesir Etti?	52
	Toplumsal Devrim Gerçeklemedi	53
Xi.	DEVLETÇİLİK NASIL DEJENERE EDİLDİ?	57
	Devrimci Parti Çıkarıcılar Partisi Olunca	57

	Ulusal Ekonominin Planlanma Meseleleri . . .	63
	Toprak Reformu Neden Gerçeklemedi? . . .	67
	Endüstriyelmenin Temelsiz Kalı	76
XII.	BA ARISIZLI ıN TOPLUMSAL	
	SONUÇLARI	77
	E itim Kalkınmasının Gerçekleşmesi . . .	11
	Köylünün Durumu.	81
	çinin Durumu.	83
	Özel Tebbüsün Durumu.	85
	Devlet Hizmetleri.	89
	Sınıf Çelişmeleri Keskinleşiyor.	89
	Kemalizmin Canevinden Vurulması. . . .	91
XIII.	ANTI KEMALIST GERİCİLİK	
	HAREKETLERİ	93
	Çatışan Partiler Gericiliğin	
	Hükümeti Altında.	94
	leri Fikirlerin Susturulması.	98
	Demokrasi Hareketinin Dejenere Edilmesi. . .	100
XIV.	"DEMOKRATİK İSTİB DAT" İDARESİ	
	ALTINDA	105
	D1 Yardım ve Özel Sermayeye	
	Kapıların Açılması.	106
	"Görülmedik Kalkınma" Efsanesi.	114
	Yıkılı	116
	Genel Borçlar.	122
	D1 Yardım Ne e Yaradı?.	124

	Yabancı Sermaye Ne İstiyordu?	125
	Topyekûn İflas	127
XV.	YARINABAKI	129
	Türkiye'nin İmkânları	130
	Tarihin Hazırladığı Temeller.	132
	Bugünün Elverişli Şartları	135
	Ekonomik Bağımsızlığın ve Kalkınmanın Temelleri	140
	Ulusal Kurtuluş Yolu: Atatürk'ün "Milli Siyaset"ine Dönüş	143

VII
ULUSAL KURTULU SAVA I VE
KEMALIZM DEVRİMİ

Kırım Harbi ile başlayan dış borçlanma ve yabancı sermaye çabası altında can veren kalkınma ve modernleşme çabasının hikâyesi Sevres muahedesi ile sona erdi. Modern ulusal Türk tarihi yepyeni bir anlamla, Ulusal Kurtuluş Savaşı ile başladı ve bu savaşta, Kemalizmin kuruluşu ile sonuçlanır.

Ulusal Kurtuluş Savaşı, yabancı bir devletle alelade bir savaş yapmaktan bambaşka bir eylemdir. O zamana kadar Türkiye'nin harpten kurtuluşu yoktu; fakat bunların hiçbiri bir ulusal kurtuluş savaşı değildir. Ulusal Kurtuluş Savaşı mali ve siyasi bağımsızlığını kaybeden bir ulusunu parçalamak için kullanılan cebir kuvvetine karşı, o ulusun bütün varlığını ile canını vererek giriştiği bir savaştır. Bu savaşın askeri harp yanı sıra onun niteliğini tam olarak gösteremez. Onun, ulusun iç ve dış durumunda kökten değişimlikler yaratan yanı sıra da önemlidir.

GER YE DÖNMEK YOK

Ulusal Kurtulu Sava ı'ndan geli en Kemalizmin daha önceki devrimlerden farkı daha ilk ba tan "Bütün taahhütlere sadıkız" diyerek eskinin yükletti i mükellefiyetleri üstüne almamasıdır. Yukarıdaki sayfalardan birinde öyle bir söz vardı: "Bir devrim devirdi i rejimin giri ti i ve halkın ço unlu unun ekonomik çökü üne sebep olan siyasi ve mali mükellefiyetleri kendi üstüne aldı ı andan itibaren gerçek bir toplumsal devrim yolu açma veya reform yapma anslarını kaybeder." Türk ba ımsızlık sava ı basan ile bitti i zaman, Batı devletleri ve onların acentesi olan Osmanlı devleti son umut olarak Türkiye'yi eski mükellefiyetleri yüklenmi olan rejimin altında tutmaya bel ba lamı lardı.

Bu yüzden bu devletler son dakikaya kadar yalnız s-tanbul hükümetini tanımı lar, zaferden sonra sulh konferansına onu ça ırmı lardı. stanbul hükümeti de zafer karısında, "Eh, aferin, imdi sıra bizde" dü üncesi ile memleketin mukadderatının bugünkü deyimle "sivil idare"ye bırakılmasını tabii buluyorlardı. Onların dü ünncesine göre, sava ı yürütenler idareyi "me ru" devlete yani halk egemenli ine dayanmayan 1876 Anayasası'nın mahsulü olan saltanat hilafet hükümetine devredip çekilmeli, kumandanlar kıtalarının ba larına dönmeli idiler.

Kurtulu Sava ı boyunca saltanat hülritaetinin aldı ı tavrı, bu hükümet için saltanat ve hilafetin Türk ulusunun varlı mından daha önemli sayıldı m göstermi ti. Bu rejimin toplumsal temelsizli i artık apaçık meydana çıktı ı halde, bunlar hâlâ böyle yapma bir devletin dı yardım koltuk de nekleriyle ayakta duraca ına inanıyorlardı.

Onların açısından mantıki gözüken böyle bir fikir, bütün Kurtulu Sava ı'nı hiçe indirmeye, toplumsal reform kapılarını kapatmaya yeterdi. Bunun için, bu sava ta önemli yeri olan kimseler arasında da bu görüşün benimsenmi oldu una belki birçok genç okurlar inanmayacaklardır. Kurtulu Sava ı'mn Halk Partisi'nin dejenere oldu u yıllarda genç ku aklara ö retilen ekinde örtbas edilen taraflarından biri de budur.

Kemalizm devrimi, Mustafa Kemal'in arkasındaki bir avuç ilericilerle, gene bu sava içinde bulunan muazzam bir gerici kütlesi arasında didi ile didi ile santim santim koparılmı bir devrimdir.

Mustafa Kemal'in etrafında bulunan birçok kimseler tıpkı stanbul hükümetinin görüşüne uygun ekinde dü ünüyordu. Onlar ço unlukta, Mustafa Kemal'in yanını tutanlar azınlıkta idi. Onun ahsiyetinden, kudretinden, görüşlerinden ku ku duyan gerici ço unlu un baskısı altında sırf zafer amacını baltalamamak için bu meselede görüşünü açıklamaktan ka

çman Mustafa Kemal için "Hayır, biz çekilmiyoruz; siz çekileceksiniz" diye dayatmanın zamanı gelmi ti.

Bu meselede onun görü ü, yepyeni bir devre açacak bir görü tü. Bu sava ın sadece bir harp de il, Osmanlı împaratorlu u'nun iç ve dı hesaplarının temizlenmesi ve onun yerini alacak yeni bir devlet rejiminin kurulması u runa yapılan bir sava oldu unu çocukları anlayamamı tı. Mustafa Kemal'in ta ba tan dü ün dü üne göre, Batı devletlerinin garantisine dayanan bir saltanat hilafet rejimi yerine halk iradesine dayanan ulusal bir devlet kurulmadıkça Türk ulusunun kurtuluşu sava mın me rulu u olamazdı. 1876 Kanuni Esasi mücadelelerinde oldu u gibi, kamusal egemenlik fikri bu defa da dönüp dola ıp saltanat hilafet u runa hükümdarın egemenlik haklarının garanti edilmesi ekinde dejenere edilemeyecekti.

E er Mustafa Kemal olmasaydı, Batı devletlerinin, Osmanlı Devleti'nin ve Mustafa Kemal'in yanındaki birçok zatın payla tı ı fikirler belki de üstün gelecek; Sevres muahedesini biraz hafifleten bir sulh ile halk gene eski rejimin altına sokulacaktı. Ömrü yarım yüzyıla yakla mak üzere olan ba ımsız Cumhuriyet rejiminde yeti mi ku akların, buna kar ı gelmenin ne kadar derin, ne kadar kökten bir devrim demek olduğunu gözlerinde canlandırmaları belki biraz zordur. Mustafa Kemal'in en büyük ba arısı ve Kemalizmi

gerçek bir devrim yapan tarafı Türkiye'yi ulusal bir devlet olarak kurulmayı, ortaça kalıntısı bir rejime son vermeyi sağlaması olmuştur.

DEVİR MÜLKELERİ DOĞUYOR

Fakat güçlükler bu kökten yeni fikre karşı direnmeden ibaret kalmadı. Daha büyük güçlük, saltanat hilafet rejimi yerine konacak rejimin yasâ yapısının niteliğini belirtmekte çıktı. Kemalizmin, üzerinde en çok direndiği ilk prensip halkçılık prensibi oldu. Daha sonra esnasında halkçılık prensibinin saltanat hilafet rejiminin reddi, tanınmaması demek olacağını sezenler oldu. Buna, sadece Mustafa Kemal taraftarının bir ideolojisi olarak bakıyorlardı. Çoğunluğun nazarında hilafet ve saltanatı kurtarmak için savaşıyordu. Yeni bir siyasal rejim kurmak diye bir şey yoktu.

Halk hükümetinin niteliğini belirlenmesi için, ayrıntılarını bugün unuttuğumuz çok çetin mücadeleler içinde bulunmak istenmiyordu, ortaya çıkan rejim ise bu mücadeleler sonucunda kurtarılabilen rejim olmuştur. Atatürk'ün somadan kazandığı büyük prestij ve kudretin etkisi altında bugün biz, halkçı hükümete onun istediği gibi kolay kolay verdiğimiz sınırsız yanılmıyoruz. Bir yanda, her devrimde olduğu gibi o zamanda çoğunluk halinde ortaya çıkan gerici kuvvetleri

nin temsilcileri olan eriatçılar, e raf, toprak a aları, a iret derebeyleri; di er yanda Batı liberalizminin ve Osmanlıcılı ın temsilcisi olan politikacılar ve aydınlar, Mustafa Kemal'in halkçılık fikrini bir yengeç kısıkcacı içine almı lar, sosyalizme gidecek korkusu ile onun arkasındaki ilerici e ilimlere nefes aldirtmıyorlar dı. Bunların temsil etti i görü ün, bütün sava ı dön düre dola tıra saltanat hilafetin ve Batı emperyalizminin kuca ına ataca ını çok iyi bilen Mustafa Kemal, halkçılık davasını bu kısıkcacın iki kolunun arasından, sosyalizme görmemek artıyla zor kurtarabildi.

Dö ü , çıkar zümreleri ile yerle ik çıkar ba lan tısı olmayanlar arasında bir sava tı. Çıkarıcılar, yerle ik çıkar de il, yerle ik yeri bile olmayan Mustafa Kemal'i a a ılık oyunlarla "ekarte" etmeye bile kalkı tılar. Onun ve onun yanını tutanların arkasında a ır basacak sınıflar yoktu; o zamanın harap, iptidaî Anadolu'sunda ne köylü, ne fakir ve emekçi halk siyasi bir varlıktı. Geri kalmı toplumların aydınlarına kıyasla, ba ka yanlardan üstünlükleri olan ilerici Türk aydınının bu en zayıf yanını toplumsal devrim çabalarında onu bu defa da kudretsiz bir hale sokmu tu. Mustafa Kemal ve ordu olmasaydı, gerici çıkarların kudreti, bunları bir ka ık suda bo acaktı. Bunun içindir ki ilerici Türk aydını Mustafa Kemal'e bu kadar ba lıdır ve bunun içindir ki ordu ile ilericilik kendilerini her zaman aynı saflarda bulmu lardır.

Türk kalkınma ve modernleşme tarihinde, gerici-lik kuvvetlerinin baskısı, liberal veya sosyalist ideolojilerin ça da uygarlı a geçmeyi özleyen aydınlar arasında benimsenip yerle mesine daima engel olmu tur. Namık Kemal'den Ziya Gökalp'e kadar hep böyle olmu tur. Bu yüzden Türk siyasi dü ünü ü, Batı ideolojileri ölçülerine kıyasla güdükle mi olarak kaldı. Liberalizm, halkçılık, sosyalizm gibi ideolojik e ilimler slamcılık, Osmanlıcılık, Turancılık gibi hayali lakırdı sistemlerinin kar ısında hem cılız, hem tesirsiz kalmı tır. Bu yüzden bizde gerçek anlamıyla siyasi dü ünü asla yerle memi ; gerçek siyasi dü ünceler de safdillik ötesine geçememi tir. Toplumun ekonomik kalkınma ve uygarlıksal de i mesi bakımından hiçbir de eri olmayan hayali fikirler, toplumun sınıflarım ve halk kütlelerim siyasi meselelerde daima bulandırmı , yanıltmı ; ekonomik ve siyasi meseleleri aydın açılardan görüp anlamalarına imkân bırakmamı tır. Siyasi parti hayatı siyasi fikir manzumelerine de il, bu hayali fikirlerin baskısından kurtulamayan oportüüniz me dayanır olmu tur. Bu, bugün böyle oldu u gibi, o zaman da böyle idi.

Bu siyasi ve ideolojik bo luk içinde durumu objektif açıdan görmek, o zamanki artlar altında belirli bir sonuca varmak erefi de gene Mustafa Kemal'e aittir: Ulusal Kurtulu Sava 1, içinde cereyan etti i

artlara göre ne Batı anlamında bir liberalizm, ne de bir sosyalizm davası idi. Emperyalizme karşı bir sava olarak sosyalizme benzemekle beraber sınıflar arası bir sava la de il, sınıflar arası elbirli i gerçekte tirebilirse yürütülebilecek bir sava tı. Gericili e karşı bir sava olarak liberalizme benzemekle beraber, kapitalist bir gelişmenin öncüsü olan ulusal bir orta sınıfın yoklu u karşısında Batı liberalizminin mahsulü olan yabancı kapitalist hâkimiyetine yol açmayı önlemek isteyen bir sava tı. İndiki halde o sadece ulusal bir kurtulma çabası idi. Kemalizmin ikinci prensibi olan ulusçuluk, ulusal ba ımsızlık u runa her eyi seferber etme tezi bundan gelir. Bu ulusçuluk Me ruti yet devrinin Turancılı ından, slamcılarının ve Osmanlıcılarının ütopyalarından tamamıyla farklı bir ulusal ba ımsızlık iste i idi. Sosyalizmin o zaman için bir ideal olarak kalmaya mahkûm oldu una i aret ederken Atatürk; Turancılık ve slamcılık hayalleri hakkında daha kesin ve sert bir dil kullanır. Nutuk'ta Panislamizm, Panturanizm, halifecilik hakkında yer yer sert hükümler verir ve bunları, demokratik ve ulusçu Türkiye'nin amaçlarına aykırı hayaller olmakla, Türkölüsünü felaketlere sürüklenmekle suçlar ve halkı bir daha böyle hayaller pe inde ko anların arkasından sürüklenmemeye ça ırır. Bu görüş , Türk siyasi dü ünü ün de ba arılmı ilk büyük devrimdir ve o zamandan son

ra Osmanlıcı rejimin mahsulü olan slamlıcılık ve Turancılık Kemalizmin ba da amayaca ı iki görü olmu tur.

KEMAL ZM N ÜÇ YANI

Halkçılık ve ulusal ba ımsızlık prensipleri Kurtulu Sava ı boyunca ve Mustafa Kemal'in bütün manevraları akamete u ratması sayesinde bir gerçek haline gelmesinden, saltanatçılı m (Osmanlıcılı ın), hilafetçili in (slamlıcılı ın) ve Turancılı ın reddedili inden sonradır ki, Kemalizm devrimcilik kapısını açabilmi tir. Kemalist devrimin en önemli yanlan modern rejimin ulusal ba ımsızlı a, halk egemenli ine, Cumhuriyet hükümet ekline ve din devlet aynnma dayanması prensipleridir.

Bundan soma Kemalist devrimin ikinci yanı gelirdir. Bu da birinci yanının prensipleri ile uyu maz olan bütün eski müesseselerin kökten davranı larla ortadan kaldırılması idir. Bu, Kemalizmin devrimcilik ilkesi ile adlandırdı ımız yönüdür. Yaptı ı i , Kemalizmin a a ıda anlataca ımız üçüncü yönünü te kil edecek olan toplumsal de i me ve kalkınma i lerine engel olan geleneksel örgütleri, âdetleri, alı kanlıkları, kanunlan kaldırmak idir. Bunlann altındaki toplumsal temelin de i mesini sa lama i i yani yüzyıllık Türk

evriminin ana davasına ancak bundan sonra sıra gelecekti.

Atatürk bu ikinci i te de sezi inin, kesinli inin, aydınlı mın kudretini gösterdi. Bunları, ıstıraplı fakat uyarıcı oklar halinde bunların lüzumuna sonunda halkı da inandırarak yapmaya muvaffak oldu. Yazı de i - tirmekten ba lık de i tirmeye, takvim de i tirmekten medeni kanun de i tirmeye kadar hepsi daha önceki ku aklarda dü ünülmü , tartı ılmı e ylerdi, ama onun zamanına kadar hatta onun zamanında bile, bu de i - meleri göze alacak adam çok azdı, alacak olanların da hiçbir önderlik kudreti yoktu. Ço unluk bunların ne lüzumuna, ne de manasına inanıyordu. Asıl hamleyle hazırlanacak olan Türk toplumunun yüzünü ve kafasını yeni yöne kesin olarak çevirmesi, artık sallanmaları bir yana bırakması lazımdı. Kemalizm devrimcili i arkadaki gemileri yakmaktır, ileriye yönelme azmini iddetlendirmek, artık geriye dönmek yok demektir, yı nları ilerleme ate i ile tutu turmak demektir.

Bunun ba arılı bir yanı daha vardı: Gericili in sindirilmesi. Türk reform tarihinin hiçbir devrinde gericilik sindirilememi tir, hemen her devrimin arkasından daha da kabararak yeniden ortaya çıkmı tır, devrimciler bunların kar ısında kendilerini çürüten, gericileri gürbüzle tiren tavizler vermi lerdir. Atatürk ile

ricili e öyle bir ate , öyle bir heyecan katmı tır ki, ö günleri ya ayanların bugün hasretle hatırladı ı gibi gericili in her çe idi o ate in kar ısında erimi , zaval lıla mı , gülünçle mi tir. Bunun derin psikolojik nite- li ini yalnız imdiki günleri görenlere böyle bir iki sa- tırla anlatmak kolay bir i de ildir.

u halde kendi ulusal sınırları içinde toplanmak, ça da uygarlıkla zıtla mayan bir kurulu yaratmaya hazırlanmak, Kemalist görü ün mantiki sonuçlandır. Bu sonuçlara varmakla Kemalist devrim on sekizinci yüzyılın ba lanndan beri sürüp gelen davanın çözümü- nü bulmu , cevabını vermi tir, iki yüzyıllık bocalama- nın artık tarihi kapanmı , yeni bir devre açılmı tır. Bu- nunla birlikte yeni devrin problemlerinin ele almı da çok geçmeden ba layacaktır.

Yanna do ru her hamlenin dayanaca ı iki destek, iki temel Atatürk devriminin i te bu iki yanı ve bu iki yönüdür. Bunlardan herhangi bir sarsılma, herhangi bir çatlama, her ileri hamleyi ba arısızla a götürecektir. Bunun ne kadar do ru oldu unu, Kemalizmin zincire vurdu u gericilik kuvvetlerinin yirmi yıl önceki ser- bestle mesinden beri, bu kuvvetlerin hem Kemalist devrimin bu iki yanının ba anlannı yok etme, hem de söz konusu edece imiz üçüncü yanı ile ilgili toplum- sal reform konusunu konu ulamaz, tartı ılamaz, de neylenemez hale getirme i ine koyulmu olmasından anlayabiliriz.

KEMALİZMİN EKONOMİK KALKINMA TEZİ

Sözünü ettiğimiz ikinci yana ait devrimsel değişimler, Türk tarihinin gelişiminin özelliklerinin zorunluluğudur. Kemalizmin üçüncü yönü ise yeni toplumu temelinden kurma işi olacaktır. Kemalizmin ilk iki yanının mantıki sonucu, Türkiye'nin uygarlık değişimini toplumsal dokusunda yeni baskı noktadan kendi eliyle gerçekleştirmek olacaktır. Bunun içindir ki Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Atatürk'ün üzerinde en çok durduğu şey, toplumun yeni anlamı göre kurulması işinin baskılayıcı anlamı hatırlatmak olacaktır. O, Türkiye'nin bugün "gelişmemiş toplum" denen toplumlar gibi hem geri hem bozuk bir temel üstünde durduğunu görüyor; bu durumdan çıkmadıkça elde edilen baskımsızlığın gene bir gün yitirileceğini durmadan söylüyordu. Ona göre asıl büyük iş, ekonomik baskımsızlık ve kalkınma olacaktır. On sekizinci yüzyıldan beri sezilip Tanzimat'tan itibaren uygulanmaya baskılayınca yüze göze bulaştırılan, kalkınma yerine çökme ile sonuçlanan ana mesele zaten bu idi.

O zamana kadarki hiçbir reform denemesinde toplumun temelinden değişime yoluna girmesi gereğini anlamı verildi. On sekizinci yüzyılda Batı'dan bazı deneyler alınması zorunluluğu kabul edildiği zaman bu, ortaçağ düzenini bırakıp yeni bir toplum düzenine geç

mek anlamına gelmiyordu. Aksine, bunlar hâlâ ideal sayılan eski düzene dönmek için devleti kuvvetlendirme tedbiri olarak görülüyordu. Ortaçağ uygarlığının sevgili kavramlarından olan "nizam" fikri kafalara o kadar hâkimdi ki daha somaki ıslahat ve yenileme rejimlerine bile bu kelime ile ilgili adlar veriliyordu: "Nizam-ı Cedid", "Tanzimat" ve "Kanuni Esasi" karılı olarak ilk önce kullanılan "Nizam-ı Esasiye" terimlerinde bunu görürüz. Tanzimat'ta "kavanin-i cedide" lüzumundan bahsedilmekle beraber, eski müesseselerin kaldırılması söz konusu de ildi; bu yüzden Tanzimat iki düzenli bir rejim oldu. Yeni Osmanlılar bir temel yasa ile bu iki düzenliyi bir düzen kılına sokmak istediler ve bunun yeni bir devlet kavramını gerektirdi ini ilk defa olarak anladılar, fakat bu yeni devlet kavramı ile uzla tırmaya gelince bu sadece eski kavramın daha da ahlansına yaradı. Namık Kemal bile bununla eski Osmanlı düzeninin anlı günlerine dönülece ini sanıyordu.

İlk defa olarak Mevritiyet devriminden soma "içtimai bir inkılap" olmadıkça devrimin bir hükümet darbesi olmaktan öteye gidemeyece i fikri do du. Mevritiyet'in üç dü ünü zümresi yalnız bu noktada birle iyordu. Fakat sözünü ettikleri toplumsal devrimin niteli i neydi? Toplumun nesi de i meliydi; nereden, nasıl ba latılacaktı? Bu sorularda ne aralarında birlik,

ne de her birinde kesin ve olumlu görü vardı. Onlar da toplumu statik bir düzen olarak görüyorlar; sadece manivelayı dayayacak toplum dı ı bir destek bularak onu eski yapısı ile bulundu u yerden daha yukarı bir yere kaldırmak istiyorlardı.

Her üç zümrenin buldu unu sandı ı destek de ya bir fikir veya bir hayaldi. Onların anlayı na göre toplum, dü ünürlerin bir nevi iskambil kâ ıtları veya domino ta larından mürekkep ekiller gibi kendi kafasındaki fikirlerden yapılma bir eydi. Batı uygarlı ı da makine, dretnot, banka, bisiklet gibi maddelerden yapma ekillerdi. Hepsi de bunların alınmasını istedi i halde, bunlar nasıl meydana geliyor, bu maddelerin altında yatan ekonomik örgütün niteli i nedir, onları hiç ilgilendirmiyordu. Türk toplum örgütü de sanki "ruhani" bir yapıtı. Hiçbiri bu toplumun ekonomik yapısını o yapının i leyi tarzının geri bir toplum durumuna geli teki rolünü dü ünmedi i gibi bu i leyi tarzına devrim veya reform yollan ile yapılacak ekonomik nitelikte etkilerle bu yapının ba ka türlü i leme yönlerine çevrilmesi imkânı oldu unu bilmiyorlardı. Toplumun ki ileri "aydın fikirleri" veya "din inançlarının" veya "mefkureleri" benimsediler mi, toplum iyi toplum olacaktı.

Bu "fikriyatçılık" Kurtulu Sava ı'ndan soma da devam etti; aydınlar gene bu kalıplara göre dü ünüyor

lardı. Kemalizm devrimlerini bile, slamcılar olumsuz yönde, ötekiler olumlu yönde olmak üzere gene bu kalıplara göre yorumladılar. Toplumsal kalkınma ve de i me i i ele alınırken, Mustafa Kemal'in ba vuraca ı ki iler bunlardı.

Bunlar yeni bir toplumsal, politik ve ekonomik görü isteyen bu i in yapılmasını onun omuzlarına yükleyerek kendi fikir ve hayal yapıtlarında hiçbir de i iklik yapamadılar. Kemalizmin talihsizli i, devrimcili in, henüz geri yapısı de i memi bir topluma daha ileri bir uygarlı ın gerektirdi i zihniyeti yazı, kıyafet, takvim, kanun gibi araç Veya sonuç niteli inde olan eyler yoluyla yerle tirme olarak anla ılması, arkadan gelen ku aklara da böyle tanıtılması oldu. Atatürk'ün asıl ba ardı ı i , toplumsal de i melerin yapılması için gerekli olan yeni bir yönü ve ortamı açması olmu tur. Bu yöne dönüldükten soma toplumsal de i meleri gerçekte tirecek reformlar memleketin dü ünürleri,iktisatçılan ve halkının Meclis'e yolladı ı temsilcileri tarafından plan ve kanunlarla ba latılacaktı. Halbuki bunların bir haylisi çok geçmeden "inkılaplar bitti" konusu üzerinde ciddi ciddi tartı maya bile ba ladılar. Gerçek ulusal ba ımsızlı ı perçinleyecek, ulusal ça da la mayı gerçekte tirecek ekonomik kalkınma i i bu ki iler in dü ünü gelene inin etkisi ile, ya hislere seslenen bir ulusçuluk idealizmi veya sınır

sız bir Batıcılık rasyonalizmi içinde gidip gelen bir "fikriyat" ortamı altında hükümetin bilece i tedbirler i i olarak görölmeye ba ladı.

Bu yüzden Kemalizmin üçüncü yönünün ele alın ında belli bir ekonomik doktrin ve ona dayanan belirli bir siyasi ideoloji rol oynamamı tır. O zamanlar Kemalizmi bir ideoloji olarak görme çabalan yoktu. Genel olarak ideolojilere kar ı bir ürkeklik veya ilgisizlik vardı. Bazı ideolojik e ilimler basan kazanamadı. Kemalizmin, bilinen ideolojilerden farklı ayn bir ideoloji veya onlardan birine mensup bir ideoloji oldu u fikirleri somadan do du. Mesela Serbest Fırka onu liberalizm olarak tanıtmaya kalktı. Çökü üne yakın yıllarda Halk Partisi onu fa izme benzetmeye çalıştı. Bugün de onu sosyalizme benzetenler veya sosyalizm oldu unu, sınıfsız bir toplum düzeni gerçekle tirmek istedi ini söyleyenler oluyor.

Bunlar Kemalizmin kendisini de il, Kemalizmin kendi ideolojik anlayı larına uyan taraflarım bulma çabalarının veya Kemalizmin bilinen ideolojilere göre yorumlanması iste inin ifadeleridir. Gerçek udur ki Kemalizm bir ideoloji de il, tarihsel bir olay ve o olay hakkında bir görü tür. ki yüz yıldan beri ba layan modernle me akımının do ru yolunu bulması ve ona yönelmesidir. Her eyden önce bir ça da la ma çının açma olan bu olayın ça da uygarlıktaki ideolojik

e ilimlere yol açması kadar Kemalizme uygun bir şey olamaz. Kemalizm bunların üstünde ve dışında bir şeydir. Onun temsil ettiği şey ne bir burjuvazi ideolojisi ne de sosyalizmdir. Batı'nın hiçbir burjuva ideolojisi onu böyle bir ideoloji olarak kavrayamaz ve benimseyemez. Her sosyalist ideoloji de onda kendinden farklı taraflar bulur. "Kemalizm sosyalizmdir, ama milli olan bir sosyalizmdir" diyenler de var. Eğer her ideolojinin bir millisi, bir de gayri millisi olacaksa, o halde mesela bir milli liberalizm olması gerekir. Biri mesela "Kemalizm milli liberalizmdir" dese bu, "milli sosyalizmdir" demek kadar manasız bir iddiadır. Gerçi çağda ideolojiler arasında bir de "milli sosyalizm" görülmüştür, fakat bu, faşizm veya nasyonal sosyalizmdir ve sosyalizmin sahtekârlık eklini almış olan bir şeydir. Her politik felsefenin ve ideolojinin kendine göre milliyet, din, sınıf, devlet, hukuk ve ekonomi anlayışı vardır ve millet haline gelmiş bir toplum içinde bunların hepsi bu anlamda millidir. Bir toplum henüz daha gerçek bir ulus haline gelmemişse ve orada hâlâ bir ulus haline gelmenin çabalan her türlü düncenin üstünde bulunuyorsa orada çağda ideolojilere yer olamaz, olsa da ancak onların karikatürle mi veya tahrif edilmiş veya yanlış anlamış ekileri olabilir. O zaman da bu gibi düşünceler ciddi şeyler olmaktan çıkar, birer yalancılık sistemi haline gelirler. Politikacılar gömlek de i tirir gibi fikir

de i tirir, dün ak dediklerine bugün hiç tınmadan kara derler. Evvelce de i aret etti imiz gibi, Türk siyasi düünü ünün güdük kalması, toplumun ça da bir ulus haline gelmemi olmasının sonucudur.

Atatürk'ün kendisi ideolojilere kar ı dikkate değer bir ilgisizlik göstermi tir. Daha do rusu ideolojilere kar ı deneyci bir davranı takınmı tır. Fakat onun temsil etti i büyük tarihi ve toplumsal olaya geleneksel Batı ideolojilerinden birini sokmaya çalı anlar muvaffak olamamı lardır. Sadece ona ta ımadı ı fikirler atfetmi lerdir. O, var olan düzenin Batı uygarlı ı anlamında sınıfla ia mamı bir toplum oldu unu, Batı uygarlı ına girmemi bir toplum, o uygarlıktaki kapitalist veya i çi sınıfları gibi sınıfların olmadı mını görüyordu. Batı uygarlı ına girdikten sonra böyle sınıflar belirecekti; fakat Batı uygarlı ına kendine özgü yollarla girmekte olan geri kalmı bir toplumun özelliklerinden ötürü, bunun kapitalist veya i çi sınıflar gibi sınıflar olmadı mını görüyordu. Batı'ya uyması art de ildi.

te Kemalizmin önemli olan tezi burada belirir: Ça da uygarlı ın dı ında kaldı ından geli mi o uygarlıktaki genel çizgiye göre yürümemi olan, yapısı bozulmu , o hali ile donup kalmı olan bir toplumu onu yok etmeden temelden de i meler yapılamayaca ı için ça da uygarlı a götürecektik araç olarak ekonomik kal

kınma yöntemi ile sınıflar arasında uçurumlar yaratmaya gitmeksizin e itli e dayanan bir modern toplum ekline geçirme mümkündür. Bu, ne kapitalizm, ne de sosyalizm ideolojisidir. Ça da uygarlı a geçi halinde olan ortaça lı toplumların yani Batı uygarlı ının üstünlü ü, baskısı ve istilası kar ısında çifte bir sava ve ren toplumların olaylarından beliren tarihsel ve sosyolojik bir tezdır.

Kemalizmin yukarıda özetledi imiz görü ünün temelsiz bir görü olmadı ını kinci Cihan Sava ımdan soma ba ımsızlı a kavu an geri kalmı ulusların çounda aynı fikrin do masında görürüz. Demek ki bu, Batı uygarlı ından olmayan, onun hükmünden ulusal bir çaba ile kurtulan ve fakat bu uygarlı a arka çevirmeyen, onu kendi yapısında gerçekle tirmek azminde olan toplumların artlarının zorunladı ı bir görü tür. Bu, ideolojik bir yorumlama de il, olayların kendilerinin açıkça gösterdi i bir eydir. deolojik açılardan önemli olan nokta udur: Bu görü ün yol açtı ı ekonomik kalkınma programında ve ulusal kalkınma siyasetlerinde hangi ekonomik ve toplumsal doktrinlerle yürünece i bilimsel meseledir. Bunda en çok başarı gösteren toplumlar, ulusal varlı ım ve bütünlü ünü din, ırk, dil ayrımları, derebeylik, a ıretçilik, saltanat, hilafet vesaire gibi ortaça kalıntısı kuvvetlerin temsil etti i ulusal dokuya aykırı davalardan en çok

kurtulmu olan, bu sayede a da uygarlı a zge ekonomik ve politik doktrinlere milli olmak veya olmak damgalarını vurmada yer verebilen toplumlar olmu tur. Bizde ekonomik doktrinlerin ba arı kazanamamasında, dejenere edili inde, ille milli olma kaygılarına d ü lmesinde veya bunların milliyet d manlı ı damgalarını yemelerinde ırkçılık, Turancılık, eriatılık, halifecilik, toprak a alı ı ve derebeylik gibi gerikalmı lı n alametleri olan kuvvetlerin toplumda hâ-lâ hüküm sürmesi birinci derecede rol oynamı tır. Bu rol bugün de devam etmektedir.

Türkiye'de ilmi bir sosyalizmin geli mesi, Kemalizmi reddetmekle veya onun sosyalizm oldu u gibi gerçe e uymayan iddialarla de il, her eyden önce Kemalizmin burada anlatmaya çalı tı ımız iki yanı açı-sından gerçek niteli ini kavramakla, Türk halkını e itlik ve refaha götürecektir yolun ilk iki basama ı olarak bunlara dayanmakla ve imdi sözünü edece imiz üçüncü yanının ilerici aydınların önüne koydu u teze çözümleyici bir cevap bulmakla mümkündür.

VIII
**DEVLETÇILI İ DO URAN DENEYLER
VE FIKIRLER**

ULUSAL KALKINMA DAVASININ MESELELER

Kemalizmin üçüncü yönünün hareket noktası ekonomik kalkınma yolunda giri ilen devletçilik politikasının temelindeki fikirdir. Bu fikrin toplumsal de i me ve geli me anlayı ı; toplumun temel yapısında devrimsel de i tirmelere girmeden ça da uygarlı a geçmenin ekonomik kalkınma yolu ile mümkün oldu u, bu kalkınma sonucu olarak temel yapının da aynı zamanda de i ece i tezine dayanır. Tarihsel zorunluk larla toplum yapısında devrimsel de i meleri yapmamı veya uzun süreli evrimsel geli me ile aynı sonuca varamamı olan toplumların bulabildi i çıkar yol budur. Bu görü , bir ideoloji olmaktan ziyade tarihsel sosyolojik bir durumun bilimsel ifadesi ve çözüm yoludur.

Böyle bir görü te ekonomik kalkınma meselesi

tabiatıyla çok önem kazanacak, bu meselenin ele alınması tarzı, güdülen iki amaca ulaşıp ulaşılmayacağını tayin edecektir. Bu görüşün muvaffak olması, uygulanacak olan kalkınma politikasının, yaratılacak yeni ekonomik faktörleri toplumun yapısını değiştirmeye yönüne çevirebilmedeki muvaffakiyetine bağlı olacaktır. Eğer çağdaş uygarlıktan engel olan mevcut yapıda adım adım temelli değişiklikler sağlanmasında beklenen değişim seyrinde kalır ve çok önemsiz olursa, kalkınma seyri kendini tüketerek nihayet bir noktada stop eder ve daha öteye gidemez. (5)

Seyri bu engelleri tasfiye edemeyecek bir şekilde giden kalkınma siyasetinin karışılacağı en büyük tehlike, özetlediğimiz görüşün kendi amaçlarına zıt sonuçlar vermesidir. O zaman bunun da öteki çabalar gibi başarısızlığa uğraması, özellikle kaçınılmak istenen toplumsal sarsıntılara kendi eliyle yol açmak gibi kendine zıt sonuçlara varması mümkündür. Demek ki bu değişim ve kalkınma görüşünün kendine özgü tehlikeleri vardır.

Bunun asıl amaç olan toplumu modernleştirme için

(5) Mevcut yapıda çağdaş uygarlıktan engel olan durumların sırf geleneksel durumlar olması arttırıcıdır; çünkü Türkiye misalinde görüldüğü gibi Batı uygarlığının etkisi altında geleneksel yapının birçok yanları bozulmuştur. Mesela Türkiye'nin toprak tasarrufu sistemi geleneksel ekimden çıkmış, hem bu sistem, hem de genel olarak toplumun ekonomik yapısı ve fizyolojisi, yukarıda tartıştığımız tesirler altında, çağdaş uygarlıkla karışılan toplumu kalkındırma yerine çökertme sonucuna götürmüştür.

ni sa layamamasına sebep olabilecek u önemli noktalar vardır: 1 Kalkınmayı gerçekte tirecek ekonomik siyasetin çerçevesinin belirlenmesini zorla tırabilir; bu i i olayların itip kakmasına veya çıkar zümrelerinin baskılarına bırakabilir. 2 Bu ekonomik siyaset bulundu u ve uygulandı ı zaman da onun ümulü yani ekonominin hangi alanlarına te mil edilece i meselesinin belirlenmesi i i üzerine tesir edebilir. 3 Ekonomik siyaset uygulandı ı zaman, toplumsal sakatlıkların gizli gizli devam etmesine ve kalkınma seyrini baltalamasına sebep olabilir. 4 Kalkınma tezinin zamana göre renk de i tiren kaypak bir ideoloji haline sokulmasına veya dı arıdan gelen ideolojik baskılara uydurulma a kalkılmasına sebep olabilir. 5 Programın kesintisiz devamını sa lamak için alınmak zorunda kalından hürriyet kısıcı tedbirlerin, programın demokratik denetlenmesini imkânsız hale getirilmesine yol açılabilir.

Bütün bunlar oldu u takdirde, ekonomik kalkınma basan kazanamaz; asıl amacını gerçekte tiremez. O zaman, esas tezdin yürümekle beklenen kalkınmanın gerçekte mesi için dönölüp dola ılıp kaçınılan toplumsal devrim zarureti ile tekrar burun buruna gelinir. Bu kö e kapmaca oyunu tekrar edip durdu u takdirde de o toplum ya ekonomice çöker ya da bir devrimin fırtınalan içine dü er.

Demek ki bu görü e göre uygulanacak kalkınma siyaseti ile paralel gidecek toplumsal onarmalar yapılmadıkça, ekonomik kalkınma programları yürümez veya yolları açık oldu u yerlere kadar gider, engellerle karşılaştıkça tıktan bir müddet sonra i lemez hale gelir.

Kemalizmin üçüncü yönünü temsil eden ekonomik kalkınma ve gelişme programının geçirdiği safhaları bu genel gözlemlerin ışığında inceleyerek sözünü ettiğimiz tehlikelerin etkilerini, bunların devletçilik siyasetini sınırlamadaki rolünü, devletçiliğin toplumsal yapı üzerine yaptığı etkilerin neden dar kaldığını, onun nihayet neden bozulduğunu ve bugün neden Türk toplumunun tekrar devrim veya reform zorunlulukları ile karşılaştığını göreceğiz.

- Ekonomik kalkınma meselesinin ele alındığı ilk zamanlardaki (1920'lerde) temel ilimlerin Kemalist görüşe zıt yönde olduklarını tartışabiliriz. O zamanlar, ekonomik kalkınma meselesinde, geçmiş devirlerin tecrübelerinin gösterdiği gibi, aklı gelebilecek üç yol vardı: (1) dış borçlanma veya yabancı sermaye yatırımı ile kalkınma; (2) yerli özel teşebbüsün teşvik ve himaye yolu ile sağlanacak özel sermaye birikimi ile kalkınma; (3) devletin ulusal ekonomiyi planlaması ile sağlanacak ve kamusal sermaye ile finanse edilecek teşebbüslerle kalkınma.

YABANCI YARDIMINDAN ÜMÎT YOK

Ulusal Kurtulu Sava ı'ndan sonra birinci yolu dü ünmek için ya çok safdil veya çok unutkan olmak lazımdı. Birinci C. Sava ımdan soma yenilen tarafların böyle bir yardıma kudreti olmadı ı gibi, yenen taraflar için de Türkiye'de çekici bir taraf yoktu. Geri kalmı memleketlere gidecek sermayeler hızlı ve yüksek kârlar getirecek garantili artlar ararlar. Halbuki Kemalizmin zaferi kar ısında yabancı sermaye, mevcudunun akıbetinden bile emin de ildi.

Türkiye'de de emperyalist devletlerin yardımına ve sermaye yatırımına kar ı ku ku vardı. Böyle oldu u halde, yabancı sermayenin ulusal ba ımsızlı mını kazanan bir memlekete, o memleketin kendi artlarına riayet edilmek artıyla gelece ine de inanılıyordu. Türkiye'nin istenen hızlı modernle mesi için böyle "hayırsever" yabancı yardımı bulmaktan ba ka çare olmadı ma inananlar çoktu.

Buna misal olarak, bir ara muhayyeleleri hayli i gal eden Chester projesinden bahsedece im. Bu proje harpten önce ortaya atılmı tı. Görünü e göre amacı, Anadolu'nun Do u ve Kuzey Do u vilayetlerini demiryolları ile bezemektir. Irak petrol hisselerinin ngiliz, Fransız ve Alman sermayeleri arasında paylaşılma zamanlarında ortaya çıkan bu proje, gelece in ba ım

sız Ermenistan'ı hazırlıyaca nını uman Ermeni mütebbisleri, Dr. Pastırmacıyan, Noradongıyan, Nazır Halaçyan efendiler gibi zatlar vasıtasıyla Türkiye'de reklam ediliyordu. Fakat Birinci C. Harbi projenin gerçeikle mesine mani oldu. Lausanne müzakereleri esnasında, yani gene ngiliz ve Fransızlar arasında Almanların hisselerini payla ma dolayısıyla müzakereler cereyan etti i sıralarda Chester projesi tekrar diriltildi. Taraftarlarına göre bu çok avantajlı bir i ti. Memleket demiryolları, köprüler, ormanlarla, limanlarla süslenecek, kartpostallarla gördü ümüz Amerika'ya benziyecekti. Hele, projenin arkasındaki sermaye grubunun Amerikalı olu u i e idealist bir hayırseverlik çenisi katıyor; Türkiye'de Amerikalı diye tanınan misyonerler gibi hayırsever sanılan sermayedarların sırf Türkiye kalkınsın, medeni olsun diye milyonlar dökece i sanılıyordu.

Fakat, sermayeseverli in hayırseverlikten önce geldi i bir daha meydana çıktı. B.M. Meclisi'ne sunulan proje kabul edildi i halde, Chester'in sermaye grubu harekete geçmedi; proje ba ka gruplara satıldı; elden ele geçti; sonunda unutulup gitti.

Sebeb neydi acaba? Projenin aslında çok avantajlı görünen tarafı 99 yıllık imtiyaz iste inde demiryolları için hükümet tarafından kilometre garantisi isten

memesi idi. Ba dat hattı imtiyazının zıddına, hiçbir mükellefiyet yüklenmeden demiryolları ve bunlarla ilgili istasyon, liman, köprü vs. tesisler bedavadan yapılacak. 99 yıl soma da bunlar Türk malı olacaktı. Ancak bu hayırsever projenin üstünde durulmayan küçük bir artı vardı: Hatların geçeceği yerlerin iki yanında kırk kilometrelik yerlerdeki bilinen, bilinmeyen bütün maden kaynaklarının işletilmesi tekeli proje sahiplerine ait olacaktı. Ve bunun da hiç bilinmeyen yanısıra aranan madenin, petrolün ta kendisi oldu u idi. Kurtulu Sava ımdan soma Ermeni meselesi suya dü - tü ü gibi Osmanlı mparatorlu umun en zengin petrol kaynakları da dı anda kalmı tı; muzazam petrol yatırımları imdi Türkiye dı ında cereyan ediyordu. Bu yüzden Kemalist Türkiye'nin "kalkınması" artık kimsesi ilgilendirmiyordu. Hele 1930 dünya buhranı gelince Avrupa'da ve Amerika'da kimsede Türkiye'ye kar ı bir ilgi kalmamı tı. Ba kalannın parasıyla cennet kurma ütopyaları da böylece sona erdi. Geri kalmı bir memlekette ekonomik uyanı ı ba latabilecek ölçüde yabancı sermaye yatırımının büyük kârları garantili oldu u hallerde geldi ini, bu yoksa siyasi çıkarılara göre bir seyir takip etti ini, o da yoksa büsbütün ortadan kayboldu unu gösteren en iyi misal bu Chester projesidir.

KEMAL ZEMEKAR I KARABEK R ZM: DEVLETÇ - L KYER NE ÖZEL TE EBBÜŞÇÜLÜKTEZ

Ekonomik kalkınma i ini Türkiye'nin kendi eliyle yapması gerekiyordu. 1923'te İzmir İktisat Kongresi bu dü üncelerle toplandı. Bu kongre dı yardım üzerinde hemen hemen hiç durmadı; asıl ilgi konusu yukarıda söyledi imiz ikinci yoldu.

Kongre, bugünkü özel te ebbüşçüîerin "din ekonomi" karması görü ünün tesiri altında başladı ve bitti. Kongreye hâkim olan sima Mustafa Kemal de il, ona daha halk hükümeti kurulması meselesinden beri aleyhtar olan Kâzım Karabekir Pa a idi. Bu zat kongreye ekonomik meseleleri din, gelenek, ahlak açısından gören acayip bir ahlâk yasası kabul ettirdi. Kongre sanki ekonomik kalkınma meseleleri için de il de, ahlâkı ıslah için toplanmı tı. Kongrede ilk defa olarak Mahmut Esat (Bozkurt), devletçilik fikrini ortaya attı; fakat fazla ilgi toplamadı. Asıl ilgi kazanan yön, sanayii, ticareti, emittimi te vik, köylü yükünü hafifletme, büyük toprak sahiplerine kolaylıklar sağlamaklama tedbirlerine gidilmesi idi. Kongrede köylü temsil edilmemi , i çi de bazı aydınlar tarafından temsil edilmitti. Yabancı kapitalist hâkimiyeti altında zavallı denecek durumda olan özel te ebbüş mümessilleri ve büyük toprak sahipleri "Devlet bize yardım etsin, ötesini bi

ze bırakın" diyorlardı. Özel te ebbüse dayalı bir ekonominin gerçeikle mesi için art olan birikimi geri kalmı sermayenin yapmak istemedi i veya yapamayacağı ve fakat mutlaka birinin yapması gereken i leri de devletin yapmasını istiyorlardı. Bunların istedi i ey kapitalizmdi; yalmz devletin yardımını istiyorlardı ki burada kapitalizme aykırı hiçbir ey yoktu. Batı tarihinde de kapitalist ekonomi sistemi özellikle ngiltere'de devlet yardımı ile ba lıyabilmistir. Fakat bu, Mahmut Esat'ın anlatmak istedi i devletçilikten farklı bir eydi.

Yeni devrin heyecanı içinde, kalkınma i i özel te ebbüşçülere kolay gözüküyordu. Ahlâk yasası i çi davasım halledecekti. Köylü meselesinin de halli kolaydı. Hükümet köylüyü okutacak; köylü okuyunca aydınlanacak; aydınlanınca da medeni araçları kullanan modern çiftçi olacaktı. Hâlâ bugün de devam eden bu inanca göre, köylü geri oldu undan cahil del, cahil oldu undan geri idi. Onun için toprak reformu filan gibi ihtilâlciliklere lüzum yoktu. Onlara göre, asıl büyük i Cenevre'deki Türkçünün dedi i gibi "Bir Rum gibi banker, bir Ermeni gibi tüccar, bir Avrupalı gibi her alanda i e giri en" özel te ebbüşçüyü yaratmaktı. Onlar zengin olursa, Türkiye modern uygarlı a girmi olacaktı. Yalnız köylü dayılara okuma yazma ö renmek, i çi karde lere de uslu, ahlâklı, fedakâr ve vatansever olmak dü üyordu.

Böyle bir kalkınma ve gelişme teorisine göre, geri kalmı bir memleket hakikaten kalkınmı olsaydı bu ciddi bir mucize olacak; ekonomi teorilerini de i - tirmek, kitapları yeniden yazmak gerekecekti. Fakat 1930 dünya buhranının arkasından gelen bir iki yıl, yanlış lı n ekonomi teorilerinde de il, Karabekir'in "ahlaksal ekonomi" felsefesinde oldu unu meydana çıkardı. Sanayii Te vik Kanunu gibi, tarım kalkınma - sı i inde en basit ekonomik görü ten mahrum hayali fikirlere dayanan Köy Kanunu gibi, Maarif Vekâle - timin ekonomik de il de en basit aritmetik kaideleri - ne bile uymayan okul ve ö retmen siyaseti gibi, yap - cak i kalmamı gibi grev ve lokavt yasaklan derdine dü en i politikası gibi tedbirlerle desteklenen "özel te ebbüs yoluyla kalkınma" metodolojisi tam bir if - lasla sonuçlandı. 1927 29 ulusal gelir tahminleri, dev - rimsel sıçramalardan bahsedilen bir devirde ancak tos - ba a hızına denk bir artış gösterir. Reel gelir artı ı 2 3 oranında olmakla beraber bu ancak bütün gelir nü - fusa taksim edildi ine göredir; yani azınlı ı te kil e - den yüksek gelirli ler dı ndaki dü ük gelirli köylü ve emekçilerin gelir artı ı hızını göstermez. On yıla ya - kın bir süre içinde ticaret muvazenesi aç ı ı devam et - ti. Esaslı bir sanayile me, sermaye birikimi, üretim ve yo altım artı ı, ya ama seviyesinde yükseli olmadı.

A ann kaldırılmasına ra men, tanm ekonomisin

de kalkınmayı gösterecek küçük bir ilerleme bile olmadı. Köylü eskisi kadar okuma yazmasızdı. ç sermaye kaynakları eski dar durumunda kaldı. Gelir seviyesindeki dü üklük, kalkınmaya yarayacak büyük oranda özel sermaye birikiminin hızlanmasına yol açmadı. Özel te ebbüsün istedi i çabuk, emin ve yüksek kâr sa lama imkânsızlı ı, tarım alanında da kapitalist gelişimin sınırlarını çok daraltıyordu.

DEVLETÇ İLKTEN BA KA ÇIKAR YOL YOK

Yerli özel te ebbüsün de hızlı, ümüllü ve bütünlü yani toplumu etkileyen kalkınmayı sa lamaya do ru basan göstermedi i anlaşıncı ve dünya ekonomik buhranı tehlike çanım çalınca Kemalist görüşün kalkınma tezini ba ka yönden ele alma zarureti meydana çıktı. te o zaman önceki sayfalarda sıraladığımız art ların göz önünde tutulması meselesi daha önemli bir hale geldi. Dünya ekonomik buhranının tepkilerinin eseri olan Serbest Fırkamızın özel te ebbüs çabalannara men planlı devletçilik yoluna dönülmesi zaruret haline geldi.

Kemalizmin üçüncü yönü dedi imiz devletçili in bir ekonomik kalkınma tezi ve programı oldu unu, yani ideoloji veya siyasi bir doktrin olmadığını yakında belirtmiş tik. Bunun liberal veya sosyalist ideolo

jiler yönüne çekilecek şekilde uygulanı mın birbirinden farklı ve önemli sonuçlar meydana getirece ine de i aret etmi tik. İmdi devletçili in uygulanı ı ele alarak bunu biraz daha fazla açıklayabiliriz. Daha önceki devreler için yaptığımız gibi, bunun da niteli i ve sonuçları üzerine daha yakından e ilmemiz gerekir. Bunun için devletçili i, önce bir kalkınma programı olarak, sonra da toplumsal etkileri bakımından ve nihayet ideolojik sonuçları bakımından inceleyeceğiz.

IX DEVLETÇİLİ İN BA ARILARI

Devletçili in 1930'lardaki uygulanı ı ile 1940'lar daki uygulanı ı bize, bugünkü meseleler için önemli olan biri müspet, di eri menfi; biri neler yapılabilece- ini, di eri nelerin neden yapılamadı ını gösteren iki ders verecek niteliktedir.

Devletçili in olumlu yanları ve sonuçları unları olmu tur: Daha önceki devirlerde gördü ümüz temel- den yanlış ve çökertici yollar artık sona ermiştir. Tür- kiye, yalnız kendi tarihinde değil, bütün geri kalmı ulusların tarihinde yepyeni bir i e giri mi oluyor. Gi- rişilen i tutarsa Türk ulusu ekonomice ba ımsız, top- lumca modern bir ulus olacak; gericilik, emperyalizm ve yoksulluk çengellerinden kurtularak her modern ulusun girdi i normal geli me ve yükselme yoluna gi- recektir. Türk devletçili i bu i in ta ba ında ortaya çı- kan ve bugün her geri kalmı ulusun kar ıla tı ı bir meseleyi de çözmeye muvaffak oldu. Kemalizm Batı ideolojilerini benimseyemedi i için bu i i hazır bir re

çeteye göre yapamayacağından bu reçeteyi kendisi hazırlaması gerekti. Bu ideolojilerin Türkiye durumunda olan geri kalmı ulusların ekonomik kalkınma meselelerine uygulanmış tezi ve planları yoktu. Onlar yalnız Batı uygarlığı içinde anlam taşıyan ekonomik doktrinlere dayanıyorlardı. Batı iktisatçıları arasında "gelişim", veya "geri kalmı" memleketlerin ekonomik kalkınması ve gelişim meselesi diye bir mesele de yoktu (6); iktisatçılar arasında o zamanlar ne böyle bir şey inanılır, ne de böyle bir şey istenirdi. Türkiye, Batı uygarlığına mensup olup da az çok bir ilerleme kaydeden, bu uygarlıkta klasiklerle mi uygulama geleneği olan bir memleket olmadığı için kendi geçmişi içinde de hazır örnekler yoktur.

Demek ki Türkiye ekonomik kalkınma ve gelişimin yollarını, çağdaş uygarlığın kendisine kapalı kapısını karanlıklar içinde el yordamıyla bulup bu kapıyı kendi eliyle açarak içeri girecekti. Devletçilik

(6) Türkiye'de devletçiliğin doğuşu sıralarında Batıda liberal ekonomi doktrini bir buhran içinde bulunuyordu. Aslında feodal bir düzenden modern ekonomi düzenine gelişimin teorisi olarak doğan liberal doktrin, harp sonrası Avrupası'na hâkim olan Keynes ekonomisinin tesiri altında kapitalist düzenin iç tenakuzlarına çare bulmak suretiyle o düzeni tutmak yönüne çevrilmiş bulunuyordu. Geri kalmı memleketlerin kalkınmasının ileri kapitalist memleketlerin çıkarttığı uyuşmazlıkların kanaati kuvvetle yerlerinden Batı ekonomi fikirlerinde Türkiye'nin kalkınma davasına yarayacak bir yan yoktu. Geri kalmı memleketlerin kalkınma davasında ileri yarayacak ekonomik doktrin olarak geriye Marksist ekonomi kalıyordu. Fakat bu, kısmen henüz daha geri kalmı bir memleketin planlı kalkınması yolunda denenmesinin olumlu sonuçlar vermiş bulunmaması yüzünden, kısmen de yukarıda işaret ettiğimiz sebeplerle Türkiye'de benimsenememiştir. Bu yüzden Türkiye ne liberal ne Marksist ekonomi fikirlerinden faydalanacak durumda değildir.

programını ileri sürenlerin bunda ne güç ve sorumlu bir i e giri tiklerini takdir etmek lazımdır. Onların, Batımın çe itli ideolojilerinin hâkim oldu u memleketlerde, hatta sosyalist ideolojinin uygulanmaya ba - ladı ı bir memlekette yapılan ekonomik kalkınma ve geli me deneylerinden faydalanma i inde gösterdikle - ri cesareti, bugün elde daha özlü unsurlar oldu u hal - de faydalanmamakta gösterilen inatçılıkla kıyasladı - mız zaman, daha da çok övmek borcumuzdur.

ULUSAL DEVLET N VE EKONOM N N TEMELLER ATILİYOR

Devletçilik hem bizde hem dı arıda ve özellikle zamanımızda mümkün olmadı ını inanılan bazı ey - lerin mümkün oldu unu ispat etti:

(1) Dı borçlanma veya yardım olmaksızın kalkın - ma mümkündür! Devletçilik devrinin iki sanayile me programı tamamıyla, mobilize edilmi ulusal kaynak - larla sa landı. O zamanki Türkiye, bugünkü Türki - ye'den sermaye, cihaz, bilgi bakımından daha fakir ol - du u halde bu i yabancı yardıma ba vurulmadan ya - pıldı. Bir Batılı iktisatçının dedi i gibi, "Bu özellikle tabiat kaynakları bakımından çok talihli olmayan memleketler arasında nadir görülen bir olaydır; ben - zerini bulmak zordur." Gerçi iki plan süresi içinde

Rusya'dan, İngiltere'den, İsveç'ten borç veya kredi alındı; fakat gene aynı süre içinde Türkiye eski Osmanlı borçlarını ödemeye devam etti. (Yekûn 17 milyon borç alındı ı halde yekûn 36 milyona yakın borç ödendi.) Bu süre içinde, özel sermaye yatırımı hacmi müstesna, yalnız kamu sektöründe devlet tarafından o zamanki de erle yarım milyara yakın yatırım yapıldı. Bunun için de ne bir yabancı devlete, ne bir devletler konsorsiyomuna başvuruldu ve ne de onlardan direktif alındı.

(2) Devletçilik hâlâ bugün bile inanılmayan bir e-yin daha mümkün oldu unu gösterdi: Geri kalmı memleketlerde ulusal gelirin yüzde 5'ten fazla yatırıma harcanmasının mümkün oldu unu gösterdi. Devletçilik devrinde kamusal yatırımlar, yekûn gelirin yüzde 4.5 ilâ 5 oranında olmu ve muhtemelen aynı oranda özel yatırım oldu unu kabul edersek, ulusal gelirin yüzde 10 kadarına yakın bir oranda yatırıma gidilebil mi tir. Dahası var: Bu hacimdeki bir yatırım modern vergi reformuna gidilmeden, enflasyona başvurulmadan sağlanmı tın Bu finansman, iptidaî bir vergi sisteminin sağladığı gelirlere, hiç de parlak olmayan ticaret surpluslarıyla, devlet işletmelerinin kâr rezervleriyle, devlet bankalarının muameleleriyle ve iç istikrazlarla sağlandı. Demek ki geri bir memleket bile aklını başına topladı ı zaman çok şeyler yapmaya kadir

dir. Bugün Türkiye'de daha büyük hacimde sermaye birikimi oldu u halde avuç açmadan i yapılaca ma güvenle marlamıyor.

(3) Devletçili in sermaye finansmanı mobilizasyonu memlekette kamusal ve özel sermaye birikiminin temellerini hazırladı ve memleketin ekonomik kalkınmasının ilk hızını sağladı. Memleketin ekonomik ortamına yeni bir renk verdi. Halk arasında artırım ve yatırım ilgilerini yarattı; çalışmaları kanlıklarını a ıladı; dine dayanan ölçüler yerine ekonomik ölçülere dayanan bir hayat anlayışının önemini gösterdi. Saltanat, hilâfet, İslam ve Turan safsataları unutuldu; halkın kafası dindi: fikir ve sanat alanlarında laik yönde yaratıcı kıvılcıklar başladı.

(4) Daha önceki devirlerin sıfıra indirdiği malî ve siyasî devlet ve ulus itibarını yeniden kurdu ve yükseltti. Türk parasının istikrarını sağlamakla kalmadı, değerini hayli yükseltti. 1934 yılında bir dolar 1.26 lira değerinde idi. Tediye muvazaneleri, ithalat tahdidi, döviz muamelelerinin kontrolü sayesinde altın ve döviz ihtiyatı arttı ve kendi ölçüsünde hatırı sayılır hale getirildi.

Bunlar küçümsenecek basanlar değildir; özellikle bunların o zamanki dünyada ve o zamanki harplerden çıkması bitkin Türkiye'de başarıldı mı düşünürsek! Lausanne antlaşması sonuçlandı 1 sıralarda Lord Curzon, verdiği bir nutukta, Türklerin ekonomik ve

mali ba ımsızlı ı ba aramayacaklarını, Batı mali kaynaklarına muhtaç olmadan tutanamayacaklarını iddia etmişti. Kemalizm devletçili i bu iddiaya verilmiş cevaptır. Batı dünyasının Curzon gibi dü ünlenleri, ba - langıçta alaya aldıkları Türk Cumhuriyetini ciddiye almak zorunda kaldılar. Vaktiyle Victor Hugo, "Balık kava a çıktı ında Türkiye'de cumhuriyet olacak" anlamına gelen bir söz söylemişti . Çok kimseler artık böyle ma rur ve alaycı kâhinlere inanmamaya başladılar.

Atatürk Türkiyesi'nin itibarı son 20 yıllık tarihte erişilememiş bir seviyeye çıktı ve bu, yalnız Batı dünyasında olmadı. Bütün Do u dünyasında kurtuluş isteyen halkların gözü Türkiye'ye çevrildi. Araplar, Hintliler, Endonezyalılar, Çinliler hatta Japonlar Kemalizmi tanımaya, dillerinde onun hakkında kitaplar yazmaya başladılar. (Hindistan'da Malayalm, Tamil ve Bengali dillerinde bile Atatürk hakkında eserler yazıldı). Bu memleketlerin bazılarının liderleri doğrudan doğruya Türk kalkınmasından ilham aldılar. Doğuda Türk itibarının sıfıra indi i 1958-59'da, gördüğümüz her Asya memleketinde Kemalist Türkiye'nin itibarının bakiyeleri hâlâ ya ıyordu.

Bütün bu başarıları bize Kemalizmin açtığı yolda titizlikle yürüyerek hataları düzeltme ve programı genişletme yolundan ayrılmakla neler kaybedilmiş oldu unun sadece bir kısmını gösterir. O halde, bu ayrılmaların sebepleri üzerine düşünmemiz gerekiyor.

X DEVLETÇİLİ İN BA ARISIZLIKLARI

Ulusal kalkınma yolu olarak devletçilik siyasetinin, yukarıda özetledi imiz ba arılarına ra men, neden bugünkü Türkiye toplumunun hâlâ geli memi memleketler katgorisinde bulundu unu, neden bugün ekonominin borçlara gömülmeden, dı yardıma muhtaç olmadan yürümez hale geldi ini, hatta neden Tan zimat stibdat Me rutiyet devirlerinin bu kitapta anlattı ımız hallerine benzer durumlar meydana geldi ini bugün herkes haklı olarak soruyor.

Salt ekonomik açıdan baktı ımız zaman, geri kalmı bir memleketin ekonomik seviyesini ileri toplumlar seviyesine yana acak ekilde yükseltilmesi demek modern üretim araçlarını ve usullerini yerle tirmek, kaynakları ulusal ekonomi çerçevesi içinde i letmek, nüfusun büyük ço unlu unun (bizde köylü ve i çinin) gelirini, ya ama seviyesini, satın alma kudretini yükseltmek, bunları tüketim seviyesini dü ünerek de il, arttırarak yapmak demektir.

Üretim kapasite ve seviyesi açısından baktığımız zaman iki plan devrelik devletçiliğin büyük bir ilerleme kaydetmediğini görüyoruz. Sanayi yatırımlarının hacmini arttırmısa da, üreticilik seviyesinde gerçek bir terakki sağlanmamıştır. Sanayide izafi hasıla ve emek artışı oranı hemen hemen aynı kaldı. 1940'lara gelindiği zaman, yıllık hasıla, sanayi alanında geçimini kazanan nüfus başına uluslararası birim ölçülerine göre gelişmiş memleketlerin seviyesinin çok altında kalmıştır.

Daimi işçi ücretlerinin çok düşük kalmasına, emek değerinin çok ucuzluğuna rağmen, üreticilik seviyesinin düşük veya yükselişinin çok az olması yüzünden, üretim maliyetleri gelişmiş memleketlere nazaran çok yüksek kalmıştır, bu da halk yığınlarının hayat standartlarının düşük kalmasına tesir etmiştir.

Ulusal gelirden ancak hafif bir ilerleme olmuştur. Gelişmiş memleketlerde gelir artışının tayininde nüfusun çokunuğunun (özellikle köylü ve işçinin) ortalama gelir seviyesi önemli bir rol oynar. Çünkü bu memleketlerde azınlığın gelir seviyesi ile çokunuğunun gelir seviyesi arasında tersine ve çok derin bir oran farkı vardır. Devletçilik devrinde ve sonrasında millî gelirden tarımın payı azalmış olmakla beraber, tarımsal gelirin adam başına düşüklüğü bütün nüfusun ortalama adam başına gelir seviyesini düşürmüştür. Yekûn top

lumsal gelirdeki ilerleme az oldu una göre, nüfus bama ortalama gelir seviyesindeki artı önemsiz denecek derecede az olmu tur. Bu artı a paralel olarak nüfusun artması bunu hemen hemen sıfıra indirmi tir. Bu, geli memi toplumlara özgü bir özelliktir.

Devletçilik deneyi, geli memi memleketlerde ulusal gelirin yüzde 5'inden fazlasının yeniden yatırma konamayaca ı sanısını yalanlamı olmakla beraber bu, tüketim seviyesinin aleyhine olmak artıyla mümkün olmu tur. Bu, bir süre tahammül edilebilir bir durum olmakla beraber, yaratılan ekonominin tutunmasının artı olacak kadar devamlı bir özellik haline geldi i takdirde orada halk ço unlu unun kalkınmasından bahsedilemez. Yiyecek tüketimi bakımından hafif bir ilerleme olmu sa da bu da geli mi memleketlerin çok altında kalmı tır. statistiklerin gösterdi i ortalamalar, gene aynı ço unluk azmlık farkı yüzünden büyük ço unlu un gösterilen seviyede tüketimini ifade etmez.

Bu bir iki görünü devletçilik siyasetinin beklenen, hızlı, ulusal ve bütünlü kalkınmayı ve geli meyi salamadı ı gösterir. Sa lanan kalkınma ve geli me köylü, i çi ve fakir halk ço unlu unun gelir, ya ama, tüketim seviyeleri aleyhine olmak artıyla bütünlüksüz bir kalkınma olmu tur. Bu da, devletçilik tezinin iki ana amacından birine zıt sonuç verecek niteliktedir.

TEKNİK KUSURLARDA MI?

: Acaba bunlar devletçilik siyasetinin bazı teknik hatalarından mı ileri gelmi tir? Acabapolitikde i me-lerden, mesela iktidarın Halk Partisi'nden Demokrat Parti'ye geçmesinden mi ileri gelmi tir? Yoksa bunlar, devletçili in uygulanı nda yatan bazı özelliklerin, büyüye büyüye esas amaca zıt sonuçlar verecek hale gelmesinden mi ileri gelmi tir? Devletçili in iki amacı, Türk toplumunu ileri bir toplum olma yoluna koyma i i, (a) ekonomik kalkınma yolu ile yava yava de- i tirme ve (b) geçi i toplumun sınıflan arasında bir bütünlü ilerleme sa layacak ekilde yapma oldu una göre, bugünkü durum tamamıyla bunun zıddıdır. u halde, acaba, beklenen geli me çok a ır, toplumu de- i tiremeyen, ileri bir toplum haline getirme derecesine gelemeyen bir geli me olarak kalmasından mı böyle olmu tur?

Devletçilik aleyhine' ileri sürülen görü lerden birine göre, ba arısızlı ın ba lıca sebebi sanayi kalkınma planlarının uygulanmasındaki hatalardır. Teknik taraflarda birçok hatalar i lenmi tir? Kırtasiyecilik, yatırım sermayelerinin çe itli projelere yanlı da ıtılı ı, sanayi yerlerinin seçimindeki hatalar, mahsullerin memleket artlarına uygun olmaması, mamul maddelerin kalite dü üklü ü, cihazların ve ba

zı hallerde hammaddelerin dı arıdan temininin yarattı ı güçlükler vesaire gibi birçok teknik hatalar zikredilmi tir. Devlet idaresinde çalı anların ço unun klasik ekonomi, maliye, e itim, idare alanlarında kalkınma programının teknik icaplarına rasyonel bakımdan uymayan usulleri bellemi olmalarının da belki rolü olmu tur.

Devletçilik aleyhine teknik yönden en kuvvetli tenkitleri yapanlar, bu i lerde çok usta olan Amerikalı gözlemciler olmu tur. Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal artlarını pek iyi bilmeyen uzmanların, "beyaz fil" adını taktıkları bu hatalı i ler hakkındaki tenkitleri, devletçili i artık bir tarafa atmaya kararlı demokrat ve liberallere "ilâhî hikmetler" olarak gelmeye ba ladı, bunları devletçilik ve plancılığın aleyhine deliller olarak ele aldılar.

Halbuki bu hatalar, devletçiliğın kendisinde köklü olan eyler de ildir. îleri memleketlerde bile (kapitalist veya sosyalist) teknik ve hatta ekonomik hatalar i lenir. Amerikalıların kendileri Türkiye'de az mı "beyaz filler" dikmi lerdir? Bütün dı yardım i inin kendisi ba lı ba ma ekonomik bir "beyaz fil" değil midir? Hataların varlı ı inkâr edilemez; ancak bunlar devletçiliğın beklenen sonucu vermeyi ini yorunlamaya yetmez.

TOPLUM DOKUSUNA NE DERECEYE KADAR TES R ETT ?

Daha önemli olan ve devletçili in temelindeki tezin kendine zıt sonuçlar verecek ekilde uygulandı ını bize daha iyi açıklayacak olan hatalar, onun toplumsal yanlarını ve etkilerini inceledi imiz zaman meydana çıkar. Bunlar, devletçili in uygulanı mdaki artlar altında amacına eri emeyi in sebeplerinin daha ümullü ve daha derin sebepler oldu unu gösterir.

Devletçili in önce toplumsal etkilerinin ümülünü tespit etmek için sadece bir iki ölçüyü almak yeter.

Devletçilik programının uygulanması sonucunda toplumun meslek yapısında önemli de i ikler olmamı tır. Tarımdaki çalı an nüfus oranı, bütün nüfusun yüzde 80'ini te kil etmeye devam etmi tir. Sanayide çalı an nüfus oranında bir terakki olmakla beraber, bu oran yüzde 8'i geçmedi. Nüfus ba ına ortalamada bu terakki radikal bir de i iklik te kil etmeyecek kadar önemsizdir. Bundan ba ka sanayide çalı an nüfusun oranı bile meslek yapısında temelli de i me oldu unu göstermez; devlet sektöründe kullanılan i çinin bir kısmı yarı köylü olarak kalmı tır.

Meslek yapısındaki bu de i ikli in azlı ı ile mütenasip olarak ehirle mede de gerçek anlamıyla bir geli me olmamı tır. Tarım üreticili inin artmamı ol

ması yüzünden, pek az emek gücü fazlası hasıl olmu , bu da pek az tarımsal kolun sanayi alanına geçmi olmasına sebep olmu tur. Büyük köylü yı nları köyle-rine ba lı ilkel üretim artlan içinde mihlanıp kalmı -lardır. Hatta denebilir ki Tanzimat devrinin sanayi ve ticaret geli melerinin ehirle me üzerindeki tesiri, nispetler gözetilmek artıyla, daha kuvvetli olmu tur. s-tanbul, Selanik, zmir, Zonguldak, Samsun gibi yerler daha hızlı ve esaslı ehirle me de i melerine u ramı larıdır. Geçen harp yıllanndan itibaren birçok ehirlerin çepeçevre gecekondularla ku atılması sanayi-le menin eseri olmaktan ziyade köy ekonomisinin ve-rimlili inin nüfus baskısı altında daha da dü mü ol-masının eseridir.

TOPLUMSAL DEVR M GERÇEKLE MED

Demek ki teknik hatalann ve çok a ır giden eko-nomik geli menin yanında, toplumun yapısında o top-lumu ortaça örne inden çıkararak, modern toplum örne-ine soktu unu gösteren temelli de i meler yaratıl-mamı oldu unu görüyoruz. Bunun devrimlerin top-lum üzerinde de i tirici tesirini ne kadar azaltılmı ol-du unu, hukuk alanından alman bir misalle canlandı-rabiliriz:

sviçre gibi Batı uygarlı nda bulunan bir mem

leketten alman Medeni Kanun, eshab ı mucibe lâyi-
hasında Mahmut Esat Bozkurt'un anlattı ı gibi, top-
lumu de i tirme amacını güden devrimsel bir kanun-
dur. Bir kanun, i leyebilmesi için, bu kanunun men e
indeki toplumsal ortama uygun olmayan ve sırf huku-
ki nitelikte olan müesseseleri kendi yeni hükümleri ile
ortadan kaldırabilir; fakat hukuki nitelikte olmayan
müesseselere sözü geçmez. Mesela, Medeni Kanun
çok kanlı evlenmeyi, evlenme hakkındaki hükümele
ri ile dolayısıyla kaldırmı tır. Halbuki kanunun uygu-
lanı ndan soma çok yıllar geçti i halde, çok kanlı ev-
lenme ekli bütün bütüne kaldırılmamı tır. Kaldındı
ı yerlerin ço unda zaten bu âdet kalmamı tı. u hal-
de bu kanun kendinden beklenen devrimselli i, hiç
de ilse bu noktada gösterememi tir.

Fakat, çok kanlı evlenme eklinin nerelerde, han-
gi artlar altında kalktı nı veya kalkmadı nı inceler-
sek, bunun nedenini anlanız. ptidai, kendine yeter köy
ekonomisinin kadın i gücüne muhtaç oldu u yerlerde
çok kanlı evlenmeler kalmamı tır. Demek ki devrim-
ci bir kanunun hükmünün sonuç yaratması için ona el-
veri li bir toplumsal ortam yaratacak reformlar, me-
sela bu misalde oldu u gibi, toprak hukuku reformu
yapmak kaçınılmaz bir zarurettir. Bu yapılmazsa, Me-
deni Kanun'un toprak hukuku ile ilgili yanlan bile uy-
gulanamaz.

Aynı eyi, e itim alanından bir misalle de aydınlatabiliriz. Gene devrimci bir hareketle Arap harfleri yerine Latin harfleri alındı. Bunun ba lıca amaçlarından biri okur yazarlı ı hızla arttırmaktı; çünkü modern bir toplum, ço unlu un cahil kaldı ı bir yerde gerçekle emez. Bu devrim sayesinde genel olarak okur yazarlık oranı artmı olmakla beraber bu, beklenen hızda ve seviyede olmadı ı gibi, nüfus artı ı ile yeniden dü mü tür. Fazla olarak, genel nüfusu de il de, yalnız köylü nüfusu alırsak hemen hemen hiçbir de i iklik olmamı tır. Okm yazarlı a özgü toplumsal ortamı yaratacak de i iklikler yapılmadı ından ço unluk eski durumda kalmı tır. Bunun yalnız ekonomik hayatta de il, politik hayatta yarattı ı sonuçlan bugün daha çok elle tatulur ekilde görüyoruz.

u halde, çalı an nüfusunun yüzde 80'i tanmda, bunun büyük kısmı çok iptidai bir tanm ekonomisinde, bütün nüfusunun yüzde 75'i köyde ya ayan, e hirle memi , i çi sınıfta ekkül etmemi , meslek yapısı hâlâ ortaça meslek da ılımını andıran, ço unlu u okuma yazmasız, ekonomik rasyonel dü ünü yerine geleneksel müesseseleri besleyen ba lıca artlan yerinde kalan, kısacası geri kalmı bir toplumun; e hirlerde ya ayan bir azınlı ın kılık kıyafet, sakal bı yık devrimleri ile ça da uygarlı a girmi bir toplum haline geldi ini kabul etmek mümkün müdür?

Bati'da olsun, Do u'da olsun ortaça uygarlıklarında bu çe it farklılıklar, dengesizlikler mesela ço unlu un okuma yazmasız olması normal olan eylerdir. Bu dengesizlikler olmadıkça bu uygarlıkların ne ekonomik, ne de politik hayatı yürür. Modern uygarlıkta ise durum bunun tam tersidir. Ortaça yapısı bozulmu ve yeni uygarlı a göre onarılmamı toplumlarda demokrasi toplumu de i tiremez; toplum demokrasiyi de i tirerek gördü ümüz kılıklara sokar.

Yeni bir toplumsal yapının varlı ını gösterecek alametlerin yoklu undan Türk toplumunun geleneksel yapısında temelli de i iklikler olmadı ına hükmetmek zaruri olunca, demek ki devletçilikle kalkınma i i salt bir ekonomik tedbirler planı i i de il, onu kolayla tıracak, hızlandıracak, derinle tirecek ve toplum üzerinde derin etkiler yapacak reformların planlanması i idir. Hem ekonomik kalkınma istemek, ça da uygar uluslar katma çıkmayı özlemek, hem de geleneksel toplumun dokusunda temelli de i ikliklere yana mamak mümkün de ildir. Bu, ancak Hazreti Ömer devrinin hasretini çeken eriatçılara, Cengiz yasa veya töresini özleyen Turancılara, ortaça lonca reaya düzenini ideal sayan Anadoluculara göre mümkündür. leride görece imiz gibi, devletçili in yıkıldı ı yıllarda Kemalist devrimcili in yerini bu üç görü ün ortakla a yanı olan gelenekçilik almı tır.

Xı

DEVLETÇILIK NASIL DEJENERE EDİLDİ?

Osmanlı imparatorlu u devrindeki kalkınma çabalarının hikâyesinin sonuna geldi imiz zaman, bunların Kemalist devrimine öretti i üç ders vardır demi tik: (1) Gericili i durdurmak, (2) ba ka devletlerin kavgalarına bula mamak, (3) halkı yoksulluktan kurtaracak ekonomik kalkınma tedbirlerinin müessirli ini sa layacak toplumsal reformlar yapmak.

Devletçilik siyaseti bu üçüncü i e yani devletçilik programının gerçek bir kalkınma ve geli me sa layacak ekilde müessirli ini temin etme i ine, daha kısaca toplumsal reformlara neden girmemi tir?

*DEVİR MİÇİ PARTİ ÇIKARICILAR PARTİ S
OLUNCA...*

Kemalist devrimlerin yürütülme i ini kendi programı olarak benimseyen Halk Partisi'nin geçirdi isti haleler bize bu sorunun ipuçlarını verecektir. Çıkar

partisi olmaktan ziyade devrim partisi olarak ba layan bu parti, özellikle Serbest Partimin meydan okuyu u kar ısında yava yava çıkar zümrelerinin partisi haline gelmeye ba ladı. Tek partili bir rejimde seçim dü üncelerinin her eye hâkim oldu u sistemlerde oldu u gibi, partinin smıf ve bölge çıkarlarını temsil eden zümrelere dayanma zorunda kalması bu partinin rejime destek olacak kütlelere ba vurmaya ından ileri gelir. Bu çe it bir parti, kendini ço unluk yı nlarla ay nile tiremedi i takdirde devrimcilik yanını kaybeder.

Serbest Fırka olayı, Halk Partisi'ne kütlelere dayanmadı nı, hemen her smıf halk tarafından benimsenmedi ini gösterdi. Bir çıkar ve smıf partisi olmayı güden Serbest Fırka ise, aksine, bütün sınıfların kucakladı ı bir parti olarak gözüküyordu. zmir ktisat Kongresi'nin gelenekçi özel te ebbüs ekonomisi ampiyonu Karabekir'in Terakkiperver Fırkası 'mn ürküttü ü Halk Partisi'nin sorumlu tutuldu u ekonomik ba arısızlıkları eline dolayarak, bilmeden gericilik kuvvetlerini ayaklandıran Serbest Fırka, Halk Partisi'nde bu gericilik kuvvetlerini kapı ma, kendi kampına alma sevdasını yarattı.

Bizde parti hayatı çok defa "Üzüm üzüme baka baka kararır" sözüne uygun ekilde yürür. Cılk bir " parti, di er partiyi de cılk eder. Terakkiperver Fırka, Halk Fırkası'm; Halk Fırkası, Serbest Fırka'yı; Serbest

Fırka, Halk Partisi'ni; Halk Partisi, Demokrat Parti'yi; bu da hem tekrar Halk Partisi'ni hem de kendi geleneğini yürüten bütün partileri çıkarttı. Partiler siyasi ideolojilere ve ekonomik prensip ve programlara inanmadıklarından iktidarda kalmak veya iktidara gelmek için, görünüşte bütün ulusu temsil etme gibi siyasi inhisarcılık iddia ederken gerçekte üstün kuvvet unsurlarına dayanma yoluna giderler.

Serbest Fırka'nın meydan okuyuşu karşısında Halk Partisi sınıf çıkarlarına taviz verme yoluna iyice girdi. Çıkar temsilcileri olmayan eski devrimciler asker, aydın, memur kaynaklılar yerine yavaş yavaş, bey temsilcileri partide üstün gelmeye başladı. Bu demeye paralel olarak parti; halk, köylü, işçi ve aydın kütlelerine dayanmak yerine bunların hepsi Kemalizmin yarı fiili yarı potansiyel dümanları olarak görüldü. Bilhassa aydın ve işçi üpheli insanlar olarak görülmeye başladı. Aslında Kemalizme karşı olan çıkar zümreleri partiyi kendi inhisarı altına aldılar. Bu demelerin farkında olmayan bazı aydınlar kendilerini mahkemede veya hapishanede buldular.

Aslında siyasi bir ideoloji olmayan, anayasaya girmekle hukuki bir müeyyide alan, bir ekonomik ve toplumsal kalkınma güdümü olan devletçilik, Halk Partisi tarafından bir parti ideolojisi eklenerek tüzüme alındı. O zamanlar buna itiraz edilmediği halde

devletçili in anayasaya girmesine kar ı çok tenkitler yapılmı tı. Bu da onu bir ideoloji sanmanın ne kadar yaygın oldu unu gösterir. Halbuki do rusu bunun tam zıddı idi. Devletçili in anayasaya konması onun, ulusun yasa yapısının bir parçası olan bir ilke olması demektir. Anayasaya alınmasının faydası, anayasanın di er ilkeleri gibi hükümet ve parti de i melerinden kurtarılıp süreklili ini ve gelece ini garanti etmektir. Halk Partisi yı ın ve devrim partisi olmaktan çıktı ı halde tüzü ünü minyatür bir anayasa, kendini de minyatir bir devlet yerine koymakla siyasi gelenekte büyük bir tuhaflık ve tekelcilik yarattı. Onun tesiriyle ba ka partiler de anayasa ilkelerini tüzüklerine koyup, siyasi amaçları anayasada bazı de i klikler yapmak iste i gibi demokraside tamamıyla me ru bir ey yapmak oldu unu açıkça söyleyeceklerine, Halk Partisi'nin tekelcili i yüzünden sonsuz bir yalancılık edebiyatı yarattılar.

Halk Partisi, devletçili i kendi ideolojisine ba lı hale getirmekle devletçi anayasamn uygulanmasını, bu partinin kendi.ideolojik anlayı ındaki dalgalanmaların eline teslim etmi oldu; böylece devletçili in bir anayasa ilkesi olmasından sa lanacak fayda yok edilmi oldu. Bu sayede Kemalizm iyice dondurulup bir kalıp laflar sistemi haline getirildi ve hatta ideoloji dı ı olan Kemalizmi totaliter ideolojiler yararına kul

lanma kanalları da açılmı oldu. Atatürk'ün ulus ölçüsünde kazandı ı prestijden faydalanarak (halbuki onun prestiji ulus dı ma kadar yayılmı , dünya ölçüsünde bir prestij olmu tu) ortaya bir de "Milli eflık" doktrini atıldı. Atatürk, dinlerin Tanrı anlayı nda oldu u gibi, "ebedi"lik payesiyle bir tarafa kondu, transandantal bir mertebeye çıkarıldı. Kemalizm artık geli emez, deneyleyemez, tartı ılamaz statik bir doktrin, bir akide haline getirildi. Bu oldukça soma Kemalizmi gerçekle tirmek öyle dursun, onun gerçekle memesi için gerekli bütün önleyici tedbirler ba me gale haline geldi. Toprak hukuku reformu, i hukuku, vergi, e itim alanlarında gerekli reformlar önlenerek veya cık edilerek halk kütlelerinin güdümlü ekonomik kalkınmadan faydalanma kanalları tıkanıdı.

Halk Partisi'nin geçirdi i bu de i iklik konumuz olan devletçilik açısından üç sonuç meydana getirdi: (1) Programın ümulü ve amaçlan geni letilecek, belirlenecek, somutla tınlacak yerde gittikçe daralmaya, kalıpla maya, katıla maya ba ladı; (2) De il her evrim veya devrimde hattâ normal bir idarede bile i lenmesi tabii olan hatalann görülmesi, incelenmesi, tartı ılması, kontrol edilmesi, düzeltilmesi, bunlann verece i sonuçlara göre programın müessirli ini sa lamak için gerekli oldu u görülecek reformlann birer birer, adım adım yapılması i i tamamıyla bir tarafa bı

rakıldı. (3) Parti sınıf çıkarları aracı olunca gayet tabii olarak toplumsal reform meselelerinde Kemalist değil, ideolojik tavırlar takımlıydı. Ve bunda yavaş yavaş muhafazacı, hattâ anti demokratik faşist e ilimler parti içinde her zaman yer alan liberal veya sosyalistimsi ve nötr e ilimlerin üstüne çıkmaya başladı. Bazıları Kemalizmi faşizm veya Nazizm gibi bir ideoloji olarak anlamaya, gerçek Kemalizmi de solculuk, Kızılık, Moskova ilhamlı olmak gibi amiyane lakırdılarla ifade edilen tehlikeli bir devrimcilik olarak anlamaya başladılar.

Üstün görüş artık devrimcilik değil, yukarıda sözünü ettiğimiz eriatçılık, Turancılık ve Anadoluçuluk görüşlerinin ortaklaşa yanı sıra "gelenekçilik" görüşü oldu. Atatürk'ün ölümünden sonra Kemalizm öksüz kaldı; parti çıkarlarının günlük hizmetlerini gören bir evlatlık haline girdi.

Kemalizmin üçüncü yönü olan devletçiliğin hem ekonomik, hem toplumsal yanları ise bundan sonra, ana tezin gerçekleşmesi için zaruri olan şartlara aykırı yollardan gidile gidile devletçilik Kemalizme aykırı bütün sonuçları ile birlikte, nihayet Demokrat Parti'nin nermin ellerine teslim edildi.

Bugün gördüğümüz sonuçlar Kemalizmin kısaca anlattığımız ana programının daraltılması, durdurulması, bozulması, başka yönlere çevrilmesi, ideolojik

amaçlara alet edilmesi sonucudur. Bundan ba lca sorumlulu olan Halk Partisi, son devrimden sonra bütün tenkitlerin Demokrat Parti'ye çevrilmesi sayesinde bu sorumlulu u unutturmaya muvaffak olmu tur. Halbuki bu partilerin ikincisi Kemalizmin devletçilik anlayı nı bozan birincinin yavruladı ı bir partidir. Özellikle bugünkü çok partili hayatta birincisinin Kemalizm ve devletçilikle bir ilgisi kalmamı tır, çıkar ili kleri onda ba ta gelmektedir.

ULUSAL EKONOM N N PLANLANMA MESELELER

imdi bu genel de i menin ı ı ı altında ulusal ekonominin birkaç yönünü alarak, devletçili in nasıl ba arısızlıklara u ratıldı ının ayrıntılarını inceleyelim.

Devletçilik dedi imiz yasa ilkesinin altındaki toplumsal teori, ona dayanılarak uygulanacak bir kalkınmanın ancak belirli artlarından ayrılmamak suretiyle gerçek amacına (yani "toplumun yapısında temelli de i iklikler meydana getirmek" amacına) eri ebilecek bir teori oldu unu yukarıda belirtmi tik. Kemalizmin üçüncü yanı dedi imiz bu ulusal kalkınma görüşü ne kapitalist, ne de sosyalist ideoloji benimsenmeden uygulanma alanına konunca ya yava yava kapi

talist yöne ya da sosyalist yöne do ru çekilebilecek bir karma ekonomi çerçevesi içinde cereyan etmeye ba - lamı tır.

Do rudan do ruya sosyalizmi benimseyemeyen karma ekonomilerde bütünlü bir kalkınma ameliyesi - ni ba latacak ümüllü bir planın belirlenmesi ve yürü - tülmesi her yerde zor olmu tur. Bu zorlu un ifade et - ti i bazı önemli noktalara evvelce i aret etmi tik. Kar - ma ekonomilerde planlama zorluklarının özellikle ge - ri kalmı memleketlerde daha çok oldu u herkesçe kabul edilmektedir. Hatta bunun mümkün olmadı na veya toplumu kalkındıramadı ma inanan iktisatçılar da var. Geri kalmı memleketlerde sosyalist bir siya - sete göre yapılmamı olan bir karma ekonomi yoluile geri kalmı toplumların kalkınmasının mümkün oldu - unu bugün pek az iktisatçı ispat edebilecek durum - dadır. Çünkü imdiye kadar bunu ispat edecek tek mi - sal dahi görülmemi tir. Birçok iktisatçıların ümidi Hin - distan'ın kalkınma çabalarının verece i sonuçlara ba - lanmı tır. Oradaki deney, bizdeki devletçilikten daha ümüllü bir planlamaya göre uygulandı ı halde, im - diye kadarki sonuçlar Türk devletçili inin verdi i so - nuçlardan daha da parlaktır denemez.

Türk devletçili ini alarak bu meselelerin bazıları - nı tartı abiliriz. Geri kalmı memleketlerin ne kapi - talist, ne sosyalist ideolojiler kabul etmemi olan

kalkınma programlarında kar ıla ılan meselelerden biri "Tarım mı, sanayi mi?" meselesidir. Bu mesele bizde yeni de ildir. Ekonomik siyaset yoluyla kalkınma fikrinin bizde ilk defa olarak uurlu bir ekle girdi i Tanzimat devrinin ba ında enikonu tartı ılmı tı. Türkiye'nin modernle me davasındaki önemli yeri gere i kadar tanınmamı olan Münif (Pa a) ve karde i iktisat yazar erif, iki alan arasındaki sıkı ili ikli i teslim etmekle beraber kalkınmasını hızla yapmak zorunda olan memleketlerin sanayile mi Batı uygarlı ına yeti ebilmek için i e sanayile meden ba laması gerekti i inancına varmı lardı. Bunda o zaman Türkiye'ye girmeye ba lamı olan yabancı sermaye sözcülerinin aksi tezi savunmalarının tesiri olmu tu. Kemalist devirde de aynı inanç daha da kuvvetli olarak devam etti. Bunda, o zaman ilk sosyalist kalkınma i ine giri en Rusya'nın da sanayile -meye ba önemi vermi olmasının rolü olmu gözü -küyor. Orada, sanayile me yanında tarım alanında da ümüllü kalkınma projelerine giri lmesi Türkiye'de sadece komünizmin bir icabı sayılarak geçil -mi tir.

Uluslararası bir iktisatçı heyeti tarafından hazırlanan "Geri Kalmı Memleketlerin Ekonomik Geli i mi için Tedbirler" adlı Birle mi Milletler raporunda, genel olarak i gücü noksan olan memleketlerde

sanayile meye giden yolun tanmm ıslahında ba la yaca ı, tarımsal nüfus fazlalı ı olan yerlerde ise tarımın kalkınması yolunun sanayiden geçece i kabul ediliyor. Fakat bu ancak nazarı ve genel bir hüküm olarak do ru olabilir. Gerek sosyalist, gerek karma ekonomilerde biri ötekinden ileri gitmi oldu unda bu hükmün pratik de eri vardır. Yoksa genel olarak birinin ötekinden daha önemli sayılması veya önce ye alınması, özellikle geli memi memleketler için, tek yanlı bir görü tür. Özellikle, geri kalmı olma hali, çok eski ve köklü bozuk toprak hukuku rejimlerinden ileri gelmi olan memleketlerde sanayile - me çabasının, üstün Batı sanayiinin rekabetine u ramadan ve ecnebi sermaye hâkimiyeti altına dü meden muvaffak oldu u görülmemi tir.

Normal olarak, çok zengin ve geni kaynaklı memleketlerde bile sanayi ve tarım alanları arasında çok sıkı ve derin ba lar vardır. Kalkınma için zaruri olan insan gücünü, tabiat kaynaklarını ve sermayeyi tertipleme ve kullanma imkânlarına kavu an ba ımsız bir devlette tarımsal gerili in hapsedti i insan gücünü, kalkınmanın önemli bir basama ı olarak kullanma imkânını sa layacak tarım devrimi yapılmaması çok tehlikeli sonuçlar vermi tir.

Bütün geli memi toplumların hepsinde mü terek olan taraf, temeldeki tarımsal geriliktir. Bundan do

layı zamanımızda kalkınma çabasına giri mi memleketlerin hemen hepsinde i e bu taraftan ba lanmı - tır. Bununla beraber bunun yapılı ekli sanayile me alanındaki kalkınma i inin ba ınlı olup olmayı ı veya istenen hızı sa layıp sa lamaması üzerine birinci derecede tesir eder. Mesela, Hindistan'da uygulanmak istenen sanayile me çabasının ba arısızlıkları üzerine tarımsal reformun özellikle toprak hukuku reformunun, devlete çok pahalıya mal olacak ekilde yapılmasının ve yapılan reformun Hint köylüsünün üretim seviyesini yükseltecek ekilde yapılmasını olmasının büyük tesiri olmu tur. Bu yüzden nüfusunun dörtte üçü köylü olan 500 milyon nüfuslu Hindistan'ın, nüfusunun ancak üçte biri çiftçi olan 17 milyon nüfuslu Kanada'mın bu dayına muhtaç kalması gibi insanı hayretler içinde bırakacak durumlar hasıl oluyor.

TOPRAK REFORMU NEDEN GERÇEKLE MED ?

Hemen her sanayile me çabasının ba arısı için, toprak hukuku ve tarım teknolojisi ve ekonomisi i lerini kapsayacak temelli reformlar her yerde zaruri bir halde olmasına ra men, en çok burada i ler tıkanıyor. Çünkü, bilhassa geri kalmı memleketlerde yerle ik ve karı ık çıkarlar en çok bu alanda köklüdür. Hele dev

let bu çıkar temsilcilerinin eline geçti i takdirde kal-
kınmanın basan anslannm yanma kocaman bir sual
i areti koymak gerekiyor.

Eski Osmanlı dirlik sisteminin yıkılı ı sonucunda
Türk tanm ekonomisi, on dokuzuncu yüzyıl boyunca
devam eden bir anar i, yıkım ve sömürülme devrinden
sonra, zamanımızda ba lıca üçe irca edebilece imiz
ekillere girmi ti: (1) Aile ekonomisine dayanan köy-
lerde orta ve cüce i letme birimleri mülkiyetinin hâ-
kim oldu u ekil; (2) a alık mülkiyetinin hâkim oldu-
u ortakçı kiracı i letmesi ekli; (3) Batı piyasa eko-
nomisinin tesiri altında do an kapitalist üretimli i let-
me rejiminin hâkim oldu u ekil.

Devletçili in planlanması zamamnda bunlann üçü
de farklı açılardan, sanayile me hedeflerine ayak uy-
duracak durumda de ildi. Birincide köylünün ço u
tam yoksulluk halindedir; tanmsal geli meyi kendi te-
ebbüsü ile yürütecek hiçbir imkâna sahip de ildir.
Hattâ aksine, daha a a ıya dü mesi için bütün riskler-
le daima kar ı kar ıyadır. Mülkler kifayetsiz ve parça-
lanmı tır; modern standartlara göre ya ama ve geli -
me imkânlan yoktur. Üretim araçlan son derece ipti-
daidir; ortalamaya göre fazla topra ı olanlar bile elle-
rindeki sermaye teknik ve emek araçlan ile bunlan
tam kapasiteleri ile istemezler. Para ekonomisi girme-
mi tir; üretim fazlalıklan yoktur; kendi kendilerine

zor yeterler, yetmedikleri zaman dı arıya ırgatlı a gi-
derler; bunun dı nda ulusal ekonomi ile bir ili iklim
leri yoktur.

A alık eklinin kesifle ti i yerlerdeki köylünün
durumu bunlardan daha iyi de ildir. Gerekti i zaman
köylülük kuzu postuna bürünen a a, gerçek köylü de-
ildir; hattâ çok defa çiftçi bile de ildir. Sadece top-
rak kirası hakkında dolayı kiracı, ortakçı, marabacı
köylünün kendi gücünün, bilgisinin ve bazen üretim
aracımın eseri olan mahsulünün (yerlere göre de i en
oranda) önemli bir kısmını çeker alır. Çiftçi üretim
sermayesi birikimi yapacak duruma gelemez; a a ise
üretimde aktif bir rolü olmadı ndan yeni yatırımla il-
gili de i ldir; bu yüzden ulusal ekonomiye bir ey kat-
ma yolunu keser. Köylerini yıllarca görmeyen, mara-
bacıların tanımayan, fakat üretimdeki haksız payını
muntazaman alan çok a alar vardır.

Kapitalist tarımsal i letme rejimine tabi yerlerin
durumu bunlardan farklıdır. Türkiye'nin bugün bile
ba lıca ihraç maddeleri bunun eseridir. Sanayile me-
den en çok faydalanan da bu ekil olmu , gerek özel
te ebbüsçülük ve gerek devletçilik te ebbüslerinden en
çok himaye gören, geli me kaydeden sektör bu olmu -
tur. Bununla beraber, özel te ebbüsün pamukçulu u
veya fındıklı ı ile Türkiye'nin modern bir endüstri-
yel ekonomiye kavu aca ını sanırsak, kendimizi dün

yaya güldürürüz. Bunlar, dünya piyasalarında hep lehimize giden artlar altında yürütülse bile bu mümkün de ildir. Türk kalkınmasını finanse edecek ölçüde sermaye birikimi olması için bütün dünya tütün veya pamuk piyasalarının inhisarını elimize geçirmek lazımdır. Küçük hacimli kapitalist işletmeler dışı ve iç piyasaların rekabet veya kombinezonlarından kendilerini kurtaracak yolu bulamamışlardır. Büyükleri ise, yukarıda söylediğimiz birinci ve ikinci sınıfların dışı arıya kustuğu açığı emeğin insafsızca sömürülmesi sayesinde servet sağlayabilmişlerdir ve bunlar dengesiz ölçülerde dar zümrelere inhisar etmişlerdir.

O halde, Türk tarım ekonomisi, mesela Mısır'da olduğu gibi daha kompleks bir reforma muhtaçtı. Bununun, toprak hukuku, tarım teknolojisi, tarım ekonomisi bakımından kompleks olmasına ilave olarak sosyal, baskınlık, emekçilerin, nüfus yoğunluğu ve iskân sorunları ile ilgili birçok meseleleri vardır. Bütün Türk kalkınmasının en büyük engelleri buradadır.

Bu durum karşısında devletçiliğin ve planlamanın bu alana nasıl ve neden getirilmesi gerektiği sorunu nasıl yorumlayabiliriz? Nasıl olurdu da bu kadar önemli ve onarılmaya muhtaç bir alan varken yalnız sanayiyle meşgul kalkınma imkânından bahsedilebilirdi?

Bunun cevabını Kemalizmi inhisarı altına almış olan Halk Partisi'nin yukarıda sözünü ettiğimiz de i

melerin etkisi altındaki sallanmalarına bakarak bulabiliriz.

Devletçiliğin ve planlamanın tarım alanına temel ve bunun gerektirdiği toprak reformunu yapmamak için yıllarca hayali köy ve köycülük davaları; kırk bin köye okul yapmak, öğretmen vermek ve kırk bin köyün çocuklarını okutmak gibi (Smail Hakkı Tonguç'un basit bir hesap ameliyesi ile imkânsızlığını gösterdiği) iddialar ve nihayet köylüye toprak dağıtma vaatleri yürütüldü. Gerektiği zaman bir iki saat içinde kanun çıkaran politikacılar toprak reformu kanununu on yıl salladılar. Arada, "kamu faydasına gerekli olduğu usulüne göre anlaşılmadıkça ve özel kanunlar gerektirince de her paahası (?) peşin (!) verilmedikçe hiçbir kimsenin malı ve mülkü kamulaştırılmaz" gibi hükümlerin arkasına sınırlanarak ciddi bir reform yapılmasını inkârsız veya yıkımlı bir şekilde haline getirdikten sonra nihayet 1945'te meşhur topraklandırma kanunu çıkarıldı. Bu kanunun yapabildiği tek şey, çok büyük toprak mülklerine bir sınır koymak gibi önemli bir sonuç yaratmadığı artık bugün bilinen bir iki tedbirden başka, çözümlü devlete yani halka ait toprakları bölük pürtük edip dağıtmak oldu. Bu kanunu çok güzel incelemi ve eleştirmiş olan Prof. Ömer L. Barkan'ın verdiği hükümlerin birkaçını buraya nakletmekle, bu kanunun deşeri hakkında bir fikir verebiliriz: "Zirai bir reform

yapmak bahanesi ile, her türlü artlara mukavemetsiz ve intibak kabiliyetinden mahrum cüce ve cılız ziraat i letmelerinin ya amasına müsaade etmek ve hatta yenilerini kurmak suretiyle bu tip i letmeleri Türkiye köy ekonomisine hâkim bir mevkiye sokmak, ulusal ekonomimizin büsbütün çökmesi ve Türk çiftçiliğinin da ılması demek olur", "Toprakların tasarruf ve temellük eklerinde ve toprak i lerinden do an hukuki münasebetlerde köklü bir de i iklik ve düzen vücuda getirildi ine ve toprakların hukuki statüsünü tayin eden yeni birtakım esasların kondu una dair bu zamanda hüküm yoktur."

öyle böyle yirmi yıl toprak reformu lakırdısı edildi i halde, toprak hukuku rejimi ile ilgili istatistik bilgileri Bekta i sırrı gibi gizli kaldı. Topraksız köylü sayısı hakmda bile resmi devlet adamları ya bilgileri olmadı ını söylerler ya da birbirini tutmayan rakamlar zikrederlerdi. Toprak kanunu sıralarında bu konuda belki en önemli yazıyı yazmı olan bir iktisat profesörü, yazısını elinde güvenilir bilgiler olmadan yazdı ını bildiriyordu.

Bu Bekta i sırlarına ra men basit sa duyu bile toprak da ıtmakla tarım ekonomisinin kalkınamayacağını, Tonguç'un e itim alanındaki basit hesabının gösterdi i kadarki açıklıkla gösterir. Kendine bir parça

toprak verilen köylü toprak yiyerek mi geçinecek? Topraksızlı ın, tarım ekonomisinin geri olu unun sebebi de il, neticesi oldu unu gösteren basit delillerden biri de köylünün en geri oldu u bölgelerin topraksız oranınının di er bölgelerdeki oran kadar olmayan bölgeler olmasıdır. Birçok bölgelerde ise son derece toprak darlı ı vardır. Her bölgede toprakların verimsiz ekilde i letilmi olması, yani çiftçinin verimli üretim araçlarından yoksunlu u yüzünden hayat seviyesi ile birlikte gelir seviyesi çok dü ük kalmı tır. 1939' a kadar adam ba ına ortalama çiftçi geliri 40 45 lira arasında kalmı tır. Bu seviyede Türkiye o zaman dünyada ancak be altı memleketten daha iyi denebilecek durumda bulunuyordu. Genel olarak geçim kaynakları ile nüfus arasında büyük dengesizlikler vardı. Mevcut üretim imkânlarına göre nüfus fazla ve bunların verimi köylü nüfusunu besleyemez halde idi.

Böyle bir durum kar ısında ba ka memleketlerde ba vurulan usuller topraktan alınan verimi ve yeni tarım metotları ile etkili toprakların sahasını (hayvancılı ı zedelememek ve yeni açılan toprakların gerektirdi i ıslah ve bakım yatırımlarıyla) arttırmak, ba ka i sahalan açmak, surplus nüfusu sanayiye aktarmaktır. Fakat hemen her tarafta asıl ba vurulan en önemli reform tedbiri, her eyden önce toprak

rak a alı mını düpedüz ilga ye tasfiye etmektir. (7) Böyle bir reformun kamu kaynaklarına yıkım olmayacak ekilde olması, toprak a alarının kamu kaynakları ile bedavadan birer para sermayeden haline gelmesini önleyecek tedbirler alınması, ger kalmı toplumların hızla kalkınabilmesi için zaruridir.

Toprak reformuna yol açmamak için tanımı devletçilik programının dı nda bırakmak, ça da uygarlı a kısa zamanda katılma gibi bir i i nüfusun dörtte üçünü te kil eden en fakir insanların omuzlarına basa basa yapmaya kalkı mak demektir. Modern sanayi teknolojisine yabancı bir memlekette ulusal gelirin önemli bir kısmını geleneksel köyler içinde yuvalanmış yoksul toplumcukların kapasitesine ba lı bir hale getirmek sanayile me gibi pahalı bir i e giren geri bir memleketin kaldırabilece inden fazla ulusal servet harcaması demektir. Bu, sanayi mahsullerinin maliyetinin yükselmesi, bu maliyetin gerektirdi i fiyat seviyelerine yükselmemi köylü ve i çi kütlesinin bunlara alıcı olmayı ı, böylece sanayi üretiminin sınırlı kalması, geni lemesi için gerekli yeni yatırım marjlarının birikimini kösteklemesi demektir. Kısa süre içinde kalkm

(7) Bunun en büyük misali Hindistan'da olmu tur; Mo ol mparatorlu u ile Osmanlı mparatorlu u müesseseleri ve Tanzimat devri ile oradaki İngiliz devri arasındaki benzerlikler dolayısıyla Hindistan'daki durum bizdekine çok benzer. Bizdeki toprak a alı ı ve Hindistan'daki zemindari sistemi Osmanlı ve Mo ol imparatorluklarının çökü ünden sonra Türkiye'de Tanzimat'ın, Hindistan'da İngiliz idaresinin toprak reformu yapmalarının sonucu olarak kesinle mi ve hukukile mi tir. Her iki memlekette bunun sebebi Batı kapitalist ekonomisinin baskısı olmu , her iki memleketin geri kalmasını sa lamı tur.

manrn birinci artı planlama ise, ikinci artı da tutumluluktur. Bu da ancak toplumsal adalet güdümü ile mümkündür. Bir toplumda bütünün kalkınması, bu kadar kötü durumda olan dörtte üçün imkânlarına bırakılırsa üretimin de eri hiçbir zaman ekonomik gelişme için gerekli fazlalı ı yaratamaz. Köylünün sa ladı ı de erlerin önemli kısmı asgari geçimine gider veya toprak a asının payı veya tarım kapitalistinin kârı halinde küçük bir azınlı ın cebine girer.

Hülâsa, ekonomik bakımdan köylünün kalkınmasına dayanmayan bir kalkınma programı temelsiz kalmaya mahkûmdur. Tarım reformunun önüne geçilmesi, Kemalizmin devletçilik görü ünün ba arısızlı a u ratılmasının en büyük âmilidir.

Türkiye'de devletçilik programının uygulanılı ma giri ilerken, planlamanın yalnız sanayi alanına teksif edilmesi, toprak hukuku reformunun önlenmesi, sanayile me ilerledikçe bunun tarımsal makinele meye hem teknik hem ekonomik sebeple tesir edememesi tarım alanımn planlama dı mda ayrı bakanlıkların sürekli olmayan, çok defa birbirini tutmayan gelişigüzel tedbirlerine bırakılması, özellikle e itim alanı ile tarım alanı arasında hiçbir planlı ili iklik kurulmaması, okuma yazma ö retmekle köylünün kalkınaca ına inanılması ve en sonunda da sanki çok kahramanca bir i imi gibi köylüye mükâfat tevzi eder gibi, toprak daıtma gibi sözde reformlara gidilmesi devletçili in ba arısızlı a u ratılmasında ba lıca rolleri oynamı tır.

ENDÜSTRİLE MENEN TEMELSEL KALİTİ

Tanrı reformunun yapılmamasının sanayile me üzerinde de olumsuz tesirleri, olmu tur. Tanrı ve sanayinin bütünle tirilmi ekilde geli mesine âmil bir planlamanın kabul edilmemesi, devletçili in sanayi alanındaki plan hedeflerinin belirlenmesinin geli gü zel kalmasına; bu hedeflere ula manın talihe, tesadüflere bırakılmasına yol açtı. Planlamaya dahil olan ekonomi ile dahil olmayan ekonominin birbirine ilmiklenmesinden her iki alan da zarar etti; çünkü bu iki alanı birbirine ilmiklemeyle her iki alan, halka yük te kil eden birçok fuzuli masraflardan kurtulacak; bunlar birbirini finanse edecekti. Fakat dahası var: Bu, sanayi ve tanrı alanlarının birbirine zıt yönlerde gitmelerine de sebep oldu. Bir nevi " a ı gözlü" ekonomi meydana geldi. Yanlan, uçlan birbirine tutturulmamı bir sistemin kabul edilmesi ekonomik kalkınma i inin, toplumsal de i me i inin dı nda bırakılmı olmasını büsbütün kesinle tirdi. Sanayi kalkınma i inin dı nda, toplumsal ilerleme yolunda devletin yaptı ı veya yapmaya kalkı tı ı i ler de plandan mahrum, siyasi ilcalann keyfine bırakılmı , pahalı, israfıl ve neticesiz i ler olarak kalmaya mahkûm edildi.

XI!
**BA ARISIZLI IN TOPLUMSAL
SONUÇLARI**

Bunun bir misali, sa lık alanında yapılan i lerin "dipsiz kiler, bo ambar" nevinden kalmasıdır. Ba ka bir misalini e itim alanında görürüz. Türkiye'de e itim eskiden beri devlet elinde bulundu u gibi, Kema list devrimin ilk i lerinden biri Ö retimi Bütünle tirme (Tevhid i Tedrisat) Kanunu ile bunu kesin ve modern bir ekle sokmak i i olmu tu. Bugün kalkınma çabası içinde bulunan birçok geri kalmı memleketlere nazaran bunun ne büyük bir nimet oldu unu, Asya memleketlerini bilhassa Hindistan'ı gördü ünüz zaman anlarsınız. Türkiye böyle bir nimete hazırdan sahip oldu u halde, bütünlü kalkınma planından mahrum olma yüzünden emeklerin ço u bo una gitti.

E T M KALKINMASININ GERÇEKLE MEMES

E itim geli imi, uzun süre kalkınma programına ve hedeflerine aykırı bir yönde gitti. E itim siyaseti

hiçbir zaman ekonomik kalkınma hedefleri ile ahenk le tirilemedi. E timciler sanki Türkiye'de büyük bir ekonomik kalkınma i i ile u ra ıldı ının farkında de illerdi. Hâ im Pa a'dan farkları, e itimin ve bürokrasinin kudretine mübalâ alı derecede inanmaları; var kuvvetleri ile müfredat programlarına, müfetti lere, okul kitaplarına, imtihanlara yapı maları idi. E itimsel kalkınma, Me rutiyet'te oldu u gibi, ulusal kalkınma ile ilgisi olmayan kendi âleminde bir okur yazar lık, okutulanı belleme ve kültürlülük i i olarak kaldı. Bu ekilde dü ünülünce e itim, pahalı kalkınma ve savunma masrafları altına giren geri kalmı , yani fakir bir ulusun kaldıramayaca ı kadar pahalı bir i tir. Halbuki, e itimde devletçili i ekonomik kalkınma planı ile ilmikleme suretiyle âdeta kendili inden finanse etmek mümkündü. Köy Enstitüleri bu fikirle ve bunu telâfi etmek üzere do du ve bunun mümkün oldu unu gösterdi; fakat çok geçmeden bütün gerici kuvvetler bu planın üstüne çullanarak onu yok ettiler.

Köy e itimi, nüfusun dörtte üçünü te kil eden kütlenin iptidai bir ekonomik durumdan çıkıp modern tarımsal üretim yapan çiftçi haline gelmesi ile atba ı gidebilirdi. Orta ve yüksekö retim alanlarında yapılan i ler de ekonomik ve toplumsal kalkınma çabasına temelli tesirleri olan sonuçlar vermemi tir; üstelik kalkınma te ebbüslerinin finansmanı aleyhine harcamalara sebep olmu tur. Üniversiteler yüksekö retimin

ara tırma, ke if ve bulu gibi endüstriyel bir uygarlıkta mutlaka zaruri olan fonksiyonlarını görememilerdir. Hızlı kalkınma halinde olan bir memlekette yıllarca tek üniversite bile çok gelmi tir. Orta ve yüksekö - retim; ders vermek, ders bellemek, imtihan geçmek ve memuriyet arama haline gelmek i lerinden ibaret kaldı.

Bütün Türkiye'yi okur yazar insanların memleketi yapmak fikri de bir ham hayal olarak kalmı tır. Anlattı ımız artlar altında kırk bin köye okul ve ö retmen vermek iddiası e er safdillik de ilse, salt yalancılıktır. Yazı ve dil devrimleri gibi, millet mektepleri gibi toplumun ço unlu unu okur yazar hale getirmek isteyen tedbirler ekonomik kalkınma programının a ılı ndan ötürü, beklenen sonuçları vermemilerdir. Atatürk'ün bu büyük devrimlerinin lüzumuna inanmayan yerli gericilerle ba ka Müslüman memleketlerinin aydınlanna kar ı "Bu devrimler sayesinde okuma yazma seviyesi yükselecek" tezini yalancılarca sonuçlara varılmı tır; köylüye de bu devrimlerin kendileri için ne de er ta ıdı ı inandınlamamı tır. Köylerde devlet eli ile "aydınlama" adına yapılan eyler idare âmirlerinin yatır yıkmak, üfürükçülük yasak etmek, çocuktan zorla okula devam ettirmek gibi köylünün içinde ya adı ı ekonomik artlar de i medikçe faydası olmayan, durup dururken köylüyü aydınlanmaya dü - man eden i lemlerden öteye geçmedi. Bu sahte aydın

lıkçılann irrasyonel hareketleri yüzünden köylü, Kemalizm devrimine aykırı olarak karısına çıkacak her telkini kabule hazır bir hale getirilmiştir.

Batı uygarlığında okuma yazma "Aman okur yazar olalım da bize Batı medeniyeti densin" diye gerçekleştirilmiştir. Ortaçağlı toplumlarda kütlelerin okuma yazmalı olması değil, olmaması normal olan bir şeydir. Bu uygarlıktan çıkıp çağdaş ekonomi uygarlığına giren toplumlarda okur yazarlık önüne geçilemez bir zaruret olur; ekonomik ve teknolojik hayatına yeni unsurlar giren köylü okuma yazma öğrenmekte hiç tereddüt etmez. Fakat durgun ve kapalı bir köy toplumu içinde, ancak kendine yetecek üretimi, karısını veya karılarını, çocuklarını, ekinini veya öküzünü seferber edip zor yapan köylü için modern ekonominin mümkün olacağını sanmak için bu köylerin hayatından tamamıyla habersiz olmak lazımdır. Ekonomindeki başarısızlıklara çare olarak çıkan Köy Enstitüleri programı (ki kendi içinde başarılı bir kalkınma planı ile neler yapılabileceğini göstermiştir) uygulanınca, bunun eski "Maarifçilik" tipinden ayrı, toplumsal yapı üzerine etki yapacak bir şey oldu. Görülünce bütün gerici kuvvetlerinin kıyameti koparması, Kemalizmin sadece bir kesimde olsun gerçekleştirilmesine bile tahammül etmediklerini gösterir.

kalkınmasını sağlaması tezi, büsbütün desteksiz bir hale gelince, bu ilkelere aykırı ne kadar safsata varsa hepsi ortaya çıktı.

Bütün gerici kuvvetlerin bu ahlânı, görünüşü kime karşı olduğu belli olmayan bir demokrasi savaşı yaptı. Sanılan iki partiyi büsbütün ağına çevirdi. Savaş, iki parti arasında demokrasi üzerine yapılan bir savaş değil, iki parti içindeki oportünist unsurların kendi partilerini kazandırmak için faydalanma isteğiyle katıldıkları anti Kemalist bir savaştı. Bütün gerici kuvvetlerinin açtığı savaşta, hangi partiden olursa olsun çıkarını bu savaşta görenler katılıyordu.

Bizzat Halk Partisi'nin içinde terör yaratan demagogların bu orjiye katılması ile memlekette öyle bir histeri havası yaratıldı ki ancak Bernard Shaw'm kalemî ile anlatılabilecek ve eskiden doktorların "hezenin mürteci" dediği tepinmeli bir genel çıldırma hali belirdi. Cumhuriyetçilik, din devlet ayrımı, halkçılık, devletçilik; yazı, dil ve din reformları, bilim hürriyeti, Köy Enstitüleri, hatta klasik edebiyat ve felsefe eserlerinin tercümesi, hatta hatta Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kendisi meşher hep Moskova'dan ilham edilmişeylerdi. Hepsi Türk dilini, dinini, geleneklerini, tarihini unutturmak için kurulmuş tuzaklardı.

Vaktiyle, Türk'ü Türkten gayrîların sömürmesine isyandan doğan Türkçülük, onu "bir Rum gibi banker,

kalkınmasını sağlaması tezi, büsbütün desteksiz bir hale gelince, bu ilkelere aykırı ne kadar safsata varsa hepsi ortaya çıktı.

Bütün gerici kuvvetlerin bu ahlânı, görünüşte kime karşı olduğu belli olmayan bir demokrasi savaşı yaptı. Sanılan iki partiyi büsbütün ağına çevirdi. Savaş, iki parti arasında demokrasi üzerine yapılan bir savaş değil, iki parti içindeki oportünist unsurların kendi partilerini kazandırmak için faydalanma isteğiyle katıldıkları anti Kemalist bir savaştı. Bütün gerici kuvvetlerinin açtığı savaşta, hangi partiden olursa olsun çıkarını bu savaşta görenler katılıyordu.

Bizzat Halk Partisi'nin içinde terör yaratan demagogların bu orjiye katılması ile memlekette öyle bir histeri havası yaratıldı ki ancak Bernard Shaw'm kalemi ile anlatılabilecek ve eskiden doktorların "hezen !mürtei " dediği tepinmeli bir genel çıldırma hali beladı. Cumhuriyetçilik, din devlet ayrımı, halkçılık, devletçilik; yazı, dil ve din reformları, bilim hürriyeti, Köy Enstitüleri, hatta klasik edebiyat ve felsefe eserlerinin tercümesi, hatta hatta Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kendisi meşer hep Moskova'dan ilham edilmişeylerdi. Hepsi Türk dilini, dinini, geleneklerini, tarihini unutturmak için kurulmuş tuzaklardı.

Vaktiyle, Türk'ü Türkten gayrıların sömürmesine isyandan doğan Türkçülük, onu "bir Rum gibi banker,

bir Ermeni gibi tüccar, bir Avrupalı gibi özel te ebbüs çü" olma anlamına anlayan Cenevre Türkçülerinden Saraço lu'nun verdi i paroladan sonra hızını alan an ti Kemalist cephe, Türk'ü Türke sömürtme devrinin, Türk toplumu içinde sınıf mücadelesi devrinin kapılarını ardına kadar açtı.

LER F K RLER N SUSTURULMASI

Bu genel çılgınlık içinde dü ünçe sustu. Türk siyasi dü ünü ünü her devirde güdükle tiren "hayalât" ideolojilerinin çe itleri, sayısız simaları çıktı. Türk dü ünü tarinde bu devir kadar utanç verici, bu devir kadar fikir ve de erlerin a a ıla tındı ı, bu devir kadar saldırganların terbiyesizle ti i bir devir yoktur.

Bunların Me rutiyet devrindeki benzerlerinin mazur görülebilece i, hatta bazı noktalarda haklı sayılabilecekleri yanlar vardır. Çünkü o zaman Türk toplumu henüz daha bir ulus birimi de ildi. O zaman henüz daha bu birimin Kemalizm ilkelerinde toplanan yasa yapısı yoktu. slam dini, henüz devletin resmi dini idi. O zaman Osmanlı mparatorlu u büyük bir emperyalist çemberi içine girmi ti. Bu artlar altında, o zamanki "hayali" ideolojilere saplananlar, bu artların Türk halkının durumu ve gelece i açısından kavranması ve yorumlanması i inde yanılmı olmakla ka

zanabilirdi. O zaman gerek Türk halkının durumu ve gerek dı dünya hakkında daha derin bir bilgisizlik vardı. Fakat bütün yanılmalarına ra men bunların hepsi (Mustafa Sabri gibi birkaçı müstesna) terbiyeli ve ciddi adamlardı; ço u kendi açısından idealist ve vatansever insanlardı. Bunların içinde Kurtulu Savaımından ve Kemalizmin basanlarından soma bir kö e-ye çekilenler; onun içinde ya ayamayaca mını anlayarak çıkıp gidenler, do ru sandıklan fikirlerin gerçek sizli ini görmenin hüznü içinde eriyip gidenler olmu - tur.

Yirmi yıllık Kemalist rejiminin deneylerinden soma o zamanm fikirlerinin artık tarih sayfalanna geç- mi olmaktan ba ka bir de erleri kalmamı tı. Bu tarihe geçmi fikirleri bile bilmekten mahrum olan imdikilerin sözcüleri için toplumsal de erler sadece bir politika ve kazanç aracı oldu. Kimisi dini, kimisi ırk duygulanın, kimisi sınıf ve bölge ayrılmı, kimisi siyasi mevki sahiplerini ele alıp sömürmekten, ülke yü- zeyinde küme küme kin yı mlan mtu mrmaktan ba - ka bir ey dü ünüyordu. Hiçbirinin ne din, ne milliyet, ne ekonomi, ne devlet alanlannda yapıcı ve olumlu bir görü ü vardı.

Ulusal birli i yer yer kundaklayan bu kudurganlık içinde Kemalist gelene e aykın yolda yürümeyen, dü ünmeyen ve söylemeyenlerden ba kasına hürriyet

yoktu; fakat onun dı ında bütün kemiksiz dillere sonsuz bir uzanma hürriyeti vardı.

Bu devrin aynı derecede utandırıcı yanı, aydınların ço unun bu rezalet kar ısında susması, varaca ı sonuçlara kar ı umursamazlı ı olmu tur. Ço u Atatürk zamanının yeti tirdi i bu aydınların bu duygusuzluğunda, e itim sisteminin yukarıda dokundu umuz, Kemalizme ayak uyduramayan sakatlıkların rolü olmu tur. Atatürkçülü ün, aydın kütlesi arasında ne kadar yüzeyde, ne kadar takma kaldı mını görmek, o zamanın ıstırabını çekenlerin acısını büsbütün derinletirmi tir. O zamanın aydınları, bugünkü aydınların gösterdi i canlılı ı gösterebilmi olsaydı Türk toplumsal ve siyasi dü ünü ü geli ebilecek, siyasi hayata uur ve fikir katılabilecekti. Bu ba arısızlıkta, kendini Batıcı sayan aydınların, özellikle toplumsal bilimlerde yer alan profesörlerin sorumlulu u en az gericilerin sorumlulu u kadar büyüktür.

DEMOKRAS HAREKET N N DEJENERE ED L

Tepinmeli hezeyan hali, tepinile tepinile dindi. Geride kalan manzara udur: "Ü züm üzümüne baka baka kararır" misali, muhalefet üzümü de iyice olgunla ıp gerekli rengini almı tır. Siyasi hayat ba kentte oynanan bir particilik oyununa, ta rada da bir nevi kan

güdücülük ekline girmi tir. Halk, hiçbir ulusal davayı, hiçbir fikri temsil etmeyen, birbirine kanlı bıçaklı dü man iki kampa bölünmü tür. Halk Partisi'nin bezginlik getiren okları birer birer kırılıp fırlatılmı ; halk Batılıla maktan, laiklikten, devrimcilikten yaka silker hale getirilmı tir. Bu anar inin yarattı ı ve "demokrasi" denen ey Kemalizme kar ı çevrilmı bir genel sava ın eseri olu tur. Kurtulu Sava ında Mustafa Kemal 'e kar ı o kadar direnen, fakat onun kar ısında yenilen gericili in intikamı i te bu eserdi. Demokrasi, Kemalizmin zıddı demek oldu.

Gıdasını böyle bir ortamdan alarak yeti en ve iktidara gelen bir parti, gayet tabii olarak, Kemalizmi toptan inkâr etmekle kalmayacak, onun tasfiyesine do ru fiili adımlar atacaktı. Bu, selefinin ba lattı ı i - leri mantiki sonuçlarına kadar götürmekten ba ka bir ey de ildir.

Bundan ötürü, bu parti, selefinin yapamadı ı i - leri ba armı tır. Mesela, Abdülhamid'in "anayasalı mutlakıyet" rejimine benzer bir marifet gösterdi: "Çok partili bir tek parti" rejimi, yeni bir "demokratik istibdat idaresi" kurdu. Dahası var: Kemalizme kar ı eski dü manca durumunu artık de i tirmi bulunan Batı'ya, Kemalizmin diktatörlük oldu unu, Türkiye'ye demokrasiyi ilk defa kendi me hur "kurucu"la nın getirdi ini inandırdılar. Zaman zaman Batı bası

nmda çıkan Türkiye'de Kemalist diktatörlü ü yerine demokrasi geldi i yolundaki yüksek hikmetler kar 1-sında kıvanç duymaya ba ladılar. (8)

Yeni idarenin di er bir üstünlü ü öteki gibi a 1 gözlü olmayı ıydı, çünkü zavallının hiç gözü yoktu. Bu parti kuruldu u sıralarda eskisine kar 1 ileri sürecektir hiçbir siyasi ve ekonomik görüşü ü yoktu. Hatta hiçbir fikri yoktu; çünkü ne fikir bu partiye ısınmı , ne de bu parti, bir fikre ihtiyaç hissetmi tir. Bunların rejimine e er bir ideoloji atfetmek caizse, ona özgü iki yana imdiden i aret edebiliriz: Biri, görmeden yürüyenlere özgü bir çe it liberalizm, di eri Türk halkını, devletini ve milyonu bol yabancıları çarpmak anlamına gelen "milyonerizm" ilkesidir. Bu rejimin bu iki yanından ba ka bir fikri, ideolojisi oldu unu bilen varsa, lütfen bize de bildirsin. Bu parti gözsüz oldu u halde çok açık göz oldu unu sanırdı. Halbuki yaptı ı ey, selef-nin yede inde gide gide belledi i yolda yürümek oldu. Bu yol zaten Kemalizme aykırı bir yol oldu u için,

(8) Bizzat ahit oldu umuz bir misali zikretmeden geçemeyece iz. Demokratların "Küçük da lan biz yarattık" dedikleri yılların birinde Türk devletinin memuru olan bir zat, Amerika kıtasında bulunan yabancı bir memleketin bir kurumunda bir konu ma yapıyordu. Konu masını bitirdikten sonra yabancı dinleyiciler sualler soruyorlar; bu zat da resmi bir sözcü tavrını takınarak, ço u dı politika ile ilgili suallere Türk dı politikasını ba layıcı, iddialı cevaplar veriyordu. Bir aralık dinleyicilerden bir genç u suali sordu: "Biz Kemal Atatürk'ü zamanımızın en büyük adamlarından biri olarak biliyoruz. Halbuki geçen haftaki Time dergisindeki bir yazı onu korkunç bir diktatör olarak gösteriyor. Türk makamları buna kar ı ne diyor?" Türk "sözcüsü" aya a kalkarak u cevabı verdi: "Bizim Time dergisinin yazısına kar ı bir itirazımız yoktur." (Gerçekte o yazı Atatürk hakkında daha da ötelere giden vasıflar kullanıyordu.)

hiçbir alan bulamazsınız ki onda gitti i yol bu tersine yol olmasın.

Bunları saymaya ne yerimiz var, ne de lüzum. Yalnız Demokrat idarenin ekonomik yönünü ele almadan edemeyece iz; çünkü gidi in körlü ünü bize en iyi açıklayacak olan, bütün püf noktalarımızın toplandı-
ı bu en tehlikeli alandır. Sözü nü etti imiz iki ilkenin ekonomik uygulanı nı, ekonomik ve toplumsal kal-
kınma açısından sonuçlarını ve bunların, Türkiye'yi bu incelemenin birinci kesiminde anlattı mızı akıbete yollandıran yolun aynı olan yola nasıl soktu unu bi-
raz daha yakından tanımamız gerekiyor.

XIV
**DEMOKRATİK İSTİB DAT
İDARESİ ALTINDA**

Kemalizmi omuzlarından silkip atarak Abdülhamit devrinde oldu u gibi korkunç bir obsküratizm havası içinde i görmeye ba layan politikacılar, siyasi ve ekonomik ba ımsızlı ı sa lama ba layacak toplumsal reformlar yolunu savunan aydınları, kökü dı arıda fikirler ta ımakla suçlarlarken asıl kendileri ulusun en yüksek siyasi ve ekonomik ilkelerim, kökü de, gövdesi de dı arıda bulunan siyasi ve ekonomik çıkarların icaplarına kendi elleriyle ba ladılar.

1945'te ba layıp 1950'de kesinle en bu i in sonuçlarını incelemeye ba larken unu hatırlamak gerekir: "Dı yardım" fikrinin ba langıçta Türkiye'nin geli mi toplum olma, yani ekonomik kalkınma davası ile alakası yoktu. Halk Partisi'nin sırf kendi tutunmasını sa lamak amacıyla kabul etti i dı yardım, sadece askeri bir yardım olarak görülüyor; bunun devletçilik kalkınma programına tesir edecek bir ey oldu

u dü ünülmüyordu. Biraz somaki Avrupa Kalkınma Planına katılma, ödeme muvazenesi zorunlu u ile zarruri olan bir ey sayılıyordu. Dı yardımın kabul edildi i sıralarda Halk Partisi hâlâ eski devletçilik tezine yeni bir ekil vermekle me guldü. Bu dı yardımın yükleyece i daha ileriye ait vecibelerin, devletçilik siyasetinin tüm terk edilmesini gerektirecek bir ey oldu u görülmüyordu.

DI YARDIM VE ÖZEL SERMAYE KAPILARIN AÇILMASI

Demokrat idaresi ise Kemalizm ile en ufak ba ı bile söküp atmı oldu u için özel te ebbüşçülük ve liberalizm güdümünün ikisinin de kökleri tastamam dı arıdadır. Birincisi, Marshall yardımı projesinin verdi i bir fikirdir. Bunun tesiri altında Demokrat siyasetinin tutumu, bu yardımın amacımın Türkiye'nin kalkınmasını, kendi kuvvetleri ile de il, yabancı devlet yardımı ve yabancı sermaye yatırımı ile sa lamak oldu u sanısına dayanır. Halbuki a ırba lı bir Amerikan gazetesi olan Christian Science Monitörün 1953'te dedi i gibi: "Türkiye'de devletçili in terk edili inin ve kalkınma i inin yerli ve yabancı özel sermayeye havale edili inin gerçek sebebi, büyük kârlar getirecek 2 milyar dolarlık yabancı yatırımın akaca ı ümidi idi."

Geçen devirlerde gördü ümüz "yabancı kesesinden ihya olmak" dü üncesi, dı yardımın büyük bir vurgunculuk fırsatı yarataca ı fikri sözünü etti imiz idarenin bütün ekonomik felsefesini hülasa eder.

Bu dü ünçe kısmen dünyanın siyasi ve ekonomik meselelerinin gerçeklerinden cehaletin, kısmen de içe-ride siyasi ve ekonomik davaların sadece ki i ve sınıf çıkarlarına ba lanmı olmasının bir sonucudur. Buna ra men, bu yolu açan bu adamlar sıkılmadan milliyetçilikten, sım f farkları aleyhinde olmaktan bahsederlerdi. Bunların, bu iki meselede mm tordukları yaygırların salıverdi i duman perdesi arkasında, ulusal bütünlü e ve ulusal ba ımsızlı a aykırı olarak giri len i lerin, ihanetin ta kendisi demek oldu unu maalesef o zaman halk kütleleri göremiyordu.

Halkın bilmedi i gerçek ise udur: Dı yardımın asıl amacı ne Türkiye'nin kalkınma davasına yardım ne de Türk ekonomisinin planlanması idi. Amerikan yardımının o zamanki asıl amacı, Avrupa'nın kalkınması idi. Marshall yardımının Avrupa kalkınmasını sa lamak üzere ktisadi birli i Te kilatı halinde kurulması üzerine bu yardımın Türkiye'ye de te mili üzerine yardım sırf askeri yardım olmaktan çıkıp ekonomik bir yan da kazanmı olmakla beraber, gene asıl amaç Türkiye'nin kalkınması de ildi. Asıl amaç, Türkiye'nin Avrupa kalkınmasına yardım etmesi idi; bu

nun için gerekli noksanlarını tamamlamak üzere ona bir miktar yardım edilmesi lazımdı. Marshall yardımının Türkiye'nin kalkınması için bir yardım oldu u bir efsaneden ba ka bir ey de ildir. Bilakis, Marshall yardımının Türkiye'ye tahmil etti i ey Türkiye'nin Avrupa'ya yardım etmesidir. "Amerika bizim kalkınmamıza yardım ediyor" gibi halkı aldatan bir idda ile bilakis Avrupa'nın kalkınmasına yardım etmeye ça n ılıımızın, bizim kalkınma davamıza yaptı ı zararın derecesini, Türkiye'yi nasıl iflasa sürükledi ini a a ıda görece iz.

Marshall yardımının kendisi, Hitler'in yamyassı etti i Avrupa ekonomisini, devrimci hareketlerden kurtulacak ekilde, kalkınma amacını güden, dikkatle hazırlanmı bir plana dayanıyordu. Fakat Marshall yardımının Türk ekonomi kalkınması için derpi etti i hiçbir planı yoktu; onun açısından Türk ulusu ekonomik kalkınması diye bir dava da yoktu. Amerikan yardımı ile ilgili hiçbir kurum da sırf Türkiye'nin ekonomik kalkınması ile ilgili hiçbir plan dü ünümü de ildir. Bunu Uluslararası Kalkınma Bankası'nın Türkiye için bir uzman heyetine hazırlattı ı ve ciddi Amerikan iktisatçılarının tenkitlerine u rayan raporunu, aynı kurumun Latin Amerika, Asya ve Afrika memleketleri için yayımladı ı her biri kocaman bir cilt te - kil eden raporları ile mukayese etti imiz zaman görü

rüz. Türkiye için yayımlanan rapor, bir kalkınma programı de il, bir "tavsiyeler listesi "nden ba ka bir ey de ildir. Bunun 251'inci sayfasında aynen u cümle vardır: "Türkiye'de ümüllü bir planlama ne arzu edilecek bir eydir ne de bu mümkündür." (Neden mümkün olmadı nı rapor izaha bile lüzum görmüyor.)

Dikkate de er nokta rapor yazarlarının devletçili i ve sanayile me siyasetini (kendilerinin tavsiye ettikleri özel te ebbüşçülük ve tanmsalla ma siyasetinin üstünlü ünü iptal edecek ekilde) tenkit edememi olmalıdır. Bunlar, Türkiye'ye gelince bu memleketin Kemalist devriminden beri güttü ü bir ekonomik kalkınma ve ba ımsızlık siyaseti bulundu unu ö renmi ler; devletçilin bunun zaruri sonucu oldu unu anlamı lar; ona kusur olarak bula bula koordinasyon yoklu unu bulmu lardır. Fazla olarak Türkiye'nin (mesela ngiltere ve Japonya gibi) ulusal gelirinin önemli kısmını dı ticaretten edinmeye muhtaç bir memleket olmadı nı veya hem tarımda, hem sanayide geri kalmı bir memleket olarak ekonomisini (mesela Mısır gibi) üstün tarım ve sanayi ekonomisinin hâkimiyeti altındaki piyasa mekanizmalarına tabi tutmaya mecbur olmadan kendi çe itli tabiat ve insan kaynaklarını seferber etmekle ba ımsız bir kalkınma yapabilecek bir memleket oldu unu da görmü lerdir. Öyle oldu u halde, Türkiye'yi Batı Avrupa sanayi eko

nomilerinin bir tabii olarak gördükleri için ve dünya piyasalarına bir tarım memleketi olarak kendini teslim edecek Türkiye'nin mesela Amerika gibi dev ölçülü tarım ekonomisinin ayakları altında çi nenece ini düşünmedikleri için Kemalist kalkınma tezinin tam zıddı olan bir ekonomik siyaset tavsiye etmekten hiç çekinmemi lerdı. Bundan dolayı rapor (s.33'te) öyle diyor: "Türkiye'nin sanayile me hedefini terk etmesini tavsiye edecek de iliz. Fakat biz, bu hedefe varmanın en kestirme yolunun, tarımsal geli meye gittikçe artan önemi verme yolu oldu unu tavsiye ediyoruz."

Türkiye'nin toplumsal ve tarihsel artlarını, ulusal hedeflerini iyi bilmeyen yabancılara makul gözükecek böyle bir fikrin sadece akademik bir de eri olabilir. Bu artları ciddiye almayan bu uzmanlar, kendi dü üncelerine hâkim olan "Türkiye ekonomisinin, sınavı Batı Avrupa ekonomisine ek ve ona tabi bir ekonomi olarak yerini almakla kalkınması mümkündür" tezi ile iddia ettikleri dengeli kalkınma arasındaki zıtlığı saklı tutmuşlardır. Rapora göre, Türkiye ancak bir tarım ve hammadde memleketi olarak gelişmelidir; bunun için de bir taraftan devletçilik tasfiye edilmeli, özel teebbüse her alanı açmalı, yabancı sermayeyi davet etmeli. Kemalizmin yabancı sermayeyi tasfiye eden bütün mevzuatı kaldırılmalıdır. Rapor, bu mevzuat kaldırıldı ı zaman bile, Atatürk'ün tasfiye ettiği i

yabancı sermayenin eski hatıralarını unutturmanın pek kolay olmayacağını da ilave etmeyi unutmuyordu.

Rapor, Türkiye'nin bu artlar altında karla aca-
ıdı ticaret muvazenesizliğinin tehlikesini ve ödeme zorluklarının ne sonuçlar yaratacağını bildiği için ekonomik gelişme hızının yavaş tutulmasını tavsiye ediyor. Raporun tavsiyelerinin kabulü neticesinde edilecek vaat edilen gelişme hızı, devletçilik zamanın o kadar hatalara rağmen sağlanan gelişme hızından aşağı bir hızdır. Raporun "dengeli gelişme"den anlamı budur.

Türk ulusunun kan ve ateş pahasına kazandığı ekonomik bağımsızlığı ile bağındaki devlet adamlarının hiçbir ekonomik siyaset anlayışı, hiçbir ekonomik kalkınma fikri ve hatta hiçbir ulusal duygu sahibi olmamaları yüzünden, böyle keyfi bir şekilde oynayan bu uzmanların neden böyle düündüünü anlamak için gözlerimizi Amerikan yardımının asıl amacı olan Avrupa'nın kalkınması üzerine çevirmemiz gerekir. Avrupa-ktisadi birliği Te kilatı tarafından hazırlanıp Amerikan hükümetine sunulan Avrupa Kalkınma Planı'na göre bu te kilata dahil üye devletler (Türkiye de bu kervana karımı bulunuyor) üretimi arttırmak, uluslararası finansı stabilize etmek, kalkınmada birliği ve kaynaklar mübadelesi yapmak, ihracatı arttırarak dolar noksanını telafi etmek amaçlarına göre ken

di ekonomilerini ayarlamayı taahhüt ediyorlardı. Türkiye bu i e üye olmakla, bu taahhütleri hem dış tica-
ret siyasetini, hem iç ekonomi siyasetini ona göre ayar-
layarak, üstüne almı oluyordu.

Peki, Türkiye böyle bir anla ma içinde kendi eko-
nomik kalkınması için gerekli de er fazlasını elde ede-
bilecek ve bununla ulusal anlamda bir kalkınma sa -
layabilecek miydi? te raporun bize inandırmak iste-
di i ey bunun mümkün oldu u iddiasıdır. Türkiye'nin
kendisine yardım etmek için de il, bilakis Türkiye'nin
ba kalarına yardım etmesi için sokuldu u bu i birli-
i, onun ekonomik kalkınmasını bir çıkmaza sokarak
bir taraftan birli e dahil Avrupa ülkelerine ödeme açık-
larından öbür taraftan bunları kar ılamak üzere Ame-
rika'dan "yardım" alma ekleindeki borçlarından mey-
dana gelecek muazzam bir yükün altına girmeyecek
miydi?

O zaman böyle bir suali soracak olanların dilini
kesmeye vatan hainli i damgasını yapı tırmaya kalkan
politikacılar, düpedüz Kemalizmin tasfiyesini gerek-
tiren bu dışarıdan gelme fikirleri halka gerçek milli-
yetçilik olarak yuttururlar, sıkılmadan Atatürkçülük-
ten bahsederlerdi. Bunlar, aslında Türkiye'nin ba ka-
larına yardım etmek için kendi ekonomik amaçlarını
inkâr etmesinden ba ka bir ey olmayan bir i i, "yar-
dım almak" ekline sokarak halkı aldatıyorlardı.

Bu kökü dı anlıklı dı yardım fikrinin politika-
cılarımız a zında daha Halk Partisi zamanından beri
aldı ı ekilleri yıllarca dinledi imiz için burada tek-
rar etmeyelim. Bu "yardım"ın Türkiye'yi u runda bir
Kurtulu Sava ı verilen bir duruma sokmak, yani Tür-
kiye'yi bir ziraat maddeleri ve hammadde ihracatı eko-
nomisine dayalı bir memleket haline getirmek i i ol-
du u halkoyundan saklandı ı gibi, bunu tavsiye eden
uzmanların yaptıkları iki tavsiyeyi de hasıraltı etmi -
lerdir. Bu zatlar, "Size tavsiye etti imiz eyi yapmak
mümkündür; ancak geli me hızını dü ük tutmakla ve
kar ılı ı olmayan yatırım hırslarına kapılıp enflasyo-
na dü memek artıyla" diyorlardı.

Demokrat devrinin nihayet açtı ı orji kar ısında te-
la a dü en yabancı uzmanlar bunun eski Kemalist kal-
kınma amaçlarını bunların da ihtirasla gütmelerinden
ileri geldi ini sanarak ihtiyat tavsiyelerini hatırlatıyor-
lardı. Halbuki orji mtumunun bu tavsiyeleri dinleme-
mesi, ulusal kalkınma endi elerinden de il, "milyone
rizm" politikasının ihtiraslarından ileri geliyordu. Fır-
sat bu fırsat, bir taraftan halkı ve Hazine'yi, öbür ta-
raftan yabancı milyonlarını vurmaya bakmalı idi. Vak-
tiyle zavallı Tanzimatçılar devleti istikrazsız idare ede-
miyorlardı, ama bu istikrazları sa laymcaya kadar ter-
dökerler, bazen Avrupalı aracı ve müzakereciler tara-
findan dolandırılırlardı (me hur Mires vakasında ol

du u gibi). Halbuki imdi dı yardım ta ba tan garan-tili idi; büyük bir güvenle inanıldı na göre oluk gibi kendili inden akan para sayesinde Türkiye çok yakında Amerika'nın milyonlerli vilayetleri gibi bir vilayet olacaktı.

"GÖRÜLMED KALKINMA" EFSANES

Gerçekte Türkiye'ye yardım dü ünceleri ile de il de yabancı memleketlerin kalkınması için Türkiye'nin yardım etmesi amacı ile hazırlanan ve sevine sevine kabullenen yeni ekonomik tutum çok geçmeden hakikaten neticelerini göstermeye başladı. Bu adeta bir mucize idi. Tarımsal kalkınma ve bu day ihracatı kısa zamanda sıçramalar kaydederek bir hamlede Türkiye'yi dünyanın dördüncü en büyük bu day ihracatçısı haline getirdi. Türkiye'de tarım alanında Amerikan deyişimiyle görülmedik bir "boom" devri açıldı.(9)

Basanlar o kadar parlaktı ki yıllarca Türkiye'yi devletçilik gibi kısır yollarda yürütenler mahcubiyetlerinden a ızlarını açamıyorlar, yabancı yardım boyunduru na girilmesine aleyhtar olanların "hainli i" meydana çıkmı oluyordu. Yabancı uzmanlar da geli memi memleketlerin sanayile me yerine tanmürü

(9) İngilizce "boom" kelimesi Türkçe telaffuzla "bum" gibi okunur. Bir anlamı "ani kalkınma" demektir, di er bir anlamı da "top gürlemesi" demektir.

nü ve hammadde ihracatı ile kalkınmasının doru oldu u hakkındaki tezlerine Türkiye'yi daha emniyetle örnek olarak gösteriyorlardı. Bu "görülmedik" kalkınmanın, gerçekte tarihimizde de misali vardı. Me - hur 1838 Londra ticaret anlaşmasından sonra, Tanzimat devri de böyle parlak bir "boom" ile açıldı. Tanzimat'ta bir anlamda başlayan "boom", evvelce gördüğümüz gibi başka anlamdaki "boom" ile neticelenmedi.

Yeni devrin mucizesi ise iki anlamdaki "boom"Ta başladı. Demokrat idaresinin inibası geliğinden sonra, Avrupa kalkınmasına yardım etmenin mükafatı olarak Kore harbine katılmak mazhariyetine kavuştuk. te yeni ekonomik siyasetin sıçramalı kalkınması, Kore'deki top sesleri devam ettikçe mucizeler kaydetti. Ne yazık ki mucizenin sim pek basitti. Kore sava ı esnasında Amerika ve Kanada gibi dev bu dayıcı ülkeler, harp ekonomisi kanunları gereğince, bu day ihracatını durdurmuşlar, içerde stoklar yapıyorlardı. Bu sayede Economist dergisinin deyiimiyle, Avrupa kalitesi düşük ve çok pahalı Türk bu dayına muhtaç kalıyordu. Yoksullu mı zavallı Avrupa, Türklerin Kore sava ı için katlandıktan fedakârlıktan, gösterdikleri ecaati göstermezdi; onlar sadece kendileri için gerçekten bir yardım ye kalkınma planı olan Marshall yardımından ihya olmak i ile me guldüler. Fedakâr

lık ve eeaat Türklerin her zaman malik oldu u, her zaman bezletti i bir hasletti. Economist için bu pek tabii bir eydi. Onun için Economist sadece Avrupa'nın Kore sava ı yüzünden Türk bu dayına muhtaç olmasından yakmıyordu.

YIKILI

Ne var ki Kırım Harbi gibi, bu Kore harbi de "kalubelaya kadar" sürmeyecekti. 1953 Haziram'nda, Kırım harbinin biti i gibi bir biti le sona erdi. Ve biti inin Türkiye'ye hazırladı ı hediyeler de ötekinin hazırlıklarına pek benzer hediyeler oldu.

Harp biter bitmez Amerika eldeki muazzam stoklan dünya piyasalanna sürdü. O sıralarda Amerikan yardımından ihya olmak yoluna girmi olan Avrupa'ya imdi Türk bu dayı hem kalitesiz hem pahalı geliyordu. Kore harbinde bu kadar yararlı ı görülen bir müttefikin ekonomisini tehlikeye dü ürecektir böyle bir i i yaparken dü ünmeleri gerekmez miydi, denecek. Bunun cevabını vermekten acizim. Bunun için Amerika'nın iç politika meselelerinin özelliklerine dalmak lazım gelir.

Bizi ilgilendiren nokta udur: Türkiye kendi ekonomisini dı yardım isteklerine göre ayarladı ı zaman plandan ve ulusal ekonomi fikrinden mahrum oldu u

gibi, dı yardımın Amerika tarafından geri kalmı memleketlere uygulanan tarafının da hiçbir plam yoktu. Marshall planı yalnız Batı Avrupa memleketlerinin kalkınması için yapılmı ve yalnız orada uygulanmı tı. Yardımın tutarlı bir ekonomik kalkınma teorisine göre yapılması fikri ancak son yıllarda çıkmı tır ve bu konuda Kennedy idaresinin danı man uzmanları ile onlara aleyhtar olan iktisatçılar arasındaki tartı malar, bu meselede tutarlı bir teori ve uygulama güdümünün bulunabilmesinin ne kadar üpheli oldu unu göstermektedir. (10)

Ne olduysa yabancı uzmanların aklına uymayı büyük bir açığızlük sayan Demokrat idaresinin tarımsal kalkınma siyasetine oldu. Tarımsal ihraç mallan Avrupa Ödemeler Birli i'ne dahil memleketlere ziyansız satılamayacak hale geldi. Ve yeni devrin dü üüne kada zincirvari devam eden dertleri o zaman ba -ladı. Zincirin her halkası büyüdüğü büyüdü; Türk ekonomisi, içinden çıkılmaz bir dı ticaret muvazenesizli i ve ödeme güçleri bata ına saplandı; Demokrat rejimi bu yükün altında ve bu bata ın içinde debelenmeye ba ladı.

Tanzimat devrinin sıçramalı kalkınması bir müd

(10) Son zamanlarda W. W. Rostow ve taraftarları ile Prof. Hans Morgenthau ve onun gibi dü ünenler arasında cereyan eden ilgi çekici tartı malar bunu göstermektedir.

det sonra istikrazlarla enflasyon helezonuna takılarak alabildi ine havalanmaya ba lamı , sonunda dı borçların yı ılması ile bu kalkınma küttedek yere oturma ekinde nihayetlenmi ti. imdi de öyle oldu.

Dukas'm besteledi i "Sihirbazın Çıra ı" masalm daki çırak gibi Demokrat idaresi de ustalara bakarak ba lattı ı sihirbazlık i inin altında debelenmeye ba ladı. Toprak Ofisi'nin primleri ile para hacmi i tikçe i meye ba ladı. Bütçede primleri kar ılayacak tahsisat olmadı ndan primlerin ödenmesi banknot makinesine havale edildi. Hükümetin Merkez Bankası'na borcu 1950'de 196 milyon lira iken 1955'te 960 milyon liraya çıktı. Bu, tedavüldeki para hacmi artı mın yüzde 75 'ini, tedavüldeki paranın takriben yüzde 50'si ni te kil ediyordu. Tarım geliri yükseldi i halde devlet baba bundan bir hayır görmüyordu; Toprak Mahsulleri'nin gelir vergisinden muaf olması yüzünden etti i kayba ilave olarak üstelik bir de önemli hacım lara varan fiyat farkları ödemeye ve enflasyon kapılarını açmaya mecbur oluyordu.

Fakat hiç olmazsa bu idare, reforma o kadar muhtaç oldu unu gördü ümüz tarım ekonomisini kalkm dırdı mı? Devletçilik siyasetinin basan derecesini mahdut bırakan ve hatta onun çökü ünü hazırlayan sebeplerden birinin planlamanın dar tutulması oldu unu evvelce görmü tük. imdi bu Demokrat idarenin tanm

yolu ile kalkınma siyaseti yalnız daha da dar toptulmak la kalmamı , hiçbir plana dayanmamı tır. Onun tarımsal bir toplum reformuna ise hiç dayanamadı nı söylememize bile lüzum yok. Bu tarım siyaseti, 1945'teki Köylüyü Topraklandırma Kanunu gibi de eri pek az bir yarım reformculu u bile hiç indirmi ti. Bununla, o reformun ne kadar lüzumsuz oldu unu ispat etmi tir sadece. Büyük topra sahipleri topraklarını tutmakla kalmadılar, kullanamadıklarını bile kiraya verdiler. Her tarafta toprak de eri ve rantı yükseldi. Toprak da ıtımı, kamu serveti olan devlet topraklarının dağıtımını ekinde devam etti ve bundan, ne 1945 kanununu hazırlayanların amacı olan ve Nazi rejiminden taklit edilen bölünmez çiftçi ailesi mülkiyeti, ne de topraksızlı ın yok edilmesi sonucu hasil oldu. Tarımsal üretimi kamçılama amacı ile toprak mahsullerinin vergiden muafı ı yalnız büyük toprak sahiplerine yaradı. Bu day piyasalarının oyunu neticesinde giri ilen fiyat farkı ödemesi gibi yıkım ba langıcı olan bir tedbir, az üretim yapan köylüye de il, çok satı yapan büyük üretimciye kârlar sa ladı. Küçük üretiminin eline gene resmi fiyatlardan a a ısı geçiyordu. Ziyatını, Ziraat Bankası'na borçlanarak, tüketimini kısarak, hayat seviyesini dü ürecek, ehirlerde i bulmaya giderek kapatıyordu. Asıl dava olan tarım i gücünü tasarruf edecek ve sanayi kalkınmasını hızlandıracak

ekilde üretimi yükseltme sonucu elde edilemedi. Zaten böyle bir amaç da güdülmüyordu. Büyük çiftçinin kalkınması bir taraftan devletin, yani vergi mükellefiyetinin *ço unu yüklenmi* olan sınıfların, di er taraftan küçük üretiminin sırtına basa basa sa lanan bir i oldu. *

Tarımsal kalkınma meselesinde üzerinde en çok reklam yapılan eylemlerden biri de me hur makinele me iddiasıdır. Bu konu üzerinde Türk iktisatçılarında bir de inceleme yaptırılmı tı. Vardı ı üpheli sonuçlara yabancı iktisatçıların da inanmadı ı bu inceleme, bu makinele menin bir tarım devrimi oldu unu ispat etmekten uzaktır. Bu makinele me devri de ihracat devri sadeti gibi kısa sürdü. Herkesin bildi i gibi yüzüstü kaldı, durakladı, hatta tarım üretimi dü meye ba ladı.

Bir "vur yansın" havası içinde ba layan bu tarımsal kalkınma, tarımsal ekonominin ba ka yanlarına da ziyan verdi. Ekilir topraklar sahasının boyuna geniletilmesi hayvancılı a bir darbe oldu. Sulama, gübreleme, toprak a nmasını önleme i i gibi büyük yatırımlar isteyen meseleler do urdu. Böyle plansız, ilmi olmayan, ya macılık ekindeki bir kalkınma çok geçmeden i ba noktasına gelip durdu. Hatta Batılı iktisatçıların bildirdi ine göre bu seviyede kalaca ı da üpheli hale geldi.

Kore harbi esnasında kaybedilen mucize, harple

beraber sona erince, bu day ihracatında dünyada dördüncülü e gelen Türkiye 1955 'ten itibaren bu day ithal edici Türkiye olmaya ba ladı. (Halbuki daha 1930'larda bu day ithali durmu , 1934'ten soma bir miktar ihracat bile ba lamı tı. Hem de bu yıllar zirai hasılanın yükselmemi oldu u yıllardır). O tarihten beri Türkiye'ye milyonlarca ton Amerikan bu dayı ak-maya ba ladı; ve o tarihten beri geri kalmı ülkelerin tarım kalkınması ile kalkınaca ına dair teze Türkiye'-yi misal gösteren uzmanların sesi de kesilmi oldu.

Fakat Marshall yardımı ile Avrupa'nın kalkınma-sının ve Kore harbinin sona ermesinin sonuçları bun-larla kalmadı. Türkiye, Avrupa ktisadi birli i Te-kilatı'na üye olmakla, bu kurumun üyelerine tahmil et-ti i ithalatta liberasyon yolunu uygulamaya kalkınca (ki hiçbir zaman bu taahhüdü yerine getiremedi) bü-yük güçlükler ba ladı. Kore harbinden soma mamul maddelerin fiyatları yükseliverdi ve Türkiye birli e ta-ahhütleri yüzünden buna kar ı vaktinde tedbir alama-dı. hraç mallarınının de erleri dü erken, ithal mallarını-nın de erleri yükseliyordu. Bu, devlerle a ık atmaya kalkı an her zayıf ekonominin kar ıla aca ı bir akıbet-tir. 1955'te ticaret dengesinde bir ilerleme oldu, fakat bu defa da ihracat dü tü (endeks: 1954: 95; 1955: 71!) Kar ıla ılan dilemma u: yi mahsul yıllarında fiyat-lar dü üyor; iyi fiyatlar yıllarında üretim!

Bunun sonucu döviz kaynaklarının kurumaya başlamasıdır. Birçok maddelerde ihracat fiyatlarının devamlı düşmesi ile birlikte dahil üyelerin piyasaları ile atılması gidilemiyor. İki tarafın garibi, Türkiye'nin dış ticaret ve ödeme zorlukları karşılıklı olarak birliktedir. Teşkilatına dahil olan sanayi memleketleri ile olmasıdır. Buna dahil olmayan memleketlerle ticaret dengesi Türkiye'nin lehinedir ve bunlarla bir ödeme derdi yoktur. Bunun manası, sınırlı Avrupa'ya tabi hammadde ve tarım ürünü memleketi olmayı siyasi düşüncelerle kabullenerek Avrupa memleketlerinin ihtiyacı olan yardımı onlara sağladıktan sonra, mükâfat olarak ödeme açıklarından doğan muazzam borçlarla boynuna kendi eliyle bir kement geçirmesidir.

GENEL BORÇLAR

Teşkilatın geniş ölçüde ve devamlı cari dış ticaret açığını kapatmak için sahici dış yardım meselesi burada meydana çıkıyor. Türkiye'nin Avrupa Ödemeler Birliği'ne üye devletlerle ticareti baştan başa aleyhe bir durum alınca ve ödeme borçları ıslama başlayınca krediler kesildi; bu ülkelerle münasebetler bozuldu. Zaten 1953'ten sonra liberasyon usulü uygulanamamıştı. Türkiye'nin üyesi olduğu nazari ve deşersiz bir halde gelmişti. 1958'de ödeme açığı 400 milyon dolara

vardı. Bu arada tabii Türk altın ihtiyatlarının genel muhacereti de devam ediyor.

ktisadi birli i Te kilat'nm Türkiye ekonomik durumu hakkında 1955'ten somaki raporlarını arka arkaya okudu unuz zaman, fazla paralı olmayan hastalara her vizitesinde pahalı ilaçlar veya lüks yiyecekler tavsiye eden " u reçeteyi de bir deneyin, in allah bir eyci iniz kalmaz" diyen bazı hekimleri hatırlamak mümkün olmuyor. Fakat onlar da ne yapabilirlerdi? Devletin ba ına kene gibi yapı mı muhteris politikacıların elinden bu ekonomiyi kurtarmak onların i i miydi? Çaresiz, vaktiyle kendinden yardım istenen hastayı kendi derdine deva bulmaya terketmek veya dı yardımdan borç istemeye te vik etmekten ba ka yapacak ey yoktu.

Dı yardım imdi Avrupa'ya yardım edelim derken girilen borçlan ödemek için Amerika'dan borç alıp Avrupa'ya borç ödemek anlamına gelmeye ba -ladı. Böylece birle ik kaplar arasında sulann dola ma sı gibi acayip bir borçlar, alacaklar devr i daimi ba -ladı. Fakat "Sihirbazın çıra ı"nm cinleri gibi yardım alındı ı ölçüde borçlar artıyordu. 195 8'de kombine dı borçlar 1.2 milyar dolara çıktı. (1950'de bütün dı borç 260 milyon dolardı. Sekiz yılda kaydedilen terakkiye ma allah.)

Bu güçlüklerin, geli me halindeki sanayile me

üzerine olan duraklatıcı, aksatıcı tesirlerine girmeyelim. Bu, "dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olmak" hikâyesidir. Tarım ihracatçılı ı ile kalkınma bir yana, sanayi geli mesi bile tehlikeye girdi.

DI YARDIM NE E YARADI?

Burada Amerikan yardımı **Ve** yabancı özel sermayesinin Türk ekonomisini kaldırmaktaki mehur münebbih rolü oynaması meselesi üzerinde kısaca durmak yerinde olacak. Yabancı iktisatçıların gösterdiği gibi, Türkiye'ye Amerikan yardımının ekonomik yönü fazla izam edilmiştir. Marshall yardımının yansıktan ithalata gitti; ancak yüzde 40 kadan yatırımların artmasına gitti. D1 yardımının yatırımdaki hissesi daha soması yüzde 20-25'e, daha da soması yüzde 10'a düştü. Oran ne olursa olsun pek meçhulümüz olan bir gerçeği de i tirmez: Tanzimat devrinde devlet adamları "Bu devlet istikrarsız ya ayamaz" prensibine inanmışlardır. Bu gibi devlet adamları dı andan para akmaya başlaınca zıvanadan çıkarlar. Bu imdiki dı yardımın da yaptığı ey, ulusal kalkınma i ini ulusal tasarruflar yerine yabancı yardım ve kredilerine dayayarak bir müflis siyaseti gütmeye alı tırmak olmuştur.

Ekonomisi, üstün ekonomili memleketlerin gidine başlan bir memlekette planlı bir kalkınma programı

ramı uygulamak mümkün de ildir. E er Türkiye yardım sa layan memleketlerin uygarlık durumuna yakın veya denk durumda olsaydı, dı yardım onu ihya edebilirdi. Nitekim Marshall yardımının büyük ba arısı Avrupa'da, ngiltere, Fransa, Almanya, Hollanda, talya gibi harbin çökertti i memleketleri kısa zamanda ihya etmek oldu; çünkü bu memleketler ekonomik ve toplumsal seviyece yardım yapan tarafın ayarında, hat-ta bazı noktalarda üstünde idi. Bir Amerikalı iktisatçının belirtti i gibi aynı yardım geri kalmı memleketlerin kalkınmasına uygulandı ı zaman o neticeyi vermedi. Son harpte harabeye dönen Avrupa memleketleri dı yardım sayesinde mamureye döndükleri halde, harbe girmeyen Türkiye bu kadar yardıma ra men, büyük bir harpten çıkmı kadar ekonomisi allak bul-lak, yönünü a ırmı bir memleket haline geldi.

YABANCI SERMAYE NE ST YORDU?

imdi biraz da u me hur yabancı özel sermayenin Türkiye'yi ihya edece i iddiasının sonucu hakkın-da birkaç söz söyleyelim.

Yabancı özel sermayeye kar ı, güya iki milyar dolarlık yatırım sermayesi gelece i umudu ile te vik edici, konsesyon verici kanunlar yapıldı: 1954'te bun-lar adeta eski devirleri hatırlatacak derecede ümullen

dirildi. Yabancı sermayeyi çekmek için nice aklabanlıklar yapıldı. 1954 kanunundan sonra gele gele 27 milyonluk özel sermaye geldi: fakat 1956'da tekrar 10 milyona dü tü. Bütün gayretlere rağmen 1955'ekadar ki yekûn 700 750 milyon kadarda kaldı.

Yabancı özel sermayedeki bu nazlılığın bir sebebi para istikrarsızlığı ve genel olarak Türk ekonomisi ve maliyesine, hatta belki de memleketin geleceğine güven olmamasıdır. Enflasyon tedbirleri, hammadde darlıkları, tediye muvazenesi zorlukları, kısa vadeli borçların birikmesi, özel sermaye yatırımlarını yavaşlatmıştır.

Fakat 1954 yabancı sermayeyi tevik kanununu çok alkılayan Economist dergisi, Atatürk'ün izinde yürüdüğünü söyleyen gençleri özel olarak ilgilendirecek başka bir sebebi daha açıklıyor, öyle diyor: "Atatürk'ün yabancı sermayenin haklarını merhametsizce ellerinden almasının yabancılar arasındaki hatırasından dolayı (yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekmek için) daha da çok gevretmeler yapmak lazımdır." Kalkınma Bankası'nın yukarıda sözü edilen raporunda da öyle deniyordu: "Ayrı milliyetçilik devrinin (Atatürk devrini kastediyor) yabancı sermaye aleyhtarlığının yarattığı ziyani tamir etmek için Türkiye'ye daha çok ilerler ducedektir." Demek ki bu efendilere emniyet vermek için Atatürk'ün bu memleketteki hatırasını iyice kazımak lazımdır.

TOPYEKÛN FLAS

Bu tarımsal kalkınmalarla, dı yardımlarla, özel yerli te ebbüslerle ve yabancı sermaye yatırımları ile hisa edilen Demokrat devrinin ekonomik kalkınma hızı ile devletçilik devrinin kalkınma hızını mukayese eden bir Batılı iktisatçı, yaptı ı hesaplar neticesinde vardı ı sonuç kar ısında hayretler içinde kalıyor. Ona göre 1930'lârda yıllık ulusal gelir artı ı yüzde 6.4, nüfus ba ına gelir artı ı yüzde 4 idi. 1950'lerde ise birincisi yüzde 7.7, ikincisi yüzde 3.9 olmu tur. Yani devletçilik devrine nazaran bir ilerleme yok. Fakat bu iktisatçının a tı ı bir ey daha var: 1930'lara nazaran 1950'lerde, Türkiye'de sermayenin ve yatırımın produktivitesi dü mü tür. Bu dü meyi izah etmek için bu yazarın ayrıntıları ile saydı ı sebepleri biz bir noktaya irca edebiliriz: Plansızlık. Bu yüzden yardımlarla desteklenen yatırım hacmi çok arttı ı halde, çok düşük kapasitede kullanılmı tır.

XV YARINA BAKI

Vaktiyle, Lausanne konferansında çetin didi me-
lerden soma anla maya varıldı ında, avuca giren ku-
u kaçırmı olmanın hıncı içinde ngiliz delegasyonu-
nun ba ı olan Lord Curzon öyle demi : "Davayı ka-
zandınız. Size istediklerinizin hemen hepsini bah et-
tik. Fakat unutmayınız ki bir gün gene bizim yardım-
mıza muhtaç olacaksınız. Bir gün mali güçlükler sizi
çaresizlik içinde koyunca, bütçenizi denkle tirmenin
mümkün olmadı ını görünce, hatta memurlarınızın
maa larını veremez hale gelince gene bize gelecek ve
Paris'ten, Londra'dan yardım isteyeceksiniz. te o za-
an, imdi elde etmekle haklı olarak iftihar etti iniz
hakların ço unu birer birer tekrar elinizden alaca ız."

Kemalizm devrimine ihanet edenlerin Türk ulu-
sunu vardırtdıkları sonuç ile ngiliz lordunun kötü ke-
haneti arasındaki benzerli i, içimize salaca ı acıya
ra men, görmemek mümkün de ildir. Bu gözlemin
aklımıza getirece i bir sürü soruya cevap vermek mec

huriyetindeyiz. Koca bir Kurtulu Sava ı verdikten sonra, uzun bir kalkınma deneyi geçirdikten sonra, acaba bu sonuç, Türkiye'nin kalkınamayacağı mı, bama buyruk bir ulus olarak yürümesinin bir hayal oldu unu gösteremiyor mu? Onun, Batı medeni devletlerinin kanadı altına girmesi bundan dolayı zaruri olmuyor mu? Onun geri kalmı bir toplum halinden çıkamayacağı mı bize göstermiyor mu?

Uzun süredir, son iki yüz yıllık kalkınma çabalarımızın tarihi üzerindeki incelemelerimden, Batı uygarlı ı dı ında kalmı toplumların denemeleri ile bunun arasında yaptım mukayeselerden sonra ben bu sorulara güvenle "hayır" cevabını veriyorum.

Buraya kadar Türkiye için "geli memi toplum", "geri kalmı toplum" deyip geçerken üzerinde durmadı ımız, fakat imdi tartışılmasına sıra gelen bir noktaya dokunmak isterim. Ulusal Kurtulu Sava ı ile kurulan Türkiye bugün anlaşılan ve son yıllar içinde hep bir a ızdan benimsedi imiz anlamında geli memi bir toplum mudur? Onun, de i me ve geli me halinde bir toplum olma imkânları kendi içinde, yapısında ve temelinde yok mudur?

TÜRK YE 'N N MKÂNLARI

ki yüz yıllık bocalamadan sonra, Kemalizmin aç

tı ı yolda Türk ulusunun kısa zaman içinde ileri bir toplum haline gelme ansları, bugün kalkınma çabası içinde bulunan birçok uluslara nazaran fevkalade de- necek derecede yüksektir. Burada verece imiz hüküm- ler, ba ka ulusları a a ı ve kabileyetsiz görmek gibi bir dü ünceden ileri gelmiyor. Her insan toplumunun kal- kınmaya hem hakkı, hem kabiliyeti vardır. Bu, hiçbir üstün ulusun veya ırkın tekeli altında de ildir. Söyle- mek istedi imiz ey, Türk ulusunun bazı elveri li ta- rihi artlara malik olmakta talihli bir durumda oldu- udur.

Türkiye 1924'ten itibaren, toplumsal kalkınma sa- va ma girdi i zaman (daha o zamandan arkasında uzun bir tecrübe devresi vardı), bugün geri kalmı birçok ulusların gıpta edece i önemli avantajlara malikti. Bu avantajların ne oldu unu görmezsek, bazı Amerikalı kalkınma iktisatçılarının yaptı ı gibi, Türkiye'yi Ni jerya veya Tanganyika gibi toplumlar kategorisine sok- mu ve kalkınma ile ilgili önemli noktalan onlar gibi yanlı anlamı oluruz. Türkiye'nin bu saydı m mem- leketleri bırakın, Hindistan ve Pakistan gibi, talihsiz analizleri yüzünden halklarının yüksek kabiliyetleri ile mütenasip avantajlan olmayan memleketlere naza- ran bile talihli bir durumu vardı.

Her eyden önce Türkiye'nin adeta mucize denecek ekilde, modern bir ulusal bütün olmak için gerekli asgari unsurları hazırda elinde bulunuyordu. Bunların ço u, bugün geli memi memleket denen yerlerde yoktur. Türk toplumu korkunç dil, din, ırk, kast ayrılıklarına; prensler, racalar, nuwaplar, vs gibi imtiyazlı zümrelere; kabile, a ıret gibi bölünmelere u ramı bir yapı de ildi. Bu açılardan Türk toplumu demokratik, laik ve modern bir ulus olmaya hazır bir halde idi. Daha önce anlattı ımız ortaça nizamından kalma sakatlıklar toplumsal reformlarla düzeltilebilecek eylerdir. Halbuki, geri kalmı toplumların ço undaki parçalıklar insanın ba nını döndürecek, ümitlerini kırarak kadar büyük dertlerdir. (Mesela, Hindistan'ın sadece dil durumunun meselelerini dü ünmeniz yeter).

Türkiye, birçok geri kalmı ulusların aksine sömürgelikten çıkmı , hata sömürgelilik halinin yarattı ı bir toplum da de ildi. Sömürge ulusları, özellikle Müslüman olanları, tabi oldukları sömürge idarelerinin tesiri altında birçok kötü geleneklere varis olmu -lardır. Bu kötü gelenekler yüzünden laik ve ulusal e itim sistemleri bile yoktur. Daha garibini söyleyelim: Generalleri, hâkimleri, avukatları kendilerine yaban

cı ve hatta kendilerine dü man saydıkları memleketlerde tahsil görürler. Donanmaları veya orduları yabancı komutanlar elinde olanlar bile var. Türk halkı siyasi varlı m ve efendili ini muhafaza etmi bir ulustur. Daha dün diyece imiz zamanlara kadar birçok ulusları, hem de ulusluklarma dokunmadan, idare etmek sanatında pi mi bir ulustur. Bunu, övünmek ve ovenizm için de il, sırfbir gerçek ve bir olay olarak bilmek ve hatırlamak gerektir.

Türk toplumuun aydınlan daha imparatorluk daılmadan önce hem ulusal uur, hem ça da uygarlık uurunun kazanımı kimselerdi.Halkının bütünü, siyasi devlet birimini ulusal ve ça da anlamda olmasa da tabii bir olay olarak benimsemi lerdir. Mesela Hindistan ikiye bölünüp bundan Müslüman bir devlet çıkınca bu memleketin halkını bırakın, aydınlan bile ulusal ve laik devlet kavramını kabullenememi lerdir. Bu devletin genel ve ulusal bir dili olmadı ndan resmi dil olarak kimsenin bilmedi i Arapçayı almak isteyenler olmu ; buna bile karar veremediklerinden İngilizce siz bu devlet i lemez, çe itli bölgeleri arasındaki halk birbirini anlamaz olmu tur. deal hâlâ Hazret i Ömer devletidir. u bizim politikacılanmızın bir türlü anlamadı ı Atatürk devrimleri Asya ve Afrika'nın geri kalmı uluslanın bugün bile varamadı ı merhaleye Türkiye'nin öyle böyle yarım yüzyıl önce varmış ol

du onun bir ifadesidir. Bu devrimler sayesinde, modern Türkiye'nin politik bağımsızlığı gerçekleştiği zaman, Türkiye'nin bugünkü geri kalmış birçok ulusunkar ıla tı çok ciddi meselelerle uğraşmak derdine düşmek gibi tarihi bir talihten yarıyordu.

Türkiye'nin hatırı sayılır bir devrim ve kalkınma geleneği de vardı. Ve bu Batı uygarlığına yegâne kavuşmuş Batı'daki bir toplum olan Japon toplumunun deyim tarihinden öncesine kadar gider. Türkiye üstün bir uygarlıkla karşılaştıktan sonra dersler altında yorulur yorulur, modern uygarlığın fırını içinde pişirilir. Uygarlık gerçekliklerini ve zorunluluklarını tanıtır. Atatürk devrimleri, bütün bu deneylerin mahsulüdür. O, Atatürk'ün sulh siyaseti ile bütün imparatorluk iddialarını bırakmış, emperyalist iddialı devletlerin kavgalarının dışına çekilmiş; Birinci C. Savaşı'ndan sonraki sulh devresinden faydalanma ve kendi ekonomik kalkınmasını başlatma uyanıklığını da göstermiştir. Bu sulh devresinde uygarlık ve teknik devriminin bazı önemli metotlarını da bulmuş, uygulamaya başlamıştır. Gerek ekonomi, gerek eğitim alanlarında Kemalist Türkiye'nin kendi deneyleri ile bulduğu deneyleri hâlâ bugün bile bulamamış uluslar çoğunluktadır. Türkiye'nin bu deneyleri hakkında Batı'da, özellikle iktisatçılar arasında, esaslı bilgiler olmadıkça halde son zamanlarda bazı Amerikalı iktisat

çılar bile kalkınma meseleleri bakımından bunun belli belirsiz farkına varma a balamı lardır. Mesela, evvelce sözünü etti imiz Uluslararası Kalkınma Bankası'nın uzman heyetinin Türkiye ekonomisi hakmda hazırladı ı ve kitap halinde yayınlanan raporunu tenkit eden iki önemli Amerikalı iktisatçı (Kindleberger ve Spengler) bu raporu tenkit ederken birbirinden habersiz olarak ikisi de öyle bir hükme vardılar:

Türkiye e er 1950 52 sıralarında bu uzmanlara hak verdirir gibi gözüken kalkınma alâmetleri göstermi se bunu, dı yardım veya özel te ebbüs ve yabancı sermaye yatırımından ziyade Atatürk devrimlerinin ve devletçilik siyasetinin hazırladı ı temelde aramak lazımdır.

Bütün bu elveri li artlar üstünde, nihayet, Türkiye'nin Atatürk gibi büyük bir öndere, Batı devlet adamlarından ku ak ku ak ilerilerde bir büyük adama malik olmak gibi e siz bir talihlili i vardı. Ba ımsız Türk ulusu ve devleti Sir Ebubekir veya imam bilmem ne gibi garip unvanlı zatlarla de il, böyle bir adamla kurulmu tur. Geri kalmı toplumların hiçbiri, henüz daha bu çapta bir kurucuya kavu mamı tır.

BUGÜNÜN ELVER L ARTLARI

Türkiye'nin tarihsel artlarının sa ladı ı, onu son

radan çıkma, yeniden yapılma bir toplum de il, kökleri geçmi te bulunan bir ulusal varlık yapan olumlu avantajlar bunlar. Geçmi e ve temele ait bu yanlardan ba ka, bugünkü durumda Türkiye'nin geli me halinde ça da bir toplum olmasına elveri li artlar var mıdır?

Türkiye'ye özellikle dı arıdan bakıldı ı zaman, dünya ulusları arasında onun kendini özgü bir durumu göze çarpar. Bugün toplumlar, gittikçe ulus birimleri haline gelmekle beraber, çe itli açılardan gruplamalar gösterirler. Bir kısmı belirli uygarlıklara mensuptur. (Batı uygarlı ı ulusları gibi); bir kısmı ideolojik kümelenmelere mensupturlar (kapitalist veya sosyalist gruplar gibi); bir kısmı ekonomik kümeler te kil ederler (Ortak Pazar veya ngiliz uluslar kümesi gibi); kültür, din veya dil kümeleri te kil edenler var (Müslüman toplumlar veya Arap kavimleri gibi). Türkiye bu çe it kümelenmelerin yalnız ba ına hiçbirine mensup olmayan tek ba ına, adeta yalnız bir toplumdur. Her biriyle az buçuk yakla tı ı bir eyler varsa da hiçbir açıdan tüm una veya buna mensup de ildir. Bugünkü Türkiye ne bir Müslüman devleti, ne bir Batı ulusudur; ne Hıristiyanlık camiasına, ne sosyalist veya kapitalist Batı ulusları camiasına mensuptur. Ne Asyalıdır, ne Avrupalı. Gerçi Türkiye'nin bütün tarihi boyunca ekonomik ve siyasi münasebetleri Do u ile

olmaktan ziyade. Batı ile olmu tur. Osmanlı tarihinin üstün e ilimi Do u'ya do ru olmaktan çok Batı'ya do rudur. Fakat kültürce Do ulu kalı , Türkiye'yi Batı dünyasının bir parçası olmaktan alıkoymu tur. Son yarım yüzyılda kuvvetlenen Batılıla ma hareketi yüzünden Batı Avrupa ile olan münasebetlerin ekonomik ve politik unsurları artmı sa da bu hep tek yanlı ve daima aleyhe i ler ekilde olmu ; gelene i olmayan, Türk halkına çok pahalıya mal olan ıstıraplı ve üpheli bir münasebet ekinde kalmı tır. Avrupa Türkiye'yi hiçbir zaman kendinden bir parça saymamı tır. Bizim aramızda bunun aksine bir sanı varsa da buna bizden ba ka kimse inanmamaktadır. Askeri ve siyasi dü ünçellerle Batı, Türkiye'yi Avrupalı sayar gibi gözüktü ü hallerde bile bu, büyük kar ılıklar ödemek artıyla mümkün olmu tur. Bazı Avrupalı memleketler Türkiye'nin NATO'ya kabulüne ba langıçta açıkça itiraz etmi lerdir. Türkiye'nin co rafyadaki gerçek yeri Yakın ve Ortado u denen yerdir; fakat oradaki kendine benzer kom ularının hiçbirisi ile tam anlamı ile ekonomik, politik ve kültürel birli i yoktur. Bir kısmı ile ciddi ihtilaf halindedir.

Demek ki Türkiye bugün iç dokusu ile kuvvetli bir ulus olmanın bütün unsurlarına malik oldu u halde, yakın ve uzak çevresi ile olan ekonomik, politik ve kültürel münasebetleri bakımından tam bir yalnızlık için

dedir. Türk aydın, bugünkü Türkiye'nin bu bakımlardan olan durumunu ve yönünü anlamak, aydınlamak, belirlemek zorundadır. İç yönlerdeki karışıklığın yaratılmasında bu dış yönsüzlük halinin büyük tesiri vardır. Türkiye, bugün bütün dünyada serbestçe düğülen, tartışılan ekonomik ve politik ideoloji ve doktrinlerle meselelerinin çözümünü aramak sorusu ile karşılaşmış halde, hâlâ Batıcılık, İslamcılık, Turancılık, Osmanlıcılık gibi yönsüzlük yani tarihsel aynıklık ifadesi olan manasızlıkların baskısı altındadır. Bunların politik alanda bocalamalar yaratmasına fırsat verilmesi, karışıklığın tehlikelerinin en büyüklerinden biridir.

Fakat bu içinden çıkılamayacak bir iledir. Bunun çözümü yani bu kadar yıllık bocalamalara bir son verilmesi, kısaca iç ve dış yönün bulunması imkânsız iledir. Türk ulusunun yönünü bulması ne hayali ve soyut fikirlerle, ne emperyalist ihtiraslarla, ne ki i çıkarları ile, ne de diplomat pazarlıkları ile de il, Türk toplumunun ulusal iyiliğinin gerekleri ölçü olarak alınmakla mümkündür. Asyalı veya Müslüman olarak fakir ve geri olmaktansa; Avrupa'nın borçlusunu veya Amerika'nın fahri vilayeti olmaktansa kendi kendimizin efendisi olmak ye dir, ama bunun gerektirdiği bağımsızlık yolunda yılmadan yürümek artıyyla.

Çizdi imiz bu özel durumun, aleyhte gözüken

yanlarına ra men, özlenen amaç halamından lehe olan yanları vardır. Bunların en önemlisi Türkiye'nin ekonomik ve siyasi emperyalist çıkar ve çalı maların hedefi olmayacak bir memleket haline gelmi olmasıdır. Bunu gerçekte tirmede oldu u kadar, bunun anlamlarını kavramada en ba ta gelen adam Atatürk olmu tur. Bu anlayı tan ötürü o, Türkiye'nin her anlamda en zayıf oldu u bir zamanda cesur ve korkusuz bir dı siyaset uygulama tır. Öyle bir korkusuz dı siyaset ki cesur oldu u ölçüde dost ve emniyet kazanan bir siyaset olmu tur. Onun devrinde Türkiye hiçbir kudretli devlete dayanamadı ı halde, hiçbir kudretli devletten de bir sata ma görmemi tir. Son on be yıl içinde ise bunun ikisi de olmu tur. Bu, Türkiye'nin büyük devletler çatı masında veya emperyalist çıkar yarı nda hedef olmak gibi bir hali olmasından de il, Atatürk diplomasisinin eski Osmanlı devri "dragoman"larını andıran diplomatlar elinde tersine çevrilmesinden ileri gelmi tir. Kemalist Türkiye'nin en büyük ba arası kimseden ne alaca ı, kimseye ne verece i olmayan bir memleket haline gelmesi ve bunun böyle oldu unu tanı tması olmu tur. Halbuki bu dragoman tipli diplomatlar, Türkiye için eski Osmanlı devletinin "tamamiyet i mülkiyesi düvel i muazzama tarafından garanti edilmedikçe devlet ya ayamaz" diplomasisini ihya etmi ler; ba langıçta bu fikirde olmayan yabancı deyletle

re bunu adeta zorla kabul ettirmiler; Birle mi Milletler'de yıllarca "kahve dö ücülere" "hık" demekten ba ka ses çıkarmamı lar; hiçbir önemli dünya meselesi hakkında Türkiye'nin sesini duyulmamı lar, hemen hemen bütün milletlerin güvensizli ini davet etmi lerdir.

*EKONOM K BA IMSIZLI IN VE
KALKINMANIN TEMELLER*

Ba ımsız olmak zorunda olan bir toplum için yukarıda saydı ımız bulunmaz bir mazhariyet olan yarlardan ba ka, Türkiye'nin aynı derecede önemli bir avantajı daha vardır. Birçok memleketlerden farklı olarak Türkiye, kendine yeter bir ekonomik birim halini, kalkınmasını kendi tabiat ve insan kaynakları ile harekete getirmesini çok geni ölçüde sağlayabilecek bir memlekettir. Bu kaynaklar muazzam ölçülerde olmakla beraber, mutedil, çetli ve birbirini tutacak, destekleyecek ekildedir.

Bir defa Türkiye; İngiltere, Japonya, Yunanistan, Lübnan gibi tabii kaynaklarca mahdud olduğundan refahının ekonomik temelini kuvvetli bir dış ticaretten sağlama zorunda olan bir memleket de ildir.

kincisi, Türkiye petrol, pamuk, kauçuk gibi dünyaya piyasalarına tabi ve daima kudretli sermayelerin ta

mah hedefi olan maddelerden birine ekonomisini dayandırma zorunda olan bir memleket de ildir. Bu gibi ülkelerin zayıf ve geri olanları özellikle petrolü olanlar, bir bakıma büyük avantajlara malikseler de hem ba ımsızlıklarını, hem kalkınmalarını güçle tiren durumlar yaratması yüzünden daha çe itli ekonomilerle kendilerini emniyete almak zorundadırlar. Bu durum bizde kendili inden vardır. Son on be yıldır yabancı sermaye çekmek için çok tavizler verildi i halde, bu sermayenin fazla itibar göstermemesi bundandır. Aksi halde, bu tavizlerle Türkiye tam bir sömürge haline gelebilirdi.

Üçüncüsü, kendi tabiat ve insan kaynakları ile Türkiye, dengeli bir iç ekonomi düzeni kurabilecek durumdadır. Bunu da ilk ve en iyi kavrayan Atatürk olmu tur ve devletçilik siyasetini ba latabilmek bundan ötürü mümkün olmu tur. Bu, Türkiye'nin Amerika ve Rusya gibi kendi kendine yeter olabilece i demek değildir; fakat, sviçre gibi ufacak bir memleketin, Japonya gibi dar ve tabii kaynaklarca adeta fakir bir memleketin üstün seviyede bir refah sa layabilmesi sa lam bir ekonomik temel kurmada önemli amilin büyüklük de il, idare, bilgi ve emek oldu unu gösterir.

Dördüncüsü, Türkiye tabiat kaynakları ve nüfus ve insan gücünü planlı kullanma yolu ile kalkınmasının tabii ve içten takılmı motoru haline koyabilecek bir

memlekettir. Dı arıdan motor aramaya ihtiyacı yoktur Devletçili in, evvelce gördü ümüz gibi, dar ekilde uygulanı ı bile bunun mümkün oldu unu göstermi - tir. Bir felaket haline gelebilecek nüfus artı ım, tersi- ne, bir saadet haline getirecek ekilde kullanılması bu ekilde mümkündür.

Bu artlar altında Türkiye'nin tek zayıf tarafı, kal- kınması için gerekli teçhizat ve bilgi sermayesini dı - ardan sa lamaya hâlâ muhtaç durumda bulunmasıdır. Bu, ithalat ihracat dengesizli ini tehlikesiz durumda tutmayı gerektiren ve bunun için gerek sanayi, gerek tarım ekonomisini planlamayı daha da zaruri yapan bir durumdur. Japonya, Rusya, Amerika, Almanya gibi sa- nayi uygarlı ına sonradan girmi memleketlerde bile ba langıçta böyle olmu tur. Bunun, bugün bizim için daha da zaruri bir hale gelmesinin di er bir sebebi ekonomice ba lı oldu umuz Batı Avrupa'nın bugün görülmedik bir yükselme safhasına girmi olmasıdır. Daha imdiden i çi gündelikleri Amerika'daki seviye- ye gelmi ve hatta geçmektedir. Ç a da uygarlı ı im- diye kadar çok pahalıya satın almı olan Türkiye için, ekonomice ona ba lı kaldı ı sürece, bu durum daha sıkı davranmayı gerektirecek bir tehlikedir. O uygar- lı in eserlerinin gittikçe pahalıla ması bizim verebi- lece imizin gittikçe ucuzlaması demektir. Ortak Pa- zar'a girmek heveslerini bu açıdan de erlendirmeliyiz.

*ULUSAL KURTULU YOLU: ATATÜRK'ÜN
"MİLLÎ S YASET' NE DÖNÜ*

Dı dünya ile münasebetlerin bu özellikleri iç ekonomik ve siyasi münasebetlerin özelliklerini belirleyecek noktalardır. Her iki anlamda bunun gerektirdiği şey, Atatürk'ün anlamı ı anlamdaki "milli siyaset"tir. Cart curtçuluk milliyetçiliği olmayan bu ulusal *siyaseti Atatürk u çok veciz sözlerle anlatır:*

"Bizim aydın ve uygulanır gördüümüz siyaset meslek ulusal siyasettir. Ulusal siyaset dediğim zaman kastettiğim anlam şudur: (a) ulusal sınırlarımızın içinde, (b) her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak, (c) ulus ve ülkenin gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak, (d) gelişigüzel büyük emeller peşinde ulusa oyalanamamak ve zararlandırmamak, (e) uygarlık dünyasından uygarlıklı ve insanca muamele, karlılıklı dostluk beklemek."

Son on yedi yıllık iç ve dış siyaset, Atatürk'ün anlamı ı anlamdaki bu ulusal siyaset de il, hemen her noktada ona zıt olan bir siyaset olmuştur.

Yeni bir ulusal siyasete dönülebilmesi, ulusal ekonomik siyasetin yürümesini tıkayan, bu incelemede tartıştığımız engellerin ortadan kaldırılması ile mümkün olacaktır. Atatürk devrimleri ile doğru yoluna girmiş olan Türk evrimini baltalayan, ekonomik kalkınma tedbirlerinin toplum üzerine etkisiz kalmasına sebep olan, etkisi olduğu zaman da bu etkinin toplumu

memlekettir. Dı arıdan motor aramaya ihtiyacı yoktur. Devletçili in, evvelce gördü ümüz gibi, dar ekilde uygulanı ı bile bunun mümkün oldu unu göstermi - tir. Bir felaket haline gelebilecek nüfus artı nı, tersine, bir saadet haline getirecek ekilde kullanılması bu ekilde mümkündür.

Bu artlar altında Türkiye'nin tek zayıf tarafı, kalkınması için gerekli teçhizat ve bilgi sermayesini dı ardan sa lamaya hâlâ muhtaç durumda bulunmasıdır. Bu, ithalat ihracat dengesizli ini tehlikesiz durumda tutmayı gerektiren ve bunun için gerek sanayi, gerek tarım ekonomisini planlamayı daha da zaruri yapan bir durumdur. Japonya, Rusya, Amerika, Almanya gibi sanayi uygarlı na sonradan girmi memleketlerde bile ba langıçta böyle olmu tur. Bunun, bugün bizim için daha da zaruri bir hale gelmesinin di er bir sebebi ekonomice ba lı oldu umuz Batı Avrupa'nın bugün görülmedik bir yükselme safhasına girmi olmasıdır. Daha imdiden i çi gündelikleri Amerika'daki seviyeye gelmi ve hatta geçmektedir. Ça da uygarlı ı imdiye kadar çok pahalıya satın almı olan Türkiye için, ekonomice ona ba lı kaldı ı sürece, bu durum daha sıkı davranmayı gerektirecek bir tehlikedir. O uygarlı ın eserlerinin gittikçe pahalıla ması bizim verebilece imizin gittikçe ucuzlaması demektir. Ortak Pazar'a girmek heveslerini bu açıdan de erlendirmeliyiz.

modernle tirme amacını gerçekte tirmeyen bir etkisi olmasına sebep olan kuvvetlerin neler oldu unu tarihsel incelememiz yeteri kadar göstermi tir. Bunların yarattı ı tıkanıkların nerelerde oldu u, bunların nasıl giderilece i bu tarihsel tartı mada beliriyorsa da bunların derinli ine inceleni i böyle bir incelemenin de il, aktüel davaların tartı ılması çevresine girer.

Bu tarihsel inceleme bize göstermi tir ki Türkiye'nin bugün geli mesi topluamların kar ıla tı ı problemlerin aynı olan problemlerle kar ıla ması, onun tarihinin zorunladığı bir ey de ildir. Bu durum onun, geli en bir toplum olmadaki çok kuvvetli imkânları ile telifedilir bir ey de ildir. Türkiye, iki yüz yıllık çabalardan sonra yolunu bulmu , geli me haline gelmi , ça da bir toplum olma yoluna çoktan girmi tir. Onun bu durumdan geli mesi topluamların durumuna dü ürülmesi, bu incelemenin ikinci kesiminde anlattı ımız geriletici kuvvetlerin eseridir.

Bu kadar elveri li artlar içinde Türkiye'nin, ekonomik kalkınma, toplumsal de i me, ça da uygarlı a uyma i lerini ba aramamı olmasını izah için, bu kuvvetlerin ötesinde sebep aramamıza lüzum yoktur. İki yüz yıllık bocalama hikâyesindeki gözlemlerimiz; yersiz bir bedbinli in de il, Türk toplumunun ta ıdı ı büyük imkânların dar kafalı çıkarıcıların elinde öldürülmü olması kar ısında Türk aydınınının aciz kalı nın verdi i acının eseridir.